

”Eksoottiset namupalat” –

Kriittinen diskurssianalyysi Helsinki Cupiin osallistuneiden brasilialaisten, yhdysvaltalaisien ja italialaisten jalkapalloilijoiden uutisointirepresentaatioista Helsingin Sanomissa 1980–1990

Aku Korhonen

Helsingin yliopisto

Kulttuurien osasto / Kulttuuriperinnön maisteriohjelma

Kansatiede

Ohjaaja: Pia Olsson

Syksy 2020

pro gradu -tutkielma

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Humanistinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Kulttuuriperinnön maisteriohjelma
Opintosuunta – Studieriktning – Study Track Kansatiede		
Tekijä – Författare – Author Aku Korhonen		
Työn nimi – Arbetets titel – Title "Eksoottiset namupalat" – Kriittinen diskurssianalyysi Helsinki Cupiin osallistuneiden brasilialaisten, yhdysvaltalaisien ja italialaisten jalkapalloilijoiden uutisointirepresentaatioista Helsingin Sanomissa 1980–1990.		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Marraskuu 2020	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 70 + 5
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen sitä, miten Helsingin Sanomien urheilusivuilla kuvataan nuorten jalkapalloturnaus Helsinki Cupiin vuosina 1980–1990 osallistuvia nuoria brasilialaisia, yhdysvaltalaisia ja italialaisia jalkapallon pelaajia. Tutkielmani tavoitteena oli saada vastauksia seuraaviin kysymyksiin: Minkälaisia representaatioita ja diskursseja Helsingin Sanomien urheilusivujen uutisoinnissa tuotetaan nuorista ulkomaalaisista jalkapalloilijoista. Minkälaisiin kulttuurisiksi miellettyihin tapoihin, ilmiöihin ja stereotypioihin Helsingin Sanomien Helsinki Cupia käsittelevissä lehtikirjoituksissa kiinnitetään huomiota sekä minkälaisesta yleisestä yhteiskunnallisesta ilmapiiiristä nämä kirjoitukset kertovat.</p> <p>Primaariaineistonani on Helsingin Sanomien urheilusivuilla Helsinki Cupista vuosina 1980-1990 julkaistut turnausuutiset, peliraportit sekä muut turnausta käsittelevät kirjoitukset. Helsingin Cupin jokaisesta turnauspäivästä uutisoitiin aina seuraavan päivän Helsingin Sanomissa. Helsingin Sanomien ryhtyttyä turnauksen yhdeksi pääsponsoriksi vuodesta 1985 alkaen kasvoi turnausuutisoinnin määrä urheilusivuilla pinta-alallisesti yli puolella. Aineistoni aloitusvuodeksi valitsin vuoden 1980 ja päätösvuodeksi 1990, jotta saisin aineistosta esiin 80-luvun aikalaismailman.</p> <p>Lähden tutkielmassa siitä, että raportoidessaan Helsinki Cupista Helsingin Sanomat ei heijasta turnauksen todellisuutta sellaisenaan, vaan rakentaa omaa todellisuutta kirjoitusten aihevalinnoilla, haastateltavien valinnoilla sekä niistä kertovien tekstien kielellisillä valinnoilla. Siksi analyysimenetelmäksi valikoitui kriittinen diskurssianalyysi. Tutkimukseni teoreettisia pääkäsitteitä ovat ”eksotisointi”, ”toiseus” ja ”toiseuttaminen”. Aineistostani ilmenee, että ulkomaalaisista pelaajista kirjoitetaan eri diskurssia käyttäen kuin suomalaisista pelaajista. Tähän diskurssiin kuuluu mm. ulkonäön ja käyttäytymisen kommentointi, seksuaalisoinninen ja sukupuolierojen näkyväksi tekeminen. 1980-luvun toimittajasukupolven kielenkäyttö vaikuttaa yhä yhteiskunnassamme.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Helsinki Cup, jalkapallo, Helsingin Sanomat, eksotismi, toiseus, urheilujournalismi, diskurssianalyysi		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston E-thesis tietokanta		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	1
1.1 TUTKIMUKSEN TAUSTAA JA TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	1
1.2 HELSINKI CUP, HELSINGIN SANOMAT JA URHEILUJOURNALISMI	3
1.3 TUTKIMUSAINEISTO, TUTKIMUKSEN RAJAUS JA TUTKIMUSMENETELMÄ	6
1.4 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA TUTKIMUKSEN RAKENNE.....	11
1.5 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN TAUSTA JA KÄSITTEET	12
1.6 AIKAISEMPI TUTKIMUS, TUTKIMUSETIIKKAA JA LÄHDEKRITIIKKI	15
2. KANSAINVÄLISYYS HELSINKI CUPIN SUOLA, EKSOTIIKASTA SOKERI?	20
2.1 TAVOITTEENA KANSAINVÄLISYYS.....	20
2.2 EKSOTIIKAN HIMO JA SEN KAKSOISMERKITYS	23
2.3 EKSOTIIKAN ”PETOS” JA KAIPUU	29
2.4 EKSOTIIKAN RYTMIT	37
3. TOIMITTAJAT SUHDESALAPOLIISEINA.....	41
3.1 TOIMITTAJAT TYTTÖJEN PERÄSSÄ	41
3.2 TOIMITTAJAT POIKIEN PERÄSSÄ.....	46
4. SUOMI VS. MUU MAAILMA	49
4.1 ULKONÄÖN ETNISET ERONTEOT	49
4.2 MAAOTTELUHENKI.....	53
4.3 AGGRESSIIVISUUS ERONTEKONA	56
4.3.1 Italia.....	57
4.3.2 Yhdysvallat.....	59
4.3.3 Brasilia	62
5. JOHTOPÄÄTÖKSET	66
LÄHTEET:.....	71

1. Johdanto

1.1 Tutkimuksen taustaa ja tutkimuksen lähtökohdat

Ensimmäinen henkilökohtainen muistikuvani Helsinki Cupista on, kun kävelen äitini ja pikkuveljeni kanssa sieltä pois. Käpylän Raviradan turnausalueelta on lyhyt matka Itä-Pasilan ratikkapysäkille ja kannan mukanani turnauskojasta äitini minulle pitkän kinuamisen jälkeen ostamaa punavalkoista nahkaista tekniikkapalloa. Se roikkuu valkoisessa verkkopussissa, jonka päässä on naru. Palloa voi siis kantaa narun päästä ja samalla potkia sitä eikä se lennä karkuun. Naru on myös sen verran pitkä ikäiselleni, että palloa voi myös helposti raahata perässään kuin moukaria tai ulkoiluttaa kuin koiraa. Muistan, että minua hoputetaan ja uhataan laittaa pallo rattaiden kyytiin ellen jouda. Pikkuveljeni nukkuu rattaissa. Vuosi on 1984, olen viisivuotias, aurinko paistaa, niin kuin tunnetusti aina lapsuuden kesäpäivinä, ja olemme yhdessä olleet juuri katsomassa ensimmäistä kertaa jalkapalloturnausta ja siellä jalkapalloa pelaavia vanhempia lapsia ja nuoria. Itse peleistä minulla ei ole mitään muistikuvaa. Muistamisen kykyni ikään kuin vasta menee päälle, kun lähtiessä saan tuon ensimmäisen oman jalkapalloni. Muistan kuulleen tuona päivänä ensimmäistä kertaa maan nimeltä Brasilian mainitun, sen oli aamulla isäni lukenut ääneen Helsingin Sanomien urheilusivujen Helsinki Cup -raportoinneista.

Paria vuotta myöhemmin, vuonna 1986 pari kilometriä tästä muistikuvasta koilliseen Annalan hiekkakentällä ensimmäisen jalkapalloturnaukseni jälkeen isäni palkitsee minut ostamalla turnauskioskista itsevalitsemani Brasilian maajoukkueen keltavihreän viirin. Pyysin ensin myyjältä kyllä tuoreen maailmanmestarin Argentiinan sinivalkoista viiriä, mutta ne oli jo turnauksen loppuhetkillä myyty loppuun. Se ei haitannut. Diego Maradonan kotimaan lisäksi myös Pelé ja hänen urotyönsä Brasilian maajoukkueessa olivat jo minulle tuolloin tutut.

Olen harrastanut jalkapallon pelaamista, jalkapallosta kertovien kirjojen lukemista ja tv:stä katsomista noista lapsuusvuosista lähtien. Voin hyvällä omallatunnolla sanoa, että jalkapallo on ollut iso osa elämäni ja se on sitä yhä. Ymmärtääkseni ja tulkitakseni aineistoani minua

helpotti, että tunnen tutkimani aikakauden sekä lajikulttuurin kielen ja koodiston; se on minulla lajia harrastaneena ja Helsinki Cupissa useita kertoja pelanneena, katsomossa tai kentän laidalla joka kesä turnausta seuranneena, hyvin hallussa. Koen, että näin pääsen pintaa syvemmälle lajikulttuuriin, kuin mitä lajiin vihkiytymätön tai turnaukseen vain kirjallisen aineiston kautta tutustunut tutkija pääsisi.

Vuoden 2015 pakolaiskriisin seurauksena suomalaisessa lehdistössä sekä etenkin internetin keskustelufoorumeilla alkoi näkyä yhä enenevässä määrin kirjoituksia turvapaikanhakijoiden aiheuttamista ongelmista ja mitä erilaisempia laskelmia suomalaiselle yhteiskunnalle heistä koituvista kuluista. Vastaanottokeskuksia tuhopoltettiin¹ ja tulijoiden matkapuhelimien ja jalkineiden merkeistä johdettiin maahansaapuneille pilkallisia nimityksiä vanhojen perinteisten lisäksi.² Vaikka itsekin muistan 1990-luvun alun, jolloin Suomeen saapui pakolaisia Somaliasta, saivat nämä vuonna 2015 alkaneet tapahtumat minut miettimään ja tarkastelemaan omaa kokemushistoriaani ja suhdettani lehdistön tyyliin kirjoittaa ulkomaalaisista.

Tutkielmani aiheeseen sainkin idean, kun seurasin vuoden 2015 pakolaiskriisin jälkeen Suomen eri medioissa käytyä maahanmuuttokeskustelua. Aloin pohtia, milloin ja missä itse olen ensimmäisen kerran kohdannut ulkomaalaisia. Tajusin, että se ei ole tapahtunut ulkomailla, vaan kotikaupungissani Helsingissä, Raviradalla Helsinki Cupin kenttien laidalla. Tästä lähti idea tutkia, miten Helsingin Sanomat on kirjoittanut turnausvieraista 1980-luvulla, kun itsekin olin mukana Helsinki Cupin nurmikoilla. Minua kiinnosti, miten lehdessä on käsitelty nuoria turnausvieraita ja olisiko sieltä löydettävissä jotain taustaselityksiä muukalaisvihamielisyydelle, ksenofobialle ja niille rasistisille asenteille, jotka Suomessa nousivat isolla vaihteella perussuomalaisen puolueen johdolla kolmekymmentä vuotta myöhemmin päivänpolitiikkaan ja sanomalehtien sivuille.

Ulkomaalaisiin kohdistuneiden vihapuheiden juuret eivät löydy 1980-luvulta, vaan ajalta paljon aikaisemmin, mutta olisiko 1980-luku silti uuden tulemisen alku? En kuitenkaan ole etsimässä aineistostani analogioita ”internetajan” vihapuheelle, vaan tutkimassa minkälaisia merkityksiä kansainvälisyydelle uutisoinnissa rakennettiin oman nuoruuteni jalkapallokentiltä sekä erityisesti, miten lehti raportoi ulkomaalaisten joukkueiden suorituksista ja heidän

¹ Yle 10.12.2015 <https://yle.fi/uutiset/3-8517586> (katsottu 4.11.2020).

² HS 28.7.2016 <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000002913154.html> (katsottu 27.10.2020).

turnausmatkansa tapahtumista Helsinki Cupissa. Analysoin, mitä toimittajat halusivat kirjoituksillaan turnauksen tapahtumista meidän lukijoiden aikoinaan oppivan. Toisin sanoen, mitä meille sanomalehdessä kerrottiin ja ennen kaikkea, miksi kirjoitettiin niin kuin kirjoitettiin.

1.2 Helsinki Cup, Helsingin Sanomat ja urheilujournalismi

Idean uuden kansainvälisen nuorten jalkapalloturnauksen järjestämisestä Helsinkiin keksivät Espoon Hongan juniorivalmentaja Raimo Konkola, joukkueenjohtaja Raimo Helander sekä Käpylän Pallon silloinen juniorivalmentaja Väinö Isoniemi. He vaikuttivat vuonna 1972 Oslossa näkemästään Norway Cup -jalkapalloturnauksesta ja päättivät, että tällainen turnaus on Suomeenkin saatava.³ Lopulta turnauksen järjestäjätahoiksi tuli Espoon Honka, Käpylän Pallo sekä Suomen Palloliiton Helsingin piiri.⁴

Turnauksen tapahtumapaikaksi valikoitui Helsingin Raviradan sekä pyöräilystadion Velodromin nurmikentät, jotka sijaitsivat nykyisessä Käpylän urheilupuistossa. Myöhemmin turnauksen osallistujajoukkueiden kasvaessa turnaus laajeni 1980-luvulla myös Talin urheilupuistoon.⁵ Turnauksen osanottajat ovat pääasiassa nuoria tyttöjä ja poikia. Vanhimmat turnauksen osanottajat olivat vuonna 1980 alle 21-vuotiaat tytöt/naiset ja alle 18-vuotiaat pojat. Tyttöjen vanhimpien sarjaluokkien ikärajat ovat hieman muuttuneet alaspäin aikojen saatossa.

Turnauksen pelisysteemissä kaikki joukkueet jaetaan ensin alkulohkoihin. Yhdessä lohossa on noin neljä-viisi joukkuetta. Kaikki lohkon joukkueet pelaavat alkusarjassa toisiaan vastaan. Näistä lohkoista eniten pisteitä saaneet joukkueet jatkavat turnausta cup-vaiheeseen, joka pelataan niin sanotulla ”yhdestä poikki” -systeemillä, eli otteluparin voittaja jatkaa seuraavalle kierrokselle ja ottelun häviäjän turnaus päättyy. Näin jatketaan aina turnauksen viimeiseen päivään, jolloin jäljellä on jokaisesta ikäluokasta vain kaksi joukkuetta ja pelataan loppuottelut. Vuonna 1980 turnauksen aloituspäivä oli perjantai ja finaalit pelattiin keskiviikkona. Vuodesta 1982 eteenpäin turnaus aloitettiin maanantaina, sunnuntain ollessa

³ Forsblom & Eskola 2006, 10. HS NYT-liite 8.7.2016.

⁴ Forsblom & Eskola 2006, 11–12.

⁵ Forsblom & Eskola 2006, 10.

finaalipäivä. Käsitlemälläni aikajakson aikana loppuottelut pelattiin Pallokentällä, joka sijaitsee Olympiastadionin ja Urheilukadun välissä. Turnaus on katsojille ilmainen, vain finaalipäivän otteluista pyydetään pääsymaksu. Loppuottelut keräsivät 1980-luvulla parhaimmillaan noin kuusituhatta katsojaa.

Historoitsija Vesa Vares kirjoittaa, että jalkapalloilu on globaali kulttuuri-ilmiö. Se on harrastetuin urheilulaji valtaosassa Euroopan, Latinalaisen Amerikan, Aasian ja Afrikan maista. Sen kulttuurinen ja jopa poliittinen merkitys on omaa luokkaansa verrattuna muihin urheilumuotoihin,⁶ joten oli hyvin luonnollista, että jo 1970-luvulla turnauksen järjestäjät pitivät ulkomaalaisten joukkueiden osallistumista turnaukseen tärkeänä edellytyksenä turnauksen onnistumisen kannalta. Aktiivinen myyntityö toikin jo turnauksen ensimmäisenä vuotena yli 50 ulkomaalaisjoukkuetta Helsinkiin.⁷

”Suomalaiset palloilukesät uhkasivat muodostua harmaan kuiviksi, joten jonkinlaista väriläiskää kaivattiin. Lisäksi kansainvälistä kosketusta tarvittiin roppakaupalla lisää. Malli turnaukseen saatiin ulkomailta, lähinnä Ruotsista ja Norjasta.”⁸

”Mammuttiturnaus”. Näin kuvailee Helsingin Sanomat nuorten jalkapalloturnaus Helsinki Cupia aineistoni ensimmäisessä lehtikirjoituksessa vuonna 1980. Turnaus on iso, sen otteluita pelataan aamusta iltaan Pallokentällä ja Raviradalla, jonka jälkeen pelaajilla onkin kirjoituksen mukaan ”kiire nukkumaan, sillä sama ruljanssi pyörähtää käyntiin taas seuraavana aamuna”. Aineistoni ensimmäisenä vuonna 1980 toimittaja huomauttaa, että myös ulkomaalaisilla pelaajilla on syytä taistella joukkueidensa ja maansa puolesta, vaikka vain suomalaisten turnauspelaajien joukosta valitaan yksi kustakin ikäluokasta jalkapalloaiheiselle palkintomatkalle. Aineistoni ensimmäisenä vuotena 1980 pelaajille on ”kiihokkeena” palkintomatka New Yorkin Cosmos-seuran jalkapallokouluun, jonne valitaan yksi kustakin ikäluokkasarjasta, yhteensä siis kuusi poikaa ja yksi tyttö.⁹

Helsinki cup on ollut aina erittäin hyvin esillä mediassa. Helsinki cupin johto ymmärsi heti alusta lähtien tapahtuman julkisuusarvon. Jo ensimmäisestä turnausvuodesta lähtien Helsinki cupilla on yhtenä pääyhteistyökumppanina ollut valtakunnallinen sanomalehti. Ensimmäisenä vuotena yhteistyökumppanina median puolelta oli Iltasanomat. Sen jälkeen kuvaan tulivat

⁶ Vares 2018, 398.

⁷ Forsblom & Eskola 2006, 20.

⁸ HS 5.7.1981.

⁹ HS 4.7.1980.

Uusi Suomi ja Iltalehti.¹⁰ Vuonna 1985 turnauksen mediayhteistyökumppaniksi tuli Helsingin Sanomat ja turnaus sai yhä enemmän näkyvyyttä lehden sivuilla. Kun turnaus siirtyi Uudelta Suomelta Helsingin Sanomille, turnauksesta aina laajasti kirjoittanut Hufvudstadsbladet otsikoi jutun ”raha ratkaisi – Erkko¹¹ osti valmiin tuotteen”.¹² Vuonna 2006 Helsinki Cupin toiminnanjohtaja Kimmo Söder kommentoi, että varmasti osa Helsinki Cupin kasvusta oli laskettava Helsingin Sanomien tarjoaman näkyvyyden ansioksi. ”Helsingin Sanomien kirjoittelu Hesa Cupista on niin runsaskätistä, että sitä kautta meidän huomioarvomme on lisääntynyt joka puolella. Hesarin tuomaa julkisuutta emme olisi missään tapauksessa pystyneet edes rahalla ostamaan.”¹³ Niinpä Helsinki Cupin 30-vuotisjuhlakirjassakin yksi luku käsittelee turnauksen medianäkyvyyttä nimellä: Helsinki Cup – median lempilapsi.¹⁴

Historioitsija Markku Kuisma toteaa Helsingin Sanomien historiikin esipuheessaan, että poliittisena kulttuuri-ilmiönä maan suurin sanomalehti on (silti) unelmien kohde kaikenlaiselle tutkivalle tarkastelulle, joka koettaa ymmärtää, mikä suomalaisia, Suomea ja vähän maailmaakin liikuttaa. Kuisma toteaa, että Helsingin Sanomat on ollut pitkään suomalaisen mielipiteenmuodostuksen mammutti, kansallisen agendan ylivoimainen asettaja, mielialojen ylittämätön virittäjä – ja kaiken päälle niin vauras, ettei sitä ole kyennyt rahalla painostamaan.¹⁵ Helsingin Sanomien vaikutusvallan ja sen 1980-luvulla jopa maailman mittakaavassa poikkeuksellisen suuren lukijamäärän kannalta pidän tutkimukseni lähtöasemaa erittäin mielenkiintoisena.¹⁶ Historiikin kirjoittavat kertovat, että vaikutusvalta tarkoitti käytännössä sitä, että monen johtajan ja poliitikon hermot olivat kovilla, jos he joutuivat lukemaan lehdestä kiusallisen uutisjutun. Ura saattoi loppua, tuotteiden menekkiä tippua, puolueen suosio romahtaa tai vähintäänkin juttu saattoi jättää ikävän muistijäljen satojentuhansien lukijoiden mieleen. ”Kirjailijat, taiteilijat ja muusikot odottivat kritiikkien ilmestymistä toivon ja pelon sekaisin tuntein. Kehutaanko vai lytätäänkö heidän työnsä maan suurimmalla kulttuurifoorumilla”, kirjan tekijät kirjoittavat.¹⁷ Urheilutoimittajien valtaa ei Helsingin Sanomien uudessa historiikissa erikseen käsitellä, mutta aivan varmasti sama vaikutus lehden kirjoituksilla oli urheilusivuilla käsitellyille urheilijoille ja joukkueille. Toki

¹⁰ Forsblom & Eskola 2006, 30.

¹¹ Aatos Erkko (1932–2012) oli Helsingin Sanomien päätoimittaja ja suurin omistaja.

¹² Forsblom & Eskola 2006, 31.

¹³ Forsblom & Eskola 2006, 32.

¹⁴ Forsblom & Eskola 2006, 30.

¹⁵ Jensen-Eriksen & Mainio & Hänninen 2019, 7.

¹⁶ Jensen-Eriksen & Mainio & Hänninen 2019, 17.

¹⁷ Jensen-Eriksen & Mainio & Hänninen 2019, 19.

Helsinki Cupissa viikon verran vierailleet ulkomaalaiset joukkueet olivat tässä eri asemassa kuin kotimaiset. Ehkäpä heistä saattoi kirjoittaa vapaammin vedoin, kun vastakritiikkiä ei ollut luvassa.

Tutkija Seppo Pänkäläinen toteaa, että urheilujournalismin loivat Suomessa urheilusta kiinnostuneet miehet urheilun erikoislehdistössä, josta tavat ja painotukset levisivät ensin päivälehdistöön, sitten radioon ja televisioon. Hän jatkaa, että urheilujournalismi on ollut kaavoihin kangistunutta ja on muuttunut lähinnä vain urheiluelämän muutosten, ei toimittajien aktiivisen valinnan myötä. Kriittisiä äänenpanoja on lehdissä esiintynyt vain, kun on etsitty syitä joukkueen tai maan menestymättömyyteen.¹⁸ Ensimmäiset urheilutoimittajat olivat urheilun harrastajia, kilpailijoita tai urheilujärjestöjen aktiiveja. Tämän seurauksena toimittajien työn lähtökohdaksi tuli urheilun lähes kritiikitön puolesta puhuminen. Organisoiduttuaan urheilu kytkeytyi Suomessa vahvasti kansallisiin tavoitteisiin, jossa sotilaskunnan edistäminen oli yhtenä ajavana voimina.¹⁹ Urheilujournalismia on leimannut aina sen konkreettisuus ja kaavamaisuus. Toimittaja havainnoi ja kirjoittaa sitten näkemästään. Tapa ei ole muuttunut vuosien saatossa kovinkaan paljon. Lisämausteeksi perinteisen kuvailun oheen on tullut tapa haastatella urheilijoita sekä analysoida tuloksia. Syyksi ammatin kaavamaisuudelle Pänkäläinen esittää Päivi Paukun pro gradussa esiin tullutta urheilutoimittajien heikkoa koulutusta, joka Pänkäläisen mielestä selittää ammatillisen kehittymättömyyden.²⁰ Tutkija Sari Pietikäinen kuvailee toimittajan työtä kiireiseksi ja rutiinin omaiseksi, hän myös painottaa, että siinä on käsityöläisen leima. ”Toimittajalla on jonkinasteinen vapaus juttua tehdessään: mitä sanoja valita, mitä ehdottaa otsikkoon ja kärkeen, ketä käyttää lähteenä ja kenen sanoja nostaa suoraan lainaukseen.”²¹

1.3 Tutkimusaineisto, tutkimuksen rajausta ja tutkimusmenetelmä

Primaariaineistonani on Helsingin Sanomien urheilusivuilla Helsinki Cupista vuosina 1980-1990 julkaistut turnausuutiset, peliraportit sekä muut turnausta käsittelevät kirjoitukset. Helsingin Cupin jokaisesta turnauspäivästä uutisoitiin aina seuraavan päivän Helsingin

¹⁸ Pänkäläinen 1998a, 46.

¹⁹ Pänkäläinen 1998a, 46.

²⁰ Pänkäläinen 1998a, 47.

²¹ Pietikäinen, 2002, 24.

Sanomissa. Helsingin Sanomien ryhdyttyä turnauksen yhdeksi pääsponsoriksi vuodesta 1985 alkaen, kasvoi turnausuutisoinnin määrä urheilusivuilla pinta-alallisesti yli puolella.

Aineistoni aloitusvuodeksi valitsin vuoden 1980 ja päätösvuodeksi 1990, jotta saisin aineistosta esiin 80-luvun aikalaismailman. Olen itse syntynyt vuonna 1979, ja täten aikakausi kiinnosti minua erityisesti. Itse osallistuin turnaukseen ensimmäisen kerran vuonna 1988. Helsingin Sanomien mukaantulo yhdeksi pääsponsoriksi vuonna 1985 antoi mukavasti aineistoni puolivälin ja antoi yhden analyysikulman lisää. Vuonna 1980 Suomen miesten jalkapallomaajoukkue on viimeksi ollut mukana kansainvälisessä jalkapallon suurturnauksessa. Tosin, vain olympialaisissa, (Suomen osallistumisen mahdollisti Länsi-Saksan ja Norjan kisaboikotit²²) joita eivät jalkapalloihmiset laske jalkapallon arvokisoiksi.

Itselleni ajatus siitä, että omista turnauspeleistä ja omasta turnauksesta kirjoitetaan sanomalehdessä seuraavana päivänä, oli minulle nuorena jalkapalloilijana erittäin kihelmöivä. Muistan, että joka turnausaamu heti herättyäni ja ennen aamiaista luin Helsingin Sanomista turnauksesta kirjoitetut jutut ja etsin sieltä mahdollisia tuttuja ja viittauksia oman ikäluokkani peleihin. Se oli eräänlainen hyppäys aikuisten urheilumailmaan, sillä aamurutiineihini kuului jo tuolloin lukea urheilusivuilta uutisia suosikkiurheilijoistani ennen kouluunlähtöä.

Tutkielmani aineiston rajauksen olen suorittanut niin, että valitsin lähempään tarkasteluun kolme maata, joista Helsingin Sanomat on urheilusivuillaan tänä kyseisenä ajanjaksona kirjoittanut kvantitatiivisesti eniten. Näitä maita ovat Brasilia, josta aineistoa kertyi litteroituna 49 sivua, Yhdysvallat, josta tekstiä kertyi 19 sivua sekä Italia, josta aineistoa kertyi 14 sivun verran. Neljänneksi eniten tekstiä saanut maa oli Taiwan 12 sivulla ja viides Neuvostoliitto 11 sivulla. Mutta kuten totesin, kaksi jälkimmäistä jätin analyysini ulkopuolelle tutkimustaloudellisista syistä. Huomionarvoista kuitenkin on, että tutkielmani ulkopuolelle jäi paljon mielenkiintoista analysoitavaa, esimerkiksi Aasian ja Afrikan mantereiden joukkueiden käsittely. Tarkasteleman aikana kyseisiltä mantereilta turnaukseen osallistuminen oli kuitenkin vielä harvinaista, etenkin Afrikan maista. Esimerkiksi Irakista osallistuttiin turnaukseen vielä 1980-82 ja vuonna 1986, mutta sen jälkeen ei enää. Irak SC olikin vielä vuoteen 1985 tullessa Helsinki Cupin menestynein seurajoukkue kuudella turnausvoitollaan. Päätöksen maiden rajauksesta tein tutkimustaloudellista syistä. Toki kaikki

²² <https://www.olympiakomitea.fi/huippu-urheilu/olympiahistoria/olympialajit/kesalajit/jalkapallo/> (katsottu 5.11.2020).

aineistostani lukemani vaikuttaa sisällön analyysiini ja auttaa havainnoimaan diskursseja sekä aiheita, joista Helsingin Sanomat turnauksesta uutisoi. En käyttänyt aineiston haravoinnissa kvalitatiivista menetelmää, sillä näin olisin saattanut kiinnittää huomioni vain raflaavimpiin kirjoituksiin, mitä pidin tutkimuseettisesti epäilyttävänä. Vaikka toki valitsemani kriittisen diskurssianalyysin menetelmän tehtävä onkin nostaa aineistosta esille epäkohtia, ne eivät tämän tutkielman tehtävänannon puitteissa olisi mielestäni olleet reiluja. Sen aikaan saamiseksi aineistoni vaatisi kokonaisvaltaisemman ja laajemman käsittelyn. Aineistoni aikarajauksen aikana Helsingin Sanomissa Helsinki Cupista kirjoittavat sekä mies- että naistoimittajat. En ole nähnyt tarpeelliseksi mainita toimittajan sukupuolta, kun analysoin uutistekstejä. En ole myöskään selvittänyt toimittajien työhistoriaa tai muutakaan heihin henkilöinä liittyvää. Käsittelen vain tekstejä ja tekstien kirjoittajien motiiveja.

Helsinki Cupin turnausjohtaja Max Westerberg toteaa Helsinki Cupin 30-vuotisjuhlakirjassa, että valtakunnalliset lehdet käsittivät jo aikaisessa vaiheessa, että itse ottelutulokset ovat toisarvoisia. Eksoottisten vieraiden edesottamuksia seurattiin erityisellä tarkkuudella. Heti jos Helsinki Cupissa tapahtui jotain poikkeavaa, siitä sai lukea seuraavan päivän lehdestä. ”Kun erotuomarikolmikko joutui pakenemaan tuomiosta hurjistuneita saksalaisia pukukoppiin tai kun omasta mielestään vääryyttä kokeneet brassit uhkasivat kaataa järjestäjien asuntovaunun, niin asiasta saatiin kyllä heti tuoreeltaan tietoa lehdistä, Westerberg nauraa.”²³ Turnausjohtaja kertoo myös vuotta mainitsematta tapauksesta, jossa saksalaisen majoittaman koulun lippusalkoon oli yön aikana hinattu hakaristilippu. Tapaus aiheutti Westerbergin mukaan skandaalin ja lehdet mässäilivät herkillä aiheella seuraavan päivän lehdissä.²⁴ Yhtäkään näistä Westerbergin mainitsemia tapauksia ei kuitenkaan käsitelty vuosien 1980-1990 välisessä Helsingin Sanomien aineistossani.

Aineistoni kokosin kopioimalla Kansalliskirjaston sanomalehtiarkiston mikrofilmeiltä Helsinki Cupia koskevat kirjoitukset itselleni pdf-tiedostoiksi. Tämä oli tutkimustaloudellisesti aikaa vievää. Ainostaan aineistoni viimeisen vuoden sain suoraan digitoituna Helsingin Sanomien hakutoiminnon avulla heidän nettisivuiltaan. Analyysini olen toteuttanut ensin lähilukemalla aineistoni ja kirjaamalla ylös teemoja ja tutkimuksen kannalta mielenkiintoisia piirteitä. Tämän jälkeen tein aineistolleni kysymyksiä, niitä kertyi lopulta yli 30 kappaletta. Kysymysten alle keräsin kaiken, mitä aineistoni osasi näihin kysymyksiin

²³ Forsblom & Eskola 2006, 30.

²⁴ Forsblom & Eskola 2006, 27.

vastata. Tämä oli aikaa vievää, sillä jouduin kirjoittamaan lehtitekstit manuaalisesti koneelleni. Sivumäärältään ylöskirjoitettua aineistoa kertyi yli 300 sivua. Tämän aineiston perusteella alkoi syntyä tarkempi kokonaiskuva, ja pystyin tarkentamaan tutkijankatsettani aineistosta nouseviin teemoihin ja aukikirjoittamaan tutkimuskysymykseni.

Brasilialaisista kirjoitetaan vuotta 1981 lukuun ottamatta joka vuosi. Vuonna 1981 brasilialaisia joukkueita ei turnaukseen osallistunut. Italialaisista kirjoitetaan vuosina 1987-1990 ja yhdysvaltalaiset joukkueet mainitaan kaikkina vuosina paitsi 1988-1989.

Käsittelimieni maiden sukupuolijakauma on melko selvä. Italiasta turnaukseen osallistuivat tarkasteltavana aikajaksona vain poikajoukkueet. Yhdysvalloista sekä Brasiliasta sen sijaan turnaukseen osallistui sekä tyttö- sekä poikajoukkueita. Brasilialaisista tyttöjoukkueesta ei kuitenkaan turnausuutisoinneissa kirjoitettu, vain heidän ottelutuloksensa kerrottiin.

Tutkiessani Helsingin Sanomien urheilusivujen kirjoituksia ja raportteja Helsinki Cupista olen tarkoituksella jättänyt pois analyysistäni lehden kuvituksen. Kuitenkin kuvatekstit olen analyysiini sisällyttänyt.

Tutkija Norman Fairclough mainitsee, että kriittisen median lukutaitoon kuuluu yleiskäsitys tiedotusvälineiden käytännöistä ja diskurssijärjestyksestä sekä valppaus huomata niissä tapahtuvia muutoksia. Tiedotusvälineiden tekstejä rajoittaa niin sanotut yhteiskunnalliset ehdot, joihin kuuluvat muun muassa taloudelliset ja poliittiset motiivit. Mukaan kuuluvat myös tekstien yhteiskunnalliset vaikutukset sekä niiden välittämät tieto- ja uskomusjärjestelmät, ideologiat, valtasuhteet ja näkemykset siitä, millaisia yhteiskunnallisia subjekteja median tekstejä vastaanottavat ihmiset ovat. Tiedotusvälineiden tekstit ovat yhteiskunnallista toimintaa.²⁵

Omassa tutkielmassani lähdin siis siitä, että raportoidessaan Helsinki Cupista Helsingin Sanomat eivät heijasta turnauksen todellisuutta de facto, vaan ne rakentavat omaa todellisuutta kirjoitusten aihevalinnoillaan, haastateltavien valinnoilla sekä niistä kertovien tekstien kielellisillä valinnoilla. Näitä ”todellisuuksia” lähdin tutkimaan ja siksi katsoin, että tutkielmani analyysimenetelmäksi sopivin on kriittinen diskurssianalyysi. Tutkija Jyrki Kalliokoski onkin huomauttanut, että on tärkeää analysoida tiedotusvälineiden kielenkäyttöä kriittisesti, jotta pystyttäisiin osoittamaan tekstien taustalla olevat arvot ja uskomukset.²⁶

²⁵ Fairclough 1997, 267–269.

²⁶ Kalliokoski 1996, 37.

Tekstit voivat muokata todellisuuttamme, tapaamme ajatella ja toimia, ilman että itse sitä edes huomaamme. Tekstit lisäävät tietoa, ja ne voivat vaikuttaa uskomuksiimme, asenteisiimme, käsityksiimme ja arvoihimme. Teksteillä voi olla myös pitkävaikutteisia seurauksia, kuten mainonnan vaikutus meidän identiteettiimme kuluttajina tai tietyn sukupuolen edustajina. Ne voivat vaikuttaa minkä alan opiskelijoiksi suuntaamme tai jopa aloittaa sotia.²⁷

Diskurssintutkimus voidaan jakaa kahteen eri suuntaukseen, lingvistiseen sekä yhteiskuntatieteelliseen diskurssintutkimukseen.²⁸ Oma tutkielmani kuuluu jälkimmäiseen. Sen pohjana on konstruktionistinen näkökulma kielenkäyttöön. Tutkija Arja Turunen kuvailee tämän tavaksi, jossa kielenkäytön ei katsota ainoastaan kuvaavan maailmaa vaan merkityksellistävän sitä ja samalla järjestävän ja rakentavan, uusintavan ja muuntavan sosiaalista todellisuutta. Merkitysten katsotaan rakentuvan sosiaalisissa käytänteissä, jolloin ne eivät ole pysyviä vaan jatkuvasti muuttuvia ja aina tietyn historiallisen, sosiaalisen ja vuorovaikutuksellisen kontekstin tulos. Todellisuuden nähdään rakentuvan sosiaalisissa vuorovaikutuksissa kielen ja muiden merkkijärjestelmien kautta. Diskurssin tutkija on tällöin kiinnostunut siitä, miten erilaisia asioita ja todellisuuksia kielen ja muun merkitysvälitteisen toiminnan kautta merkityksellistetään erilaisissa sosiaalisissa käytänteissä, millä ehdoilla ja millaisia seurauksia tällä toiminnalla on.²⁹

Diskurssilla tarkoitetaan esimerkiksi tiettyä tekstiaineistoa, lausetta suurempaa kielenkäytönyksikköä, puhetapaa, vakiintunutta merkityksellistämisen tapaa tai merkityssuhteiden järjestelmää.³⁰ Tutkielmani alkutyövaiheessa nimesin aineistostani erityisiä diskursseja, kuten esimerkiksi ”eksotisoiva diskurssi” tai ”toiseuttava diskurssi.” Näiden teoreettisanalyttisten käsitteiden avulla hahmotin sosiaalisen toiminnan muotona syntyneitä ja toiston ja variaatioiden kautta kiteytyneitä puhe- ja ajattelutapoja.³¹ Kirsi Juhila toteaa, että ”suhde tutkimuskohteeseen tarkoittaa suhdetta kulloinkin analysoitavaan kielelliseen toimintaan, tapaan jolla tutkija lähestyy ja analysoi tutkimusaineistoaan.”³² Suhde tutkimusaineistoon – mistä näkökulmasta tutkija lähestyy aineistokseen valitsemaa kielenkäyttöä – on kriteeri, jonka perusteella voi kategorisoida diskurssianalyysin tutkijapositioita. Juhila jakaa nämä positiot neljään: analyytikko, asianajaja, keskustelija ja

²⁷ Fairclough 2003, 8.

²⁸ Pietikäinen 2000, 57–63.

²⁹ Turunen 2011, 72; Pietikäinen 2000, 57–63.

³⁰ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 23–6.

³¹ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 27.

³² Jokinen & Juhila & Suoninen, 202.

tulkitsija. Yksittäinen tutkija voi vaihtaa positiota eri tutkimuksissa ja samankin tutkimuksen aikana tutkimuskysymysten ja -intressien mukaan.³³ Yhteiskuntatieteellistä diskurssianalyysia on kritisoitu siitä, ettei siinä ole huomioitu kielen eri ominaisuuksia ja sen tutkimustulokset vaikuttavat kaukaa haetuilta, kun analyysistä ei löydy perusteita niiden tueksi.³⁴ Tarkoitukseni onkin perustella tekstien analyysini perinpohjaisesti pitäen tämän edellä mainitun kritiikin mielessäni.

1.4 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen rakenne

Tässä pro gradu -tutkielmassani tarkastelen sitä, miten Helsingin Sanomien urheilusivuilla kuvataan nuorten jalkapalloturnaus Helsinki Cupiin vuosina 1980–1990 osallistuvia nuoria brasilialaisia, yhdysvaltalaisia ja italialaisia jalkapallon pelaajia. Tutkielmani tavoitteena on saada vastauksia seuraaviin kysymyksiin: Minkälaisia representaatioita ja diskursseja Helsingin Sanomien urheilusivujen uutisoinnissa tuotetaan nuorista ulkomaalaisista jalkapalloilijoista. Minkälaisiin kulttuurisiksi miellettyihin tapoihin, ilmiöihin ja stereotypioihin Helsingin Sanomien Helsinki Cupia käsittelevissä lehtikirjoituksissa kiinnitetään huomiota sekä minkälaisesta yleisestä yhteiskunnallisesta ilmapiiristä nämä kirjoitukset kertovat? Tutkin siis suomalaisten suhtautumista ulkomaalaisiin 1980-luvulla, kun kontekstina on nuorten Helsingissä järjestettävä kansainvälinen jalkapalloturnaus.

Ensimmäisessä käsittelyluvussa 2.1 pohdin Helsinki Cupin kansainvälisyyden merkitystä sekä pelaajille, että turnauksen järjestäjille. Kuten jo totesin luvussa 1.2, turnauksen kansainvälisyys on ollut alkuun paneva voima turnauksen järjestämisen motiiviksi. Seuraavaksi analysoin turnauksen uutisoinnissa usein esiin tuodun eksotiikka-käsitteen ulottuvuuksia. Onko eksotiikalla mainostettu turnausta ja mitä yhteyksiä tämä eksotiikka pitää sisällään ja ketä ja mitä se lehden uutisoinnissa tarkoittaa. Tarkastelen myös eksotiikka-sanan käyttöä puhuttaessa tyttöjalkapallosta. Kerron myös, miten tyttöjen ja naisten ulkonäköä kommentoidaan lehden urheilusivuilla. Luvussa 2.3 analysoin lehden sivuilla koettuja pettymyksiä koskien ulkomaalaisia vieraita ja odotuksia, joita heille lehden kirjoituksissa luodaan. Kerron myös mitä olen itse aikoinaan oppinut ja reflektoinut Helsinki cupin jalkapallokirjoittelusta. Käsittelen myös turnauksessa ilmi tulleita vilppitapauksia. Pohdin

³³ Jokinen & Juhila & Suoninen, 202–203.

³⁴ Pietikäinen 2000, 64.

myös tiedotusvälineiden roolia kyseisten aiheiden käsittelyssä. Lopuksi kuvaan vielä, minkälaisia ajatuksia kaukaisista maista Suomeen pelaamaan tulleet joukkueet turnauksen suomalaisissa pelaajissa herättävät. Luvussa 2.4 käsittelen, miten Helsingin Sanomat on kirjoittanut brasilialaisten jalkapallojoukkueiden katsomokulttuurista Helsinki Cupissa ja erityisesti heidän tavastaan soittaa rummuilla sambaa ottelun aikana.

Luvussa kolme keskityn analysoimaan, miten Helsingin Sanomat kirjoittaa turnausalueella tapahtuvista tyttöjen ja poikien kohtaamisista. Kerron, miten Helsingin Sanomat on ollut omalta osaltaan tuottamassa tietynlaista käsitystä ja kuvaa jalkapalloa pelaavista nuorista ulkomaalaisista, kun he kohtaavat Helsingissä suomalaisia nuoria. Luvussa 3.1 keskityn kirjoituksiin, joissa suomalaiset tytöt seuraavat ulkomaalaisten otteluita ja luvussa 3.2 miten ulkomaalaisten poikien ja suomalaisten tyttöjen kohtaamisista kirjoitetaan.

Luvussa 4.1 analysoin, miten nuorten jalkapalloilijoiden ulkonäköä on kommentoitu etnisiin perustein. Aggressiivisuus erontekona -alaluvussa 4.2 käsittelen, miten maiden joukkueista on kirjoitettu sekä yleisesti että erityisesti niin sanotuissa konfliktitilanteissa. Kirjoitustapaa suomalaisista joukkueista olen analysoinut vain, jos he ovat olleet lehden raportoimassa konfliktissa toisena osapuolena. Analysoin, millaisia ilmiöitä, asenteita, ennakkoasenteita ja ajankuvia jutuista sekä rivien välistä on luettavissa. Luvussa 4.3 kerron aineistostani havaitsemastani maaotteludiskurssista suomalaisten ja ulkomaalaisten välillä.

1.5 Tutkimuksen teoreettinen tausta ja käsitteet

Pentti Raittila kirjoittaa toimittamassaan kirjassa *Etnisyys ja rasismi journalismissa*, että on suhteellisen helppoa hyväksyä toteama, että suomalainen journalismi on auttanut suvaitsevaisen ja monikulttuurisen yhteiskunnan rakentamista kertomalla vieraista kulttuureista, maahanmuuttajien ongelmista ja tuomitsemalla rassistisen toiminnan ja etnisen syrjinnän.³⁵ Näin varmasti onkin, jos katselemme koko suomalaisen journalismin kuvaa ylhäältä päin. Mutta jos suuntaamme katseemme hieman pääuutisvirtaa sivummalle ja ohitamme selkeät ylilyöntitapaukset, niin voidaan huomata, että poikkeuksiakin löytyy. Sillä

³⁵ Raittila 2002, 9.

joukkoviestintä on itsekin instituutio, jonka rakenteisiin punoutuneina voi olla rasismia ja ksenofobiaa ylläpitäviä käytäntöjä. Mediatekstejä analysoimalla pyritään tekemään näkyviksi pinnan alla olevia ajattelumalleja, puhetapoja ja journalistisiin rutiineihin liittyviä käytäntöjä, jotka saattavat luoda pohjaa rasismille ja muukalaisten vieroksunalle silloinkin, kun toimittajan tarkoituksena on ollut lisätä suvaitsevaisuutta.³⁶

Rasismiin ja etnisyyteen liittyvä tutkimus on ollut yhteiskuntatieteiden keskeisiä tutkimusalueita läntisissä teollisuusmaissa. Länsi-Euroopassa tehtyjä tutkimuksia ovat muovanneet maiden oma siirtomaahistoria, entisistä siirtomaista emämaahan muuttaneet ihmiset sekä Suomeen verrattuna monin kymmenkertaiset vierastyöläisten ja pakolaisten joukot. Suomessa aiheeseen liittyvää tutkimusta on tehty kuitenkin huomattavasti vähemmän kuin muissa Euroopan maissa. Syynä on todennäköisesti ollut se, että Suomi on ollut etnisesti poikkeuksellisen homogeeninen. Suomella on toki omat kansalliset vähemmistönsä, mutta Suomi ei ole ollut siirtomaaisäntä, ja pakolaisten ja muiden ulkomaalaisten maahanmuutto oli 1980-luvun loppuun saakka lähes olematonta.³⁷

Norman Fairclough toteaa kirjassaan, *Miten media puhuu*, että ”joukkotiedotusvälineillä on kyky vaikuttaa tietoon, uskomuksiin, arvioihin, sosiaalisiin suhteisiin, sosiaalisiin identiteetteihin. Ne kykenevät tekemään asioista merkityksellisiä sen avulla, miten ne esittävät asiat.”³⁸ Fairclough kirjoittaa, että ”eräs niistä teemoista, joihin joukkotiedotuksen diskurssin analysoimisessa tulisikin keskittyä on se, kuinka yhteiskunta muokkaa tiedotusvälineitä, joilla vastaavasti voi olla ratkaiseva rooli yhteiskunnallisten ja kulttuuristen muutosten leviämässä. Myös rotuun, luokkaan ja sukupuoleen liittyvien suhteiden konstruoinnissa tapahtuneisiin muutoksiin tulisi kiinnittää huomiota.”³⁹ Saadakseni tietoa, se miten yhteiskunta on muokannut tiedotusvälineitä, ei ole kuitenkaan tämän tutkielman ykkösprioriteetti, joskin tämäkin näkökulma on syytä pitää mielessä, kun analysoin tekstejäni. Jo heti aineistoni ensimmäisestä lukukerrasta alkaen minulle tuli tunne, että kirjoitettaessa suomalaisista ja ulkomaalaisista joukkueista oli teksteistä havaittavissa jonkinlainen näkymätön kuilu. Tätä ”kuilua” olen lähtenyt hahmottamaan toiseuden käsitteen avulla, jolla tarkoituksenani on kiinnittää huomioita Faircloughin mainitsemiin muutoksiin ”rotuun” ja

³⁶ Raittila & Kutilainen 2000, 6.

³⁷ Raittila & Kutilainen 2000, 5.

³⁸ Fairclough 2002, 10.

³⁹ Fairclough 2002, 72.

sukupuoleen liittyvien suhteiden tarkastelussa.

Olli Löytty toteaa, että tutkimuskirjallisuudessa toiseudella tarkoitetaan sitä, kuinka joku tai jokin ”itsestä” tai ”normaalista” poikkeava merkitään ja ymmärretään vähempiarvoiseksi. Itsen ja toisen väliseen suhteeseen liittyy aina siis valtasuhde.⁴⁰ Löytty toteaa, että ”käsitteellä kuvataan valtasuhdetta, jossa joku tai jokin ymmärretään paitsi erilaiseksi myös vertauskohtaansa alemmaksi ja jonka seurauksena on arvottava hierarkia. Kyse on lyhyesti kahden asian eroista, mutta ei mistä tahansa eroista.”⁴¹ Hän jatkaa toteamalla, että näille eroille tyypillistä on, että esim. eroavan ihovärin tunnistaminen aktivoi useita muita eroja, jotka liittyvät tuohon eroon sisältyviin stereotypioihin, kuten vaikkapa käsitykseen tummaihoisten ihmisten laiskuudesta.⁴² Toiseuden käsitteen avulla on myös paljastettu ja purettu valtahierarkioita esimerkiksi sukupuolikysymyksissä. Papit ovat pappeja ja kirjailijat ovat kirjailijoita ilman että niiden eteen tarvitsee erikseen liittää henkilön toiseuttavaa sukupuolta.⁴³ Suomessa yksi toiseuden käsitteen keskustelunavaajista oli Marjo Kylmäsen vuonna 1994 toimittama kirja *Me ja muut: Kulttuuri, identiteetti ja toiseus*. ”Meitä” ja ”muita” erottavia esittämisen ja ymmärtämisen tapoja on tutkittu sittemmin Suomessa enemmänkin. Toiseuden käsite on esiintynyt myös tärkeässä roolissa monilla eri tieteen- ja tutkimusaloilla esimerkiksi jälkikolonialistisessa tutkimuksessa, kulttuurintutkimuksessa, naistutkimuksessa ja filosofiassa.⁴⁴

Toiseus tutkimuskäsitteenä on antoisa, kun haluamme tunnistaa valtasuhteita, mutta se ei selitä koko todellisuutta, sillä kaikki erot eivät ole toiseutta. Mutta se on hyödyllinen käsite, kun pyrimme tunnistamaan toiseutta tuottavan mekanismin. Tällöin voimme havaita, että toiseus ei ole ominaisuus vaan seurausta eri näkemisen tavoista. Ja kun tunnemme ja ennen kaikkea tunnistamme toiseuttamisen mekanismin, voimme esittää eroja myös toisin. Toiseuden käsitteen avulla voimme siis muuttaa eriarvoisuutta tuottavia tapoja.⁴⁵ Erilaisuuden ja toiseuden välinen ero on se, että erilaisuus on kuvaileva, kun taas toiseus on strateginen käsite, joka on olennainen nimenomaan kohtaamisten valtasuhteiden analysoimisessa.⁴⁶

⁴⁰ Löytty 2005, 9.

⁴¹ Löytty, 2006, 147.

⁴² Löytty, 2006, 147–148.

⁴³ Löytty 2004, 163.

⁴⁴ Löytty, 2004, 164–165.

⁴⁵ Löytty 2004, 181.

⁴⁶ Löytty 2004, 182.

1.6 Aikaisempi tutkimus, tutkimusetiikkaa ja lähdekritiikki

Jalkapallokirjallisuus on Euroopassa suosituin urheilukirjallisuudenlaji ja monet kuuluisat kaunokirjailijatkin ovat pelin historiallisista tapahtumista nostalgisoineet, sosiaalisista merkityksestä sanoilla taiteilleet ja ihmiselon aforismeja paketoineet. Suomennoksina meilläkin ilmestyy vuosittain monia populääriteoksia huippupelaajista ja -joukkueista. Helsinki Cupista ei kulttuurintutkimuksellisia kirjoja tai esityksiä ole tehty. Turnauksen järjestäjien kustantama 30-vuotisjuhlahistoriikki on ainoa turnauksesta kirjoitettu kirja. Kyseinen teos on lähinnä järjestäjien ja turnauksessa pelanneiden tunnettujen pelaajien haastatteluja. Kirjan näkökulma ja puhetapa ulkomaalaisista turnausvieraista edustaa pitkälti samaa kuin tämän tutkielman johtopäätökset. Vesa Vares kirjoittaa, että jalkapalloa koskevasta historiankirjoituksesta laajempi ja parhaiten tunnettu kirjallisuus on tosin edelleen varsin usein journalistien tuottamaa. Suurin osa tästä kirjallisuudesta ei ole kovin historiatietoista, vaan kiinni nykypäivässä ja pelissä itsessään enemmän kuin yhteiskunnallispoliittisissa kytköksissä. Akateemisen tutkimuksen painopiste on tällä hetkellä Saksassa. Anglosaksinen jalkapallotutkimus on kallellaan sosiologiaan. Brittiläisestä jalkapallotutkimuksesta kuuluisin on Leicesterin koulukunta, joka tutki etenkin 1980–90-luvuilla faniuden ja huliganismin juuria.⁴⁷

Kirjailija Tommi Melender aloittaa esseensä Miesten peli, toteamalla kuuluisan ranskalaisen kirjailijan Albert Camus'n todenneen, että kaiken minkä hän tietää moraalista, hän on oppinut jalkapallokentältä. Melander myös kertoo, että kirjailija Jukka Pakkanen on puhunut tv:n jalkapalloselostuksissaan pelaajan ”eroottisesta kosketuksesta palloon” ihaillessaan pelaajan pallonkäsittelytaitoja.⁴⁸ Jari Ekberg nimesi jalkapallon maailmanmestaruuskisojen käsittelevän historiikin nimellä ”Kuin taivasta koskettaisi”. Kirjallisuudessa jalkapallosta lajina ei ylisanoja ja kielikuvia juuri säästellä: jalkapallo on hienostunutta ja täynnä ihmiselon syvämerkityksiä. Tämän pro gradu tutkielman tehtävänä on kuitenkin kohdistaa katse ”jumalan käsistä” kohti Raviradan ruohonjuuritason ja sen jättämiin painomustejalkeen.

Suomalaisessa kansatieteessä urheilua on tutkittu vähän. Vuoden 2011 keväällä ilmestyi kuitenkin Jari Kanervan kansatieteellinen väitöskirja,⁴⁹ joka käsittelee harrasteliikuntaa,

⁴⁷ Vares 2018 <https://www.lts.fi/liikunta-tiede/artikkelit/jalkapallo-politiikka-ja-uusi-aika.html> (katsottu 8.11.2020).

⁴⁸ Melender 2010, 11.

⁴⁹ Kanerva 2011.

urheilun yhteisöllisyyden merkityksiä ja elementtejä. Myös Kanerva toteaa nykytutkimuksen ohuuden: ”kansatieteessä on tutkittu nykyaikaista urheilua varsin vähän, sillä pääpaino tutkimuksissa on ollut elinkeinopohjaisella liikunnalla ja vapaa-ajan viettoon liittyvällä kansanomaisella liikunnalla”. Kanerva huomauttaa vielä, että tutkijoiden kiinnostuksen kohteena ovat usein olleet elinkeinopohjaisessa liikunnassa käytetyt välineet.⁵⁰ Ruotsalainen kansatieteilijä Katarzyna Herd on tutkinut miten historiaa tuotetaan ruotsalaisissa pääsarjan jalkapallojoukkueissa väitöskirjassaan *We can make new history here* – *Rituals of producing history in Swedish football clubs*.⁵¹ Oman tutkielmani aihepiiriä on sen sijaan tutkinut Mia Ahola, joka on pohtinut artikkelissaan *Etnisyys urheilusivuilla – Sevillan yleisurheilun MM-kilpailujen käsittely iltapäivälehdissä*⁵² onko Suomessa päästy eroon älykkäiden ja rationaalisten valkoihoisten eurooppalaisten ja toisten, iloisten ja villien luonnonlasten stereotyyppisestä erottelusta.

Harto Hänninen toteaa suomalaisten 1920–1960-luvun Afrikkaa ja Lähi-itää kuvailevien iskelmäsanotusten eksotismia, rasismia tai etnistä toiseutta käsittelevässä pro gradu -tutkielmassaan, että tuskin kukaan on muodostanut kuvaansa maailmasta ja vieraista kulttuureista pelkästään iskelmätekstien perusteella, mutta iskelmät eivät ole ihan niin viattomia, kun puhutaan vallitsevien asenteiden vahvistamisesta ja ylläpitämisestä. Hän toteaa vielä, että ”uskon, että usein toistettu renkutus muuttuu vaivihkaa faktaksi tietämättömän päässä”.⁵³ Mielestäni tämä Hännisen analyysin voi siirtää myös koskemaan urheilusivujen tekstejä.

Olen tietoinen siitä, että teen rasisminvastaista tutkimusta. Tällaisessa tutkimuksessa on vaarana, että voin itse myös voi olla sokea joillekin kohdille ja teemoille. Vaarana on myös, että ylitulkitsen toimittajien tekstejä, mutta tiedostan sudenkuopan ja olen kiinnittänyt tähän huomiota analyysiäni tehdessäni. Se edellyttääkin jatkuvasti hereillä oloa ja herkkyyttä ymmärtää lähdetekstiä. On kiinnitettävä laaja huomio siihen, miten asioita tuo esiin ja miten niistä kirjoittaa. Jouduinkin alituisesti käymään itseni ja tutkijaminäni kanssa keskustelua, mihin kiinnitän huomiota. Tiettyjen ilmiöiden ja tapojen toisteisuus teksteissä sai minut kuitenkin vakuuttuneeksi, että olen oikealla asialla ja että löytöni ovat merkityksellisiä eivätkä vain itse rakentamaani illuusiota. Olen sitä mieltä, että aineistoni laajuus oli tarpeeksi suuri,

⁵⁰ Kanerva 2011, 26.

⁵¹ Herd 2018.

⁵² Ahola 2002, 162–180.

⁵³ Hänninen 2020, 5.

jotta voin tehdä johtopäätöksiä, onko kyse vain yksittäisestä tapahtumasta vai laajemmasta ilmiöstä. Käsitlemissäni maissa en ole koskaan vierailut, mutta toki tunnen maiden historiaa ja kulttuuria ja etenkin jalkapallokulttuuria ja -historiaa. Sinällään jalkapallo lajina antaa mahdollisuuden tutkia laajemmin suomalaisen lehdistön kirjoittelua ulkomaalaisista nuorista, koska jalkapallo on lajina kansainvälinen ja maailman harrastetuin urheilulaji. Esimerkiksi Suomessa hyvin suosituksa jääkiekossa ei ole samaa kansainvälisyyttä kuin jalkapallossa, sen ollessa kulttuurisesti harrastajamailtaan niin kovin homogeeninen laji.

Tutkijapositioni on problematisoida diskursseja, joita Helsingin Sanomissa tuotetaan. Motiivina tälle tutkielmalle on rasminvastainen agenda, joten näkökulman valinta on jo tutkimuseettinen valinta. Kyseenalaistan siis tutkielmassani avoimesti tavan ja tyylin, jolla Helsingin Sanomat on median kirjoittanut ja raportoinut Helsinki Cup - jalkapalloturnaukseen osallistuneista ulkomaalaisista nuorista ja heidän joukkueistaan.

Ulkomaalaisten määrää oli pitkään Suomessa hieman päälle 10 000 henkilön. Kun vuonna 1950 ulkomaalaisten määrää oli 11 000, joka oli 0,3 prosenttia koko väestöstä, niin vuonna 1976 heidän määränsä oli 12 000. 1980-luvun aikana ulkomaalaisten määrää Suomessa alkoi hitaasti kasvaa.⁵⁴ Vuonna 1980 Suomessa asui vakinaisesti 12 850 ulkomaan kansalaista ja 9 150 vieraskielistä.⁵⁵ Suurimman Suomeen muuttavan ulkomaalaisryhmän muodostivat ruotsalaiset. Heistä lähes kaikki olivat entisiä Suomen kansalaisia tai heidän jälkeläisiään. Vuonna 1989 ulkomaalaisten määrä nousi yli 20 000. Vuonna 1990 se oli 26 255, joka oli 0.5% koko Suomen väestöstä.⁵⁶ Pakolaisina maahan tulleita oli vuonna 1987 vain 900.⁵⁷ Nykyiseen verrattuna pakolaisuus ja työhön liittyvät syyt olivat harvoin muuttomotiiveina.⁵⁸ Nykyään luvut ovat Suomessa monikymmenkertaistuneet. Aineistoni ajanjakso käsittääkin siis ajan, jolloin Suomessa ei-ruotsalaista alkuperää oleva ulkomaalainen oli harvinainen näky jopa Helsingin kokoisessa kaupungissa. Tämä aikaikkuna avaakin mielenkiintoisen tulokulman tutkielmaani.

Sari Pietikäinen toteaa toimittajien kielellisistä valinnoista, että ne ovat haastavia kielen muuttuvan ja kontekstisidonnaisen luonteen vuoksi. ”Mikä saattoi ennen olla hyväksyttyä tai tapana, voi nyt ollakin loukkaavaa ja syrjivää tai väheksyvää. Muutos on helpompi huomata

⁵⁴ Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus 1999, 6–7.

⁵⁵ Saari 2013. https://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-09-23_008.html?s=0

⁵⁶ Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus 1999, 6–7.

⁵⁷ Liebkind 2000, 28.

⁵⁸ Saari 2013. https://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-09-23_008.html?s=0

katsoessa taaksepäin.”⁵⁹ Olen tiedostanut tutkielmatyössäni tämä kielen muuttuvan luonteen ja analysoinut aineistoani ajankulun ja ”ajan hengen” ymmärtäen, antamatta sen kuitenkaan liiallisesti vaikuttaa. Esimerkiksi Ylen Areena -suoratoistopalvelussa varoitetaan katsojia vuosina 1987–1988 esitetyn tv-viihdeohjelman Hymyhuulten aluksi että, ”ohjelma, jonka olet näkemässä, on tänä päivänä rasistinen. Tällaista ei enää Suomessa tehtäisi. Tämä ohjelma pitää nähdä ja tulkita sen hetken yhteiskunnan ja yhteiskunnallisen tilanteen kontekstissa, osana suomalaista televisiohistoriaa.”⁶⁰ Kyseinen tv-ohjelma sai jo aikaan kritiikkiä kielenkäytöstään ja vähemmistöjä stereotyyppisesti kuvaavista sketseistä. Ylen ohjelmaneuvosto kuitenkin päätti, että ohjelma on satiirinen, joten sen kieltäminen ei ole tarpeen.⁶¹ Viihdeohjelmat eivät kuitenkaan ole sama asia kuin nuorten harrastuksista kertovat uutisoinnit. Myös tämän kontekstien eron olen ottanut analyysissäni huomioon. Tutkimani aihe on osa suomalaista lehdistöhistoriaa.

Eräs viestimien käytäntöjä ja tekstejä määräävä tekijä on kulloinkin kyseessä olevan instituution taloudellinen rakenne. Lehtikustantamot ovat ennen kaikkea voittoa tavoittelevia organisaatioita – niiden voitot syntyvät yleisöjen myynnistä mainostajille: mahdollisimman pienin kustannuksin pyritään tavoittamaan mahdollisimman suuri lukijakunta. Tällä tavalla nähtynä tiedotusvälineiden tekstit ovat tehokkaan kulttuuriteollisuuden tuottamia symbolisia kulttuurihyödykkeitä, jotka liikkuvat markkinoilla voitonpyynnissä ja ovat alttiina markkinapaineille.⁶² Hyvä toimittaja raportoi näkemäänsä ja kuulemaansa, mutta minkälainen on suodatin ja miten paljon hän laittaa tekstiin omia tuntemuksia ja ennakkokäsityksiään. Onko kirjoittajan tunne aito vai haluaako hän nimenomaan vain herättää lukijoissa tunteita. Onko toimittaja yleisön puhemies? Ilmaiseeko toimittaja yleisön tunteita vai johdatteleeko hän aihevalinnoillaan lukijoita haluamaansa suuntaan. Tätä ei ole aina ollut helppoa tekstistä tulkita. Esimerkiksi housut päässä ennen ottelua alkuverrytteleviä poikia arvuutellaan kuvatekstissä ensin hämäämiesiksi, jonka jälkeen todetaan, että terrorismin pelko on kuitenkin turhaa, pojat kun ovat oululaisia.⁶³ Onko toimittaja kuullut jonkun kentän laidalla puhuvan terroristeista vai onko tämä hänen oma huomionsa ja päähänpistonsa, vai lehtikuvaajan, joka etsii erikoisia tilanteita ja massasta kohoavia kiinnostavia kuvia. Tietysti

⁵⁹ Pietikäinen 2002, 25.

⁶⁰ <https://areena.yle.fi/1-3984523>

⁶¹ <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2017/04/11/hymyhuulet-vinoili-herattelevan-epakorrektisti-ja-tartutti-hokemat>

⁶² Fairclough, 61.

⁶³ HS 4.7.1986.

tekstin olisi voinut kirjoittaa myös monella muualla tavalla, kun syy oululaisen joukkueen erikoiseen päähinevalintaan oli kuitenkin auringon porotukselta suojautuminen. Toimittajien haastatteluvalintoihin on varmasti vaikuttanut myös yhteisen kielen mahdollisuus. Aineistostani ei selviä, oliko toimittajilla turnauksessa käytössään tulkkeja vai oliko englannin kielen lisäksi toimittajilla muita kielitaitoja.

Olen ottanut myös huomioon viestintätilanteen, esimerkiksi kun haastatteli kysyy pelaajilta jotain pelikentän vieressä, on nuori haastateltava aivan eri tilanteessa kuin jos hän olisi esimerkiksi kotona ja tutussa turvallisessa ympäristössä vanhempien seurassa. Pelikentällä on juuri otettu fyysisesti mittaa toisista ja varmasti tämä vaikuttaa viestintään. Turnausvieraat ovat varmasti eräänlaisessa ”välitilassa”, kun ovat matkoilla. Vanhemmat saattavat olla jopa muutaman tuhannen kilometrin päässä, ja nuoret ensimmäistä kertaa kaukana kotikaupungistaan, saatikka maassa, jossa kulttuurinen ilmapiiri on erilainen ja tavat saattavat poiketa kotimaassa totutuista. On myös hyvä muistaa, että turnauksesta kirjoittavan toimittajan ei ole ollut mitenkään mahdollista seurata kaikkia turnauspäivän otteluja, joten arvelenkin että usein konfliktitapausten tiedot ovat usein tulleet toimittajan korviin turnauksen juryn ja turnausjohdon kautta. Siten on otettava huomioon, että kaikki tapausten kuvaukset eivät ole vahvistettuja uutisia. Olen huomionut analyysissäni myös, että urheilujournalismi on yleisesti ottaen suunnattu miehille⁶⁴, jotka tiedetysti suhtautuvat yleisesti kriittisemmin ulkomaalaisiin⁶⁵. Julistaako toimittaja itsensä vai urheilutoimituksen vai oman kaveripiirinsä olettamuksia ja tuntemuksia kirjoittaessaan lehteen, emme voi tietää. En ole myöskään ottanut selvää onko heinäkuisia turnausraportteja kirjoittaneet vain lomittavat kesätoimittajat. Yhtä kaikki, kirjoitukset eivät ole henkilökohtaisia mielipidekolumneja, vaan ne ovat toimittajan kirjoittamia ja Helsingin Sanomien päätoimittajan hyväksymiä.

Kuten jo johdannossa mainitsin, olen myös itse osallistunut Helsinki Cupiin pelaajana useita kertoja. Vaikka osallistuin Helsinki Cupiin ensimmäisen kerran kahdeksanvuotiaana, oli se silti eräänlainen hyppäys aikuisten urheilumaailmaan. Kentän laidalla ei nyt ollutkaan vain omat vanhemmat ja joukkuekavereiden tutut perheet, vaan myös ennestään tuntemattomia katsojia, joskus jopa sankoin joukoin. Oli ulkomaalaisia pelaajia ja heidän valmentajiaan,

⁶⁴ Pänkäläinen 1998b, 29.

⁶⁵ Avonius 2016. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/98512/GRADU-1454493865.pdf?...1> (katsottu 9.11.2020).

kuuli vieraita kieliä ja suomen eri murteita, sai vertailla omaa itseään ja joukkuettaan muihin jalkapallon harrastajiin kentän ulkopuolella. Myöhemmin hieman iän kartuttua oli jännittävää, kun oli oman ikäisiä tyttöjä katsomassa kentän laidalla. Kaikki tämä teki turnauksesta nuorelle pojalle ainutlaatuisen ja ehdottoman kesän urheilullisen kohokohdan, josta ei missään tapauksessa olisi halunnut jäädä paitsi. Positiiviset kokemukset ja muistot turnauksesta on varmasti yksi syy siihen, miksi päätin sijoittaa tutkielmani noihin jännittäviin heinäkuun alun päiviin.

2. Kansainvälisyys Helsinki Cupin suola, eksotiikasta sokeri?

2.1 Tavoitteena kansainvälisyys

Otsikko: ”Suomalaiset ovat mahtavaa kansaa
Härmäläisiä on kiva seurata, kun ympäristö kansainvälistyy. Lihavahko suomalaismies kävelee verkkareissaan ja lippiksessään Pallokentän laidalta kaksi kioskista ostettua kahvimukia kädessään. ”Espresso, espresso, kompresso” mies huutaa ja ojentaa toisen kupeista brasilialaismiehelle, joka seuraa D-poikien ottelua. Espresso, kompresso, harasoo, suomalainen jatkaa. Brasilialainen ottaa tietenkin kahvin vastaan ja hymyilee vaivautuneesti. Miehet katselevat hetken ottelua vierekkäin, kunnes suomalainen jatkaa ”where iss joor poi?”
Etteivätkö suomalaiset muka osaa lähestyä ulkomaalaisia?”⁶⁶

”Parempaa paikkaa tunnustella suurten kansainvälisten otteluiden tunnelmaa ei olekaan. Minäkin vein maajoukkuetta aikamani ulkomaille pelkästään katsomaan kenttiä ja pelejä, ettei sitten tarvitse ihmetellä, kun mennään maaotteluista pelaamaan.”- Suomen maajoukkueen entinen valmentaja Martti Kuusela. ⁶⁷

Otsikko: ”Kansainvälisyyskasvatusta
Helsinki Cup on vuosia tarjonnut suomalaisille nuorten joukkueille mahdollisuuden kansainvälisiin otteluihin, ettei sitten isoisissa tarvitse ihmetellä. Suomalainen jalkapalloilu onkin samaan aikaan kehittynyt roimasti. Ehkä siinä on oma ansionsa Helsinki Cupilla. Markan miehet eivät enää turhia nöyristele, vaikka vastaan tulisi millainen miljonäärien akrobaattijoukko tahansa.”⁶⁸

Kuvateksti: ”Helsinki cup tuo ihmisiä yhteen kaikilta ilmansuunnilta. Erilaiset ihmiset ja kulttuurit sekoittuvat viikon ajaksi hauskaksi jalkapallon yhdistämäksi sekamelskaksi.”⁶⁹

Tämä tutkielma on eräänlainen kertomus Suomen kansainvälistymisen hämmennyksestä ja sen sanomalehden urheilusivuille jättämästä todistusaineistosta ennen kuin 1990-luvulla rajat ja urat aukesivat jokaiseen ilmansuuntaan. Suomalaiset jalkapalloilevat nuoret kohtasivat 1980-luvulla Helsingissä moninkertaisesti saman ikäisiä ulkomaalaisia ikätovereita kuin

⁶⁶ HS 11.7.1987.

⁶⁷ HS 13.7.1988.

⁶⁸ HS 7.7.1988.

⁶⁹ HS 11.7.1989.

edellinen 1970-luvun sukupolvi, jolloin kansainvälistä nuorisovaihtoa hallitsivat poliittiset nuorisojärjestöt. Nyt ”maailman nuoriso” tuli satamäärin Helsinkiin kylään ja kilpailemaan lajissa, jossa menestyksekkäänä urheilukansakuntana itseään pitävällä Suomella ei ollut lainkaan saavutuksia. Lähdän selvittämään, miten tällaiseen turnaukseen reagoitiin Helsingin Sanomien urheilusivuilla.

Olen itse pelannut omassa nuoruudessani erinäisissä harrastuksissa monia ulkomaalaisia joukkueita vastaan, muun muassa ruotsalaisia, norjalaisia, chileläisiä, venäläisiä, unkarilaisia, ja kazakstanilaisia. Nämä ottelut tapahtuivat aina jossakin turnauksissa ja muistan hyvin, että ulkomaalaisen joukkueen kohtaaminen oli aina yksi turnauksen kohokohdista. Syy siihen oli yksinkertaisesti se, että se oli jännää. Oli hauskaa seuralla muiden saman ikäisten nuorten reagoiteja pelin sisällä tapahtuviin asioihin ja vertailla sitä omiin opittuihin pelikulttuuriin tapoihin. Oma muistikuvani on myös se, että valmentajat aina painottivat, että vastustajaan ei pidä suhtautua eri lailla, kuin mihinkään muuhunkaan kotimaiseen vastustajaan. Minkäänlaista nationalistista lähestymistapaa noihin otteluihin en muista kokeneeni pelaamissani joukkueissa. Joukkueitteni pelaajien vanhemmissa ”maaotteluhenkeä” kyllä saattoi joskus kentän laidalla havaita.

Kansainvälisyyden lupaus on ollut Helsinki Cupin ehdoton myyntivalttikortti vuoden 1976 ensimmäisestä turnauksesta lähtien, eikä se olisi voinut nousta nykyiseen asemaansa ilman ulkomaalaisten joukkueiden osallistumista. Tällä tarkoitan etenkin eri puolilta Suomea tulevien joukkueiden halua osallistua turnaukseen ja maksaa siitä. Toki, myös ulkomaalaisten joukkueiden suuri osallistujamäärä houkuttelee myös lisää ulkomaisia joukkueita kansainväliseen turnaukseen. Helsinki Cup onkin nykyään Euroopan kolmanneksi suurin juniorijalkapalloturnaus⁷⁰ ja samalla eräs maailman suurimmista nuorten jalkapalloturnauksista sekä Suomen suurin vuosittainen nuorisotapahtumana. Täten turnaus on myös koko Helsingille tärkeä ja merkittävä tapahtuma, sillä kisat tuovat Helsinkiin suuren määrän kansainvälisiä vieraita. Entinen Helsingin kaupungin ylipormestari Jussi Pajunen toteaaakin Helsinki Cupin 30-vuotisjuhlakirjan roolinmukaisessa tervehdyksessään, että ”Helsinki Cup tuo positiivista näkyvyyttä Helsingin kaupungille ja edistää kaupungin imagoa korkeatasoisten urheilutapahtumien järjestämipaikkana.”⁷¹ ”Kansainvälisen menestyksen tavoittelu ja alati kasvava mediakiinnostus ovat jalkapalloilun globalisaation kaudelle

⁷⁰ HS NYT-liite 8.7.2016.

⁷¹ Forsblom & Eskola 2006, 7, 20.

ominaisia piirteitä”⁷² ja tämä näkyy mielestäni myös hyvin Pajusen kirjoituksessa. Toki turnauksen alkuideana ei järjestäjien taholta ole ollut Helsingin näkyväksi tekeminen imago- tai konferenssimarkkinoilla, vaan suomalaisten junioreiden pääseminen pelaamaan kansainvälisiä otteluja pienin kustannuksin.⁷³

Turnauksen alkuvuosina ulkomaalaisten joukkueiden osuus kasvoi hitaasti mutta varmasti. Turnauksen järjestäjät suuntasivatkin myynti- ja markkinointimatkojaan muun muassa Yhdysvaltoihin ja Etelä-Amerikkaan. Ensimmäiset brasilialaiset joukkueet saapuivat esimerkiksi turnaukseen vuonna 1980, ja tähän samaan vuoteen osuu myös aineistoni alun rajaus. Joukkueiden määrässä on toki ollut erilaisista suhdanteista johtuvia nousuja ja laskuja. Vuoden 2006 Helsinki Cupin juhlahistoriikin mukaan turnaukseen on saatu edustajia yhteensä 78 eri maasta,⁷⁴ jota voidaan pitää hienona saavutuksena. Lisäksi voimme olettaa, että maiden osallistujalukumäärä on jo nyt vuonna 2020 kivunnut jo yli 80:n. Viime vuosina turnaus on vuosittain kerännyt osallistujia noin 20 maasta.⁷⁵ Tässä tutkielmassani tarkastelemani ajanjakson aikana lähes koko 1980-luku oli osanottajamaiden lukumäärissä pomppuista haitariliikettä. Taantuma alkoi vuonna 1983 ja sitä jatkui aina vuoteen 1989, huonoimman vuoden ollessa 1986, jolloin ulkomaalaisia oli vain 29 joukkuetta yhteensä kymmenestä eri maasta. Syy osallistujamaiden vähyys oli kyseisen vuoden huhtikuinen Tšernobylin ydinonnettomuus, joka ymmärrettävästi vähensi ulkomaisten joukkueiden matkustusintoa Eurooppaan ja lähes kaikki etelä- ja pohjoisamerikkalaiset joukkueet peruivat osallistumisensa,⁷⁶ mutta oli myös poikkeuksia.

Vuoden 1986 Helsingin Sanomien Helsinki Cupin uutisoinneissa Tšernobyl-teemaa sivutaan vain yhden kerran, kun toimittaja haastattelee kahta Yhdysvaltalaisen Spirit of Palo Alto -nimisen nimisen tyttöjoukkueen jäsentä, jotka ovat juuri saapuneet Helsingin turnaukseen silloisesta Leningradista ja odottavat mielenkiinnolla tapaavansa muiden maiden pelaajia. ”Tytöt eivät olleet huolestuneet ydinsäteilyhuhuista, vaikka suurin osa USA:n joukkueista peruikin siitä syystä osallistumisensa cupiin. Saimme itse päättää tulostamme ja kaikki halusivat tulla.”⁷⁷

⁷² Itkonen & Nevala 2006, 74.

⁷³ HS NYT-liite 8.7.2016.

⁷⁴ Forsblom & Eskola 2006, 8.

⁷⁵ <https://helsinkicup.fi/turnausinfo/helsinki-cup-lyhyesti/> (katsottu 19.10.2020).

⁷⁶ Forsblom & Eskola 2006, 8, 21, 135.

⁷⁷ HS 30.6.1986.

Aineistostani puuttuu tyystin Suomen jalkapallomaajoukkueiden (nuorten, naisten sekä miesten) kansainvälisen menestymisen tai ehkä pikemminkin menestymättömyyden kommentointi. Tämän näen erikoisena, sillä turnauksen tärkeyttä suomalaisen jalkapallon kehittymiselle korostetaan lehdessä usein sekä järjestäjien haastatteluissa että toimittajien kirjoituksissa. Suomen miesten maajoukkue nousee muutaman kerran esiin, kun joukkueen valmentaja on turnauksessa paikan päällä kommentoimassa lehdelle turnauksen tärkeyttä ja sen merkitystä suomalaisten junioreiden valmistamisessa kansainvälisiin peleihin. Edes vuonna 1980, kun Suomen maajoukkue pääsi Länsi-Saksan ja Norjan kisaboikottien jälkeen Moskovan olympialaisten jalkapalloturnaukseen mukaan, ei asiasta Helsinki Cupin turnaustapahtumista raportoidessa kirjoiteta, vaikka edellisestä osallistumisesta olympiaturnaukseen vuonna 1952 oli kulunut jo pitkä aika. Olympialaiset alkoivat Moskovassa yhdeksän päivän päästä Helsinki Cupin 1980 finaaleista. Voi olla, ettei Moskovan olympiaturnaukseen pääsystä ulkopoliittisten syiden takia haluttu kirjoittaa, tai kysellä nuorilta mielipiteitä turnaukseen pääsystä takaportin kautta. Ne olisivat voineet ollakin ristiriitaisia, sillä yhdysvaltalaisia joukkueita kamppaili kyllä voitosta Helsinki Cupissa, mutta Moskovassa yhdysvaltalaisia ja monia muita ei nähty. 1980-lukua onkin lehdistön osaltakin kutsuttu itesesensuurin ajaksi.⁷⁸

Helsinki Cupin 30-vuotisjuhlakirjan johdannossa kirjan toimittajat kertovat turnauksen historian kansainvälisyydestä syystäkin ylpeänä seuraavasti: ”Naapurimaidemme lisäksi etenkin jalkapallomahti Brasilia on ollut vahvasti edustettuna Helsinki Cupissa vuosien ajan. Eksotiikkaa Helsingin kentille on saatu myös Gambiasta, Djiboutista, Kazakstanista, Madagaskarilta, Seychelleiltä, Uudesta-Seelannista ja monista muista maista.”⁷⁹ Näistä kirjan toimittajien mainitsemista eksoottisista maista yksikään ei osallistunut turnaukseen vielä käsittelemälläni ajanjaksolla vuosina 1980–90, mutta sana ”eksotiikka” kyllä esiintyi useasti Helsingin Sanomien turnausraporteissa.

2.2 Eksotiikan himo ja sen kaksoismerkitys

Mikä saisi heinäkuussa keskellä parasta lomakautta ihmismassat ottamaan suunnaksi Helsingin Raviradaksi kutsutun alueen nurmikentät ja saapumaan paikalle seuraamaan

⁷⁸ Neuvonen 2018, 257–63.

⁷⁹ Forsblom & Eskola 2006, 8.

tyttöjen ja poikien juniorijalkapalloa? Käsittämäni aineiston ensimmäisenä vuotena 1980, toimittajan raportoidessa turnauksen kolmannen päivän tapahtumista, vastauksen voi lukea otsikosta: ”Ulkomaalaiset innostavat yleisöä.”⁸⁰ Hillitysti käyttäytyvinä usein pidetyt suomalaiset siis muuttavat toimittajan mukaan käyttäytymistapojaan kentänlaitojen katsomoissa, kun pelikentille ilmestyy ulkomaalaisia nuoria jalkapalloilijoita. Toisaalta kyse voi olla myös silkasta uteliaisuudesta, jonka ajamana ihmiset kentänlaidoille pakkautuvat. Toimittaja kuitenkin jatkaa raportointiaan tarkentamalla ottelukohtaisia yleisömäärähavaintojaan turnauksen eri kamppailuista:

”Helsinki Cupin yleisömagneeteiksi ovat kohonneet odotetusti eksoottiset⁸¹ ulkomaalaisnappulat ja viehkeät⁸² mimmit, mutta jalkapalloilullisesti kypsempää kuvioita tarjoavat turnauksen vanhimmat osanottajat, A-juniorit.”⁸³

Yleisöä tuntuu siis toimittajan mukaan vetävän eniten kentän laidoille ottelut, joissa pelaavat nuoret, ei pelkästään ulkomaalaiset, vaan eksoottisista ulkomaista kotoisin olevat poikajoukkueet sekä ”viehkeät mimmit”. Toimittaja siis on löytänyt turnaukseen osallistuvista joukkueista ja pelaajista kaksi kategoriaa, jotka hänen havaintonsa mukaansa kiinnostavat katsojia eniten. Otsikkoon asti on kuitenkin päätynyt toimittajan tekemästä ryhmittelystä vain ”ulkomaalaiset”. Tämä on sinänsä ymmärrettävää, sillä otsikko ”Viehkeät mimmit kiinnostavat yleisöä” olisi saattanut ollut jo vuonna 1980 arveluttava jutun otsikoksi. Lehden turnausraportointiin lausahdus on kuitenkin sujahtanut luontevasti.

Kyseisenä vuonna 1980 naispuolisille pelaajille oli vain yksi sarjaikäluokka, joka oli nimeltään Q-tytöt. Tähän sarjaan saivat osallistua kaikki alle 20-vuotiaat naisjalkapalloilijat. He ovat siis toimittajan ”viehkeiksi mimmeiksi” kutsuma ryhmä. Naispelaajiksi tai naisjalkapalloilijoiksi heitä ei vielä tuolloin kuitenkaan Helsingin Sanomien kirjoituksissa kutsuttu, vaikka yläikärajan mukaan se olisi ollut helposti mahdollista. Mimmifutis oli tuolloin sanana yleisesti käytössä Helsingin Sanomien kirjoituksissa ja se kattoi käsitteenä koko naisjalkapalloilun. Sana ”mimmifutis” esiintyy aineistossani vuosien 1980–90 välisen ajan, mutta loppuvuosina enää harvemmin. Sitaatin lopussa toimittaja huomauttaa, että laadullisesti parasta peliä pelaavat tietenkin ja oletetustikin vanhimman A-luokan joukkueet, mutta samalla hän tulee todenneeksi, että urheilullisesti laadukkain jalkapallo ei täytä

⁸⁰ HS 7.7.1980.

⁸¹ Kielitoimiston sanakirja määrittelee sanan ”eksoottinen” seuraavasti: kauko- tai etelämainen, outoudessaan viehättävä, epätavallinen.

⁸² Kielitoimiston sanakirja määrittelee sanan ”viehkeä” seuraavasti: viehättävä, suloinen tai ihastuttava.

⁸³ HS 7.7.1980.

turnauksen katsomoita. Toimittaja siis rivien välistä toteaa, että Helsinki Cupin katsojat eivät saavu turnauspaikalle nähdäkseen vain urheilullisesta näkökulmasta katsoen laadukkaita otteluita ja urheilusuorituksia, vaan myös eroottisten ja eksoottisten janojen ajamina. Otteluiden urheilullinen taso ja yleisömäärä eivät siis kulje turnauksessa käsi kädessä. Kun turnauksen pelaajien ja joukkueiden valmentajien mielteitä turnauksesta kysytään haastatteluissa, niin esiin nousevat pelilliset näkökulmat. Esimerkiksi nurmijärveläinen valmentaja toteaa, että ”pelaaminen on kuitenkin pojille pääasia. Pojat haluavat otella kovia kamppailuja ja ammentaa kokemuksia ja lisäoppia”.⁸⁴ Myös brasilialainen valmentaja toteaa, että tällaiset turnaukset ovat merkittäviä ja lisää, että ”huolimatta melkoisista kustannuksista mukana olo on välttämätöntä”⁸⁵. Voidaankin siis todeta, että turnauksen järjestäjien ja turnauksessa pelaavien nuorten käsitys Helsinki Cupin kansainvälisyyden hyödyistä on erilainen, kuin mitä Helsingin Sanomat turnausraporteissaan turnauksen katsojien eksoottisviritteisistä katsomismielityksistä tuo esiin. Turnauksessa pelaavien joukkueiden ja katsojien intressit siis poikkeavat toisistaan. Tämä kertoo mielestäni turnauksen katsojien halusta nähdä pelikentillä mieluummin jotain totutusta poikkeavaa, kuin pelitasollisesti laadukasta nuorten jalkapalloa. Pelaajien, pelaajien vanhempien tai valmentajien suusta ei eksotiikka-sanaa haastatteluissa esiinny.

Sitaatista käy myös ilmi, että turnauksen ja samalla yksittäisten pelien vetovoima kytkeytyy erityisesti pelaajiin, jotka näyttäytyvät eksotisoidusti ja sukupuolitetusti kuvattuina visuaalisina nähtävyyksinä ja katseen kohteina. Urheilullisten ja jalkapallollisten pelitaitojen näkökulmasta tuodaan esille vain vanhemmat pelaajat. Toimittajan katse on korostetun määrittelevä – nuoria sekä tyttö- ja naispelaajia katsotaan ja mitataan ulkonäön perusteella, hieman vanhempia nuoria mitataan ja arvostellaan urheilusuorituksien fyysisten ulottuvuuksien arviointikriteerein.

Opetus- ja kulttuuriministeriön Kulttuurikaikille -palvelun Avaus-Moninaisuus-tietopaketti vuodelta 2020 kertoo, että eksotismi tarkoittaa eri kulttuureista saapuneita ihmisiä tai sitä että heidän kulttuurinsa koetaan eksoottisiksi. Toisen kulttuurin edustajia tarkastellaan siis länsimaisen arvomaailman kautta ja heidän kulttuurinsa yhdistetään usein myyttisiin mielikuviin, jotka pohjautuvat länsimaisen kulttuurin viitekehykseen eikä kyseiseen kulttuuriin. Vaikka tällaiset ”kaukaiset” paikat ja kulttuurit ja niiden edustajat mielletään

⁸⁴ HS 30.6.1984.

⁸⁵ HS 7.7.1980.

myyttisiksi, kauniiksi tai jännittäviksi vieraudessaan, samalla heidän kulttuurinsa liitetään primitiiviseen sivistymättömyyteen. Näin toimiessaan eksotismi siis luo ja vahvistaa stereotyyppisiä ja mielikuvia, jotka voimistavat käsitystä länsimaisesta kulttuurista universaalina suhteessa ”toisiin” kulttuureihin.⁸⁶ Vaikka kyseisen käsitteen selitys on tuore, niin se ei näkemykseni mukaan poikkea juurikaan siitä, miten Helsingin Sanomien lukijat ovat niukimmillaan ymmärtäneet eksotiikka-sanana merkityksen vuosien 1980 ja 1990 välillä.

Eksotiikka-käsite ei koske Helsingin Sanomien kirjoituksissa ainoastaan kaukaisista maista tulleita joukkueita. Myös nais- ja tyttöjalkapalloilijat kuuluvat lehden raportoinnissa tämän käsitteen alle. Kun toimittaja vuonna 1982 luettelee otteluohjelmasta poimimansa ottelutärpit, joita hän kutsuu ”namupaloiksi, jotka tarjoavat myös eksotiikkaa”, on listalla kaksi brasilialaista poikajoukkuetta ja myös yhdysvaltalainen tyttöjoukkue, ja näitä jokaista vastassa suomalainen joukkue.

”Hyvänä vinkkinä voi kertoa, että Raviradalla kannattaa piipahtaa iltapäivällä, jos haluan nähdä eksoottisia ulkomaalaisia vieraita.”⁸⁷

Eksotiikka, joka ei kuitenkaan ole itse ottelun urheilullisen suorituksen kannalta mitenkään merkityksellinen, näyttäytyy Helsingin Sanomien uutisoinnissa siis mainoksena katsojille saapua paikalle seuraamaan turnausta.

”Päivän kaikki pelit tarjosivat junioripalloilua parhaimmillaan menipä kentälle mihin aikaan tahansa, mutta seuraavat namupalat lisäksi eksotiikkaa...”⁸⁸

Huomiota herättävää tässä on, että toimittaja luettelee ikään kuin päivän erikoisohjelmana eksoottisiksi namupaloiksi kutsumiaan pelejä, joissa suomalainen ja ulkomaalainen joukkue pelaavat vastakkain.⁸⁹ Ulkomaalaisten ja suomalaisten joukkueiden keskinäiset kohtaamiset nostetaan siis esiin erityisen kiinnostavina ja kiehtovina. Erityisenä lisäarvona nähdään siis harvoin nähtyjä pelillisiä kohtaamisia, mutta niihin liittyvä eksotiikka jää irralliseksi maininnaksi. Toiseuttavana adjektiivina eksotiikka-sanaa pyritään tässä käyttämään mielestäni positiivisena ilmaisuna, mutta se kuitenkin lukitsee ulkomaalaiset pelaajat ja joukkueet tietynlaiseen ennalta määritettyyn positioon. Näenkin eksotiikka-sanana käytön tässä toimittajan tapana kampanjoida turnausta suomalaisille katsojille eksotisoimalla ja

⁸⁶ http://www.kulttuuriakikille.fi/doc/Avaus/Avaus_Suomi_Online.pdf (katsottu 19.10.2020).

⁸⁷ HS 1.7.1983.

⁸⁸ HS 13.7.1982.

⁸⁹ ”Brasilialainen Jockey Sao Paolo - Käpa, jenkkimimmit Tacoma Cozars - Kiffen-mimmit, brasilialainen Candido de Souza – PeKa” HS.13.7.1982.

toiseuttamalla ulkomaalaiset nuoret jalkapalloilijat, ja jopa tietoisesti törmäyttämällä heidät muka perustavaa lailla erilaisten suomalaisten nuorten jalkapalloilijoiden kanssa. Huomion arvoista sitaatissa on myös, että siinä käytetään ruokametaforaa ”namupala”, mikä on tyypillistä rasistiselle eksotisoinnille. Myös seksuaalista viehättävyyttä tai vetovoimaisuutta kuvataan usein ruokametaforien kautta ajatuksella, että naiset ovat ruokaa, jota nälkäiset miehet sitten herkuttelevat.⁹⁰ Ruokametaforan käyttö vie huomion pois itse pelistä viitaten pelaajien seksuaaliseen viehättävyyteen.⁹¹

Eksoottisina maina tässä toimittajan ottelulistassa on tulkintani mukaan tarkoitus esittää vain brasilialaiset poikajoukkueet. Yhdysvaltalaisen tyttöjoukkueen maininta tässä listassa johtunee vain pelaajien sukupuolesta. Kuten siis jo aikaisemmin mainitsin, nais- ja tyttöjalkapalloilijat nähtiin aineistoni alkuvuosina tulkintani mukaan eksoottisina sekä eroottisina nähtävyyksinä.

”Kauniimman sukupuolen edustajat keräävät säännönmukaisesti sankimmat katselijajoukot kentän reunamille.”⁹²

Kuten jo yllä olevasta lainauksesta selviää, suomalaisen yhteiskunnan patriarkalisuus näkyy siinä, että naisen tai tytön arvo nuorten jalkapalloturnauksessakin on hänen kauneudessaan. Nuorten nais- ja tyttöpelaaajien ulkoisen olemuksen kommentointi ei kuitenkaan ole aineistossani kovin yleistä, joskin ei aivan poikkeuksellistakaan. Aineistossani nämä kommentit ja kuvailut näkyvät pääsääntöisesti 1980-luvun alkupuoliskolla. Yhdysvaltalaisen nais-/tyttopelaaajien ulkonäköä kommentoitiin tarkastelujaksoni aikana eniten. Seuraavat lainaukset ovat kaikki aineistoni kolmelta ensimmäiseltä vuodelta ja koskevat juuri amerikkalaisia naisjoukkueita.

”Helsinki Cupin viehättävimpiin vieraisiin lukeutuu pohjoisamerikkalainen mimmijoukkue Hamilton Hustlers.”⁹³

”Jos amerikkalaiset yltäisivät Klubin pariksi loppuotteluun, eräs innokkaimmista kannattajista olisi varmasti 18-vuotias kaunotar Linda Morgan.”⁹⁴

”Hamiltonin Linda Morgan joutui heti ensimmäisessä ottelussa loukkaantumisen vuoksi syrjään, mutta kamppailee yhä Miss Helsinki cup tittelistä.”⁹⁵

⁹⁰ Beard 1998, 23.

⁹¹ Lehtinen, 2006, 52.

⁹² HS 2.7.1984.

⁹³ HS 6.7.1980.

⁹⁴ HS 6.7.1980.

⁹⁵ HS 6.7.1980.

”Kaksikymppisissä Q-tyttöissä, eli cupin kaunotarsarjassa, saa mestaruuttaan puolustava Valtti vastaan USA:n Sting Soccerssin.”⁹⁶

Myöhemmin 80-luvulla suhtautuminen ja kirjoitustyyli nais- ja tyttöjalkapalloilijoihin muuttuu lehden turnausraporteissa. Aineistostani käy ilmi, että vuodesta 1984 lähtien heitä ei enää nähdä lehden sivuilla vain outoina, hassuina tai kauniina nähtävyyksinä vaan urheilijoina. Tästä kertoo muun muassa otsikko ”Taitavat tyttöryhmät Cupin vetonaulat” ja kirjoituksen informatiivisuus.

”Alkuaikoina naisjalkapalloa pidettiin lähinnä eksotiikkana, mutta tytöt ovat näyttävällä ja taidokkaalla pelillä karistaneet piintyneimmätkin ennakkoluulot. Tytöt ottavat harjoittelun tosissaan. Vanhemman ikäluokan treenimäärät lähentelevät poikien lukuja. Kehitys kulkee suurin harppauksin eteenpäin.”⁹⁷

Toimittaja antaa siis ymmärtää, että tyttöjalkapalloilijat, mutta siis vain vanhemmat ikäluokat, ovat harjoittelemalla yhtä paljon ja tosissaan kuin pojat kehittäneet pelillisiä taitojaan ja näin päässeet irti eksotiikkaleimasta. Toisin sanoen, taitamattomien tyttöjen pelejä on tultu katsomaan enemmän viihteen takia, ehkäpä jopa hieman nauramaan pelaajien osaamattomuudelle. Nyt tyttöjoukkueiden ottelut ovatkin siis nousseet turnauksen yleisön suosikeiksi, jopa vetonauloiksi taitavien peliesitysten ansioista. Taitavat ja osaavat naispalloilijat ovat siis sinällään jo olleet lehden mukaan erikoinen nähtävyys, joten heitä kannattaa yleisönkin tulla katsomaan. Turnauksen alkuaikoina sen sijaan yleisön syy parveilla naispelaajien ottelukenttien reunamilla oli halu nähdä jotain epätavallista ja outoudessaan viehättävää, mutta paikalle saavuttiin myös katsomaan naisia pelistä välittämättä. Nuorille jalkapalloilijoille suunnattu Futari-lehti⁹⁸ kirjoittaa Helsinki Cupin turnausraportissaan vuonna 1982 tyttöjalkapalloilijoista näin:

”Elämä nurmella oli yhtä juhlaa. Pakolliset tappiot kestettiin kuin miehet konsanaan. Ja naiset tietysti – mimmejä unohtamatta, jotka pikkuhiljaa pelitaidoillaan alkavat saada kaksilahkeisetkin vakuuttumaan siitä, että futis myös tyttöjen kesken on muuta kuin pitsipökyjen pölytystä.”⁹⁹

Nais- ja tyttöjalkapalloilijoiden väheksyminen ei siis ole ollut vain Helsingin Sanomien tapa, vaan osa ajan diskurssia Suomessa, ja sitä tapahtui myös Suomen Palloliiton julkaisemassa nuorille jalkapalloilijoille suunnatussa aikakausilehdessä Futarissa. Esimerkiksi lehden vuoden 1983 numerossa haastatellaan kouluhallituksen koululiikunnan ylitarkastajaa, joka

⁹⁶ HS 6.7.1983.

⁹⁷ HS 2.7.1984.

⁹⁸ Futari oli vuonna 1982 perustettu aikakausilehti, jota julkaisivat yhdessä Suomen Palloliitto r.y. sekä Sanoma Yritysjulkaisut. Lehteä jaettiin jokaiselle Suomen Palloliittoon rekisteröityneelle jalkapalloilijalle. Lehden levikki oli yli 100 000 kappaletta.

⁹⁹ Futari 2/1982, 42.

kertoo, että hänen mielestään jalkapallo ei sovi tytöille: ”Tytöjen fyysinen rakenne, esimerkiksi jalat, on erilainen kuin pojilla. En suosittele jalkapalloa tytöille. Tyttöjen perustaitotasokin on niin heikko, että loukkaantumisriski on suuri.”¹⁰⁰ Samalla sivulla haastatellaan myös Kaunis Nainen kosmetiikkamyymäläketjun osastopäällikköä, joka kertoo, että ovat rahallisesti tukeneet naisjalkapallon SM-sarjassa pelaavaa Kaunis Nainen Futis -joukkuetta (KNF) saadakseen näkyvyyttä kosmetiikkamyymälöilleen. Hän ihmettelee naisjalkapallon saamaa heikkoa julkisuutta tiedotusvälineissä ja etenkin lehdistössä.¹⁰¹

Tragikoomisena jälkihuomiona voi todeta, että voitettuaan Suomen mestaruuden vuosina 1985 ja voitettuaan kahtena seuraavina vuosina hopeaa, päätukija Kaunis Nainen -kosmetiikkaketju vetäytyi ja joukkue joutui luopumaan sarjapaikastaan ja lopetti toimintansa. Sarjapaikka ja pelaajat siirtyivät helsinkiläisen Pallo-Poikien alaisuuteen ja se osallistui SM-sarjaan nimellä PP-Futis.¹⁰²

2.3 Eksotiikan ”petos” ja kaipuu

Omat ensimmäiset ulkomaalaisvihamieliset kommentit olen kuullut ja rekisteröinyt juuri Helsinki Cupin kentän reunalla ja etenkin pelaajien vanhempien puheista, ei missään nimessä itse pelaajien toimesta. Olen pohtinut, mikä on tässä ollut Helsingin Sanomien rooli, sillä se oli lehti, joka aina turnaamuina tarkasti luettiin. Sieltä luettiin ne ”turnaushuhut”, joita vanhemmat sitten kentän laidalla spekuloidivat. Etenkin ulkomaalaisten pelaajien iät olivat jokavuotinen spekuloinnin aihe. Ajatus taustalla oli, että ulkomaalaisten koettiin jollain tavalla aina huijaavan tyhmiä suomalaisia peluuttamalla yli-ikäisiä pelaajia.

Ulkomaalaisten ”eksoottisten” joukkueiden turnaukseen saapumisten ja osallistumisten peruuntumiset ovat usein turnausuutisoinnin aihe, ja näistä lehden sivuilla kertovat haastatellut turnausjohtajat. Tämän tavan tulkitsen niin, että samalla tavalla kuin ”eksoottisten” maiden osallistuminen on uutinen Helsingin Sanomien turnausuutisoinnissa, niin samalla tavalla lehti uutisoi myös heidän poisjäämisistään. Useana vuotena toimittaja kirjoittaa, kuinka turnauksen katsojat, pelaajat ja järjestäjät kokevat raskaan pettymyksen, kun

¹⁰⁰ Futari 2/83, 36–37.

¹⁰¹ Futari 2/83, 37.

¹⁰² Lautela & Wallén 2007, 247–248.

luvatut ulkomaalaiset joukkueet eivät Helsinkiin ole saapuneetkaan. Lehti ei kuitenkaan kirjoituksissaan kerrota syitä näille peruuntumisille. Arvoitukseksi jää lukijalle, tietävätkö niitä turnauksen järjestäjätäkään. Yhtä kaikki, ulkomaalaisten joukkueiden peruuntumisista kertovat lehtikirjoitukset antavat turnauksesta poisjääneistä maista kuvan, joka on kovin negatiivissävytteinen – ulkomaalaiset ovat pettäneet suomalaiset jalkapalloihmiset. Luvatusia ei olla pidetty kiinni. Ulkomaalaisiin ei voi luottaa. Jos syy joukkueen tai maan poissaoloon turnauksesta on ollut joku inhimillinen, esimerkiksi lentojen peruuntuminen, niin lukija ei saa sitä tietää. Ulkomaalaisten joukkueiden poisjääntien syitä ei myöskään myöhemmin turnauksen kuluessa tai sen jälkeen Helsingin Sanomissa uutisoida. Ja kuten hyvin tunnettua on, kun syytä ei tiedetä, lähtevät huhut liikkeelle. Entinen Helsinki Cupin toiminnanjohtaja Westerberg muistelee Helsinki Cupin 30-vuotisjuhlakirjassa, että aikoinaan jutut kertoivat, että kun nigerialainen joukkue valmistautui lentokentällä Eurooppaan lähtöön, heidän johtohenkilönsä häipyivät omille teilleen dollarinippujen kanssa.¹⁰³ Mitään todistetta väitteen paikkansa pitävyydelle ei kirjassa kuitenkaan esitetä. Helsingin Sanomien teksteistä kuitenkin selviää Helsinki Cupin järjestäjien toistama narratiivi: Suomi ja Helsinki Cup selviävät kuitenkin aina yllättävistä esteistä ja takaiskuista lopulta voittajina.

”Vaikka Helsinki cupissa onkin kysymys juniorijalkapalloilusta käyvät tunteet ottelun jälkeen joskus kuumina. Milloin epäillään vastustajien pelanneen yli-ikäisellä joukkueella, milloin väitetään taas kysymyksessä olevan useasta seurasta koottu tähtisikermä. Ilkeimmät huhut kertovat, että joillakin ulkomaalaisilla junioreilla on vaimot mukana.

Eilistä päivää leimasi tulevien vastustajien ennakkointi ja sen mukainen taktikointi viimeisissä alkusarjan peleissä. Muutamat joukkueet kokivat mystisiä tappioita itseään paljon heikommille ryhmille. Systeemihän on se, että lohkojen voittajat pelaavat tämän päivän ensimmäisissä peleissä naapurilohkojen kakkosia vastaan. Osanottajien runsaudesta johtuen saattoi arpa heittää johonkin lohkoon parikin kivikovaa joukkuetta ja toiset lohkot jäivät vastaavasti köykäisemmiksi. Tämä mahdollisti taktikoinnin, mikä sinänsä kuuluu aina tämän kaltaisen turnausten henkeen.”¹⁰⁴

Taktikointi tarkoittaa tässä tapauksessa sitä, että joukkue häviää ottelunsa tahallaan. Kun suomalainen joukkue jää kiinni yli-ikäisten pelaajien peluuttamisesta siitä uutisoidaan otsikolla: ”Töppöilijän titteli jo valittu.” Toimittaja toteaa, että ”tällä kertaa oli kyse vain yhden miehen sooloilusta.” Joukkueen valmentaja pääsee myös puolustautumaan ja kertomaan tekonsa syyksi, että ”tytöt ovat varsin pieniä kooltaan ja vain vähän yli-ikäisiä”.¹⁰⁵ Kun italialaisia¹⁰⁶ epäillään yli-ikäisten peluuttamisesta, heidän passinsa tarkastetaan ennen välieräottelua, mutta yli-ikäisiä ei löydy. Protestin tehneen joukkueen suomalaista

¹⁰³ Forsblom & Eskola 2006, 25.

¹⁰⁴ HS 7.7.1980.

¹⁰⁵ HS 4.7.1986.

¹⁰⁶ Olen ottanut italialaiset mukaan tähän lukuun, vaikka heitä ei aineistossani eksoottisiksi maiksi kutsuta. Italialaisia sen sijaan kutsutaan ”värikkäiksi”, joka on sekin toiseuttava termi.

valmentajaa haastatellaan ja heidän mukaansa turnauksen jurya on tahallisesti harhautettu. Jury päättääkin, että loppuotteluihin ei kukaan, ei edes suomalainen pelaaja, pääse ilman henkilötodistuksia. Tapahtumasta pääsee lausumaan mielipiteensä myös turnauksen johtaja sekä turnauksen juryn puheenjohtaja. Italialaisia ei tapauksen johdosta haastatella.¹⁰⁷

”Isokokoinen ulkomaalainen herättää epäilyjä”, kertoo Helsingin Sanomien otsikko vuoden 1990 Cup uutisoinnissa. Uutinen kertoo kahden suomalaisen joukkueen tehneen protestin, koska epäilivät ulkomaisen joukkueen yli-ikäisten pelaajien peluuttamisesta, mutta ”jälleen protestoiijat vetivät vesiperän”.¹⁰⁸ Helsingin Sanomien kirjoituksista saa kuvan, että nämä kaukaa tulevat ulkomaalaiset nuoret ja heidän joukkueidensa taustahenkilöt valmentajineen ovat jotenkin moraaliltaan arveluttavampia kuin suomalaiset. Tämä ei tule esiin eksplisiittisesti, mutta tämä on helppoa toimittajien vihjeistä tulkita – turnauksesta poisjäänneistä ja yli-ikäisten pelaajien peluuttamisesta uutisoidaan usein. Kuten esimerkiksi edellisen lainauksen ensimmäisestä kappaleesta voi havaita.

Fairclough’n mukaan mediateksteillä ei ole lukijoilleen vain yhtä tiettyä merkitystä, vaan eri yleisöt ja yleisöjen jäsenet voivat tulkita tekstejä vaihtelevasti ja niiden vaikutuksetkin voivat olla hyvin vaihtelevia.¹⁰⁹ Tässä kontekstissa voidaankin miettiä, miten nuoret ja turnaukseen osallistuvat pelaajat ovat lukeneet Helsingin Sanomien turnausraportteja ja miten se on mahdollisesti vaikuttanut heidän näkemyksiinsä ulkomaalaisista turnausvieraista varsinkin kun medialukutaito ei ole vielä kovin kehittynyttä. Muistan itsekkin hyvin, kuinka vanhemmat aikuiset puhuivat turnauksen aikana oman alkulohkomme mahdollisista yli-ikäisistä ulkomaalaisista. Tämä vaikutti siten, että aloimme pelikavereideni kanssa tarkkailimme turnausalueella ulkomaalaisten pelaajien parrankasvua ja muita ulkoisia merkkejä, joista voisimme päätellä, onko vastustajan pelaajat yli vai alle viisitoistavuotiaita. Näen tämän henkilökohtaisen muiston tragikoomisena, sillä muutama vuosi tämän jälkeen osallistuin erään toisen lajin turnaukseen Ruotsissa yli-ikäisenä. Joukkueen valmentaja piti minua vahvistuksena, kertoi suunnitelmastaan ja pyysi minut mukaan. Turnauksessa pelasin sitten väärällä nimellä. Onneksi passeja ei tarkastettu, sillä voitimme turnauksen. Sanonta, ”In Finland we have this thing called reilu meininki”, ei ollut tuolloin vielä kantautunut korviini.

¹⁰⁷ HS 15.7.1989.

¹⁰⁸ HS 13.7.1990.

¹⁰⁹ Fairclough, 28.

Hyvänä esimerkkinä Helsingin Sanomien turnausuutisoinnin vaikuttavuudesta turnauksessa pelaaviin suomalaisiin joukkueisiin voin mainita seuraan tapahtumaketjun. Lehti on kirjoittanut turnauksen alkupäivinä ihastelemaan sävyyn taiwanilaisen joukkueen pelin aikana kentän laidalla olevista suorista pelikassi- ja tossuriveistä ja haastatellut kassirivejä hämmästeleviä suomalaisen joukkueen huoltajia, jotka ihastelevat näkemäänsä ja huokailevat oman joukkueensa pelivarusteiden epäjärjestystä.¹¹⁰ Kahden päivän päästä tästä lehdestä raportoidaan, kuinka lähes kaikilla kentillä on nyt joukkueiden pelitavarat siisteissä rivimuodostelmissa. Otsikoksi juttuun on kuitenkin päätynyt väite ”Säntillisyyys periytyy”¹¹¹, joka viittaa käytösmallin biologiseen periytyvyyteen. Ihmisten kulttuuri ja kulttuuriset tavat toimia edellyttävät kuitenkin tosiasiaissa sosiaalista keksimistä ja tietojen opettamista, eivät biologista periytymistä.¹¹² Toimittaja siis leikittelee tunnetulla stereotypialla koskien taiwanilaisten järjestelmällisyyttä ja kuuliaisuutta. Tällaista sinällään positiivista muutosta ja lehtikirjoittelun voimaa todistavasta huomiosta tulee mieleen myös median vallan varjopuoli. Myös negatiiviset tai negatiivissävytteiset turnausraportit leviävät yhtä lailla, kuten tuo edellä mainitsemani epäily ulkomaalaisten joukkueiden tekemästä vilpistä koskien yli-ikäisiä pelaajia.

Aineistostani nousee esiin kaksi tapausta joissa suomalaisen joukkueen tai joukkueenjäsenen rehellisyys ja yleinen urheiluhenki on kokenut kolauksen. Ensimmäinen kerran näin tapahtuu, kun kotkalainen joukkue jättää turnauksen kesken, luovuttaa ja lähtee kotiin ennen viimeisen päivän peliään. Tapaus sekoittaa samasta lohkosta jatkoon pyrkivien joukkueiden suunnitelmat. ”Kotkalaisten kotiinlähtö kuumensi Klubin¹¹³ tunteet” ja ”KTP¹¹⁴ veti välistä”, otsikot kertovat.¹¹⁵ Toisen kerran nostetaan esiin vantaalaisen valmentajan törkeä käytös kentän laidalla otsikolla ”Vantaalaista jalkapallokulttuuria?”. Kyseisessä tapauksessa kymmenvuotiaiden pelissä tapahtuu kentällä yhteentörmäys ja pieni loukkaantuminen, mutta pienen lepo hetken ja hoivatauon jälkeen tärskyn saanut pelaaja pystyy kuitenkin ottelua taas jatkamaan. Tämän jälkeen tapahtui seuraavaa:

”Vapsin valmentaja juoksi takaisin kentän laidalle, mutta antoi lähtiessään ohjeet erälle pikkupojistaan: Katso tuon Toten pelaajan numero ja potkaise munille...”¹¹⁶

¹¹⁰ HS 11.7.1989.

¹¹¹ HS 13.7.1989.

¹¹² Portin 2004.

¹¹³ Klubi = HJK, eli Helsingin Jalkapalloklubi.

¹¹⁴ KTP= Kotkan Työväenpalloilijat.

¹¹⁵ HS 8.7.1980.

¹¹⁶ HS 14.7.1989.

Tällaisista käytöistä ei toimittaja kuitenkaan vaivaudu sen enempää tuomitsemaan tai herättämään asiasta laajempaa keskustelua. Kyseessä on kuitenkin 10-vuotiaat pikkupojat ja väkivaltaan ja pahoinpitelyyn yllyttäminen. Toimittaja toteaa kirjoituksen lopuksi vain että:

”Onneksi pojannassikka oli valmentajaansa fiksumpi eikä totellut ”ohjetta”.¹¹⁷

Kahden päivän päästä lehdessä julkaistaan valmentajan vastine¹¹⁸, jossa hän kiistää kuvaillun käytöksen. Tämän jälkeen tapaukseen ei enää lehden sivuilla palata. Väitän että, tämänkaltaisen tapaus nousisi tänä päivänä useissa lehdissä etusivun uutisiksi ja tapausta käsiteltäisiin mediassa enemmänkin.

Ero ulkomaalaisten, ”eksoottisten” ja suomalaisten joukkueiden käsittelyssä lehden sivuilla on merkittävä. Esimerkiksi brasilialaisia joukkueita ei kohdella yksittäisinä jalkapallojoukkueina, vaan ikään kuin koko maata edustavana maajoukkueena.

”Jalkapalloilun Helsinki cupin kovimmaksi luokaksi povattu A-ikäryhmä (18 v.) kärsi pahasti viime hetken peruutuksista. Ensi kertaa mukaan lupautuneet kreikkalaiset ja nigerialaiset loistivat poissaolollaan. Kun brasilialainen Mackensie University¹¹⁹ myöhästyi avauspelistään, kokivat eksotiikkaa janoavat katselijat pettymyksen. Onneksi A-luokan toinen brasilialainen joukkue Athletico de Janeiro saapui ajoissa Raviradan nurmikolle. Vastaansa kahvimaan pojat saivat aiemmin Käpylän Pallolle 0-3 hävinneen Jalasjärven Jalaksen. Ensimmäisessä ottelussaan eivät ulkomaiset vieraat kuitenkaan ihmeemmin vakuuttaneet. Runsaan yleisöjoukon hämmästykseksi Jalasjärven pojat esittivät mallikkaampaa jalkapalloilua kuin kaukaiset vastustajat. Ottelun lopputulos 0-0 vastaa kenttätapahtumia, mutta suomalaisilla oli kaikki mahdollisuudet viedä koko pistepotti kotiin. Vastustajien turha kunnioitus oli jalasjärveläisten suurin virhe.”¹²⁰

”Cupin järjestystoimikunnan puheenjohtaja Max Weberin mukaan koko turnaus sujui kaikin puolin mallikkaasti. Sää suosi meitä jälleen tänä vuonna ja se on Helsinki Cupin onnistumisen kannalta kaikkein tärkeintä. Ainoa pettymys oli brasilialaisjoukkueiden huono taso.”¹²¹

Brasilialaisia poikajoukkueita pidetään yleisesti aina lehden kirjoituksissa ennakkosuosikkeina. Kutsutaanpa heitä usein jopa ”jalkapallomaan pojiksi”¹²². Pelkkä joukkueen kotimaa siis riittää takaamaan, että joukkue on taitava, tekninen ja osaava. Kun brasilialainen joukkue ei alkulohkossaan olekaan aivan ylivoimainen, nousee se lehdessä otsikoksi ”Brasilialaiset vaivoin jatkoon”¹²³. Hieman kärjistäen, jos brasilialainen joukkue häviää, se on heidän huonouttaan, ei koskaan suomalaisten hyvyyttä.

¹¹⁷ HS 14.7.1989.

¹¹⁸ HS 16.7.1988.

¹¹⁹ oikea kirjoitusmuoto Mackenzie University (kirj. huom.).

¹²⁰ HS 2.7.1983.

¹²¹ HS 7.7.1983.

¹²² HS 7.7.1980, 2.7.1983, 30.6.1984, 4.7.1984, 12.7.1987.

¹²³ HS 15.7.1982.

Juniorijoukkueiden peliesityksiä verrataan myös oman maansa maajoukkueen suorituksiin jalkapallon maailmanmestaruuskisoissa; ”yleisön suosikkijoukkueille brasilialaisille Jockey Sao Paololle ja Candido de Souzaalle meinasi käydä kuin maan edustusjoukkueelle Espanjassa”¹²⁴. Ja jos ihan jokaisessa ikäluokassa brasilialainen joukkue ei jyrääkään turnauksen loppuotteluun, joka tuntuu olevan toimittajien vähimmäisvaatimus, niin se on uutinen, joka usein myös nousee otsikoksi: ”Kaksi brassijoukkuetta katsomoon.”¹²⁵ Katsomoon-sana kuvaa siis, että joukkue on hävinnyt ja joutuu seuramaan turnauksen mitalipelit katsomon puolelta. Toteamus on hieman ivallinen ja piikittelevä. Toimittajien ihanteena tuntuu siis olevan, että brasilialaiset joukkueet voittavat kaikki ottelunsa paitsi loppuottelun, jonka suomalainen joukkue voittaa ja mieluummin vielä rangaistuspotkukilpailussa.

Otsikko: ”Brasilialaiset tulossa

Helsinki Cupiin osallistuvien majoittuminen on päässyt hyvään alkuun ja tänään odotellaan pääkaupunkiin aina mielenkiintoisia brasilialaisia. Maasta on tulossa vajaan 90 pelaajan ja valmentajan ryhmä ja ensimmäisiä suomalaisiakin odotetaan paikalle.”¹²⁶

Kun yksi brasilialainen joukkue on voittanut välieräottelun ja kaksi brasilialaista joukkuetta hävinnyt, raportoidaan se jonkinlaiseksi yleisön pettämiseksi:

”Näin kohutuista, mutta tosipaikassa pieniksi pettymykseksi osoittautuneista brasilialaisjoukkueista jatkaa ainoastaan Jockey Sao Paolon C-juniorit.”¹²⁷

Tämän kyseisen ”kohun” on lehti kuitenkin itse uutisoinnillaan luonut kutsumalla brasilialaisia joukkueita kovaksi ennen kuin yhtään peliä turnauksessa oli kyseisenä vuonna ehditty pelata. On vaikea kuvitella, että Helsingin Sanomien toimittaja olisi käynyt Brasiliassa paikan päällä tutustumassa kyseisen joukkueen pelitaitoihin, vaikuttanut niistä ja nyt Helsingin turnauksessa sitten pettynyt, kun peli täällä ei kuljekaakaan. Tai jos kyseiset jatkosta tippuneet brasilialaiset joukkueet olisivat saavuttaneet menestystä esimerkiksi oman maansa turnauksissa ja toimittaja olisi tämän tiennyt ja arviointinsa siihen perustanut, niin ainakaan hän ei sitä tuo millään tavalla esille kyseisessä kirjoituksessaan. Tästä voidaan päätellä, että yleinen ajatustapa ja stereotypia on, että jos joukkue tulee Brasiliasta, on sen oltava tasokas ja

¹²⁴ HS 15.7.1982.

¹²⁵ HS 16.7.1982.

¹²⁶ HS 28.6.1986.

¹²⁷ HS 16.7.1982.

päihitettävä suomalaiset joukkueet, ja jos näin ei tapahdu, se on pettymys. Tämä tapa on omiaan väheksymään brasilialaisen joukkueen voittaneen joukkueen esityksiä.

”A- ja B-poikien loppuottelut eivät paljoa kertoneet turnauksen kansainvälisyydestä. Kaikki joukkueet tulivat Uudenmaanläänistä.”¹²⁸

Aineistostani on nähtävissä, että Helsingin Sanomien uutisointi turnauksen loppuottelupäivästä on usein jokseenkin jakautunut. Toisaalta kannustetaan suomalaisia joukkueita ja juhlistetaan heidän turnausvoittojansa ja toisaalta taas ollaan pettyneitä, jos ei ulkomaalaisia joukkueita ole loppuotteluihin selvinnyt. Kun Helsinki Cupin poikien vanhimman ikäluokan loppuottelussa kohtaavat kaksi pääkaupunkiseudun suomalaista joukkuetta, tapahtumasta ei raportoida hurraa huudoin. Pitkän turnauksen ja useiden peräkkäisten otteluiden voittamisen jälkeen loppuotteluun tiensä raivanneet joukkueet eivät tuota toimittajalle iloa, vaan jättävät eksotiikan nälkäiseen nautintoainehampaaseen kolotuksen tunteen. Toimittaja olisi kaivannut jotain, mitä toiseuttaa:

”Cupin pääotteluksi viime vuosina muodostunut A-nuorten finaali ei katsojille liikoja tarjonnut. Loppuotteluun oli edennyt kaksi pääkaupunkiseudun joukkuetta, joten katsojat eivät päässeet herkuttelemaan edes eksotiikalla.”¹²⁹

Tutkimani ajanjakson aikana lehdessä ei kirjoiteta aivan kuin muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta suomalaisten nuorten pelaajien mietteitä ja ajatuksia ulkomaalaisista joukkueista tai kanssapelaajista. Aineistoni ensimmäisenä vuotena 1980 ääneen pääsevät terhakkaat F-sarjan Klubilaiset, jotka ovat valikoituneet ottelunsa jälkeen toimittajan haastateltaviksi. Lehden otteluraportin mukaan he ovat olleet kaksinkamppailussa voimakkaampia kuin naapurikaupungin pojat. Heistä kaksi noin 10-vuotiasta poikaa toivoisi turnaukseen lisää ulkomaalaisia joukkueita, mutta kolmas saman joukkueen jäsen suhtautuu toimittajan mukaan ulkomaalaisiin varauksella, sillä aikaisemmin mukana olleet ulkomaalaiset joukkueet ovat olleet lähinnä turisteja.¹³⁰ Luonnehdinta on ulkomaalaisia vähättelevä. Luonnehdinnan taustalla voi nähdä tausta-ajatuksen, joka jo turnausta perustettaessa ja suunniteltaessa 1970-luvun puolivälissä oli yhtenä pääpontimena, eli että oma turnaus Helsingissä ja Suomessa antaisi mahdollisuuden saada järjestettyä kansainvälisiä nuorten jalkapallo-otteluita. Näin

¹²⁸ HS 7.7.1985.

¹²⁹ HS 15.7.1990.

¹³⁰ HS 5.7.1980.

voitaisiin verrata oman maan juniorijoukkueiden tasoa ulkomaalaisiin joukkueisiin ja samalla kehittää pelaajia.¹³¹

”Monet ulkomaalaisjoukkueet ovat olleet enemmänkin turistireissulla, mutta poikkeuksiakin joukossa onneksi on.”¹³²

Otsikko: ”Kolme brasilialaista joukkuetta luovutti

Keskiviikkoon mennessä jo kolme brasilialaista joukkuetta on luopunut urakastaan kesken turnauksen. Syyksi joukkueet ilmoittivat lukuisat loukkaantumiset – ei pelaajia, ei joukkuetta.

Luopumiset sekoittivat lohkojen pelejä jonkin verran, sillä nyt kaikki brasilialaisjoukkueiden aikaisemmatkin ottelut mitätöidään. Brasilian talvesta tulleet A- ja C-pojat voivatkin loppuviikon keskittyä lomailemaan täysin rinnoin kesäisessä Suomessa.”¹³³

Myös positiivisia mielteitä brasilialaisista jalkapalloilijoista löytyy, mutta myös samalla pettyneitä tunteita, kun kaukaa Joensuusta Helsinkiin matkannut joukkue ei välttämättä pääsekään kohtamaan ulkomaalaisia joukkueita pelikentille. Huomion arvoista on se, että ollaan kuitenkin tyytyväisiä, että edes voidaan majoittua samassa rakennuksessa kuin ulkomaalaiset joukkueet. Turnaus ja majoituspaikka ovat olleet kenties monelle joensuulaiselle ensimmäinen kerta, kun on tavattu ulkomailla syntyneitä ihmisiä. Tällainen kokemus on varmasti ollut mieleenpainuva.

Otsikko: ”Joensuulaiset haluavat kohdata ulkomaalaisia

Joensuun Karpalon A-juniorit ehti suomalaisjoukkueista majoittua ensimmäisenä. Pojat olivat viimeksi Helsinki Cupissa kaksi vuotta sitten, jolloin he pelasivat B-poikien sarjassa. Joensuulaisten tavoitteena on päästä alkulohkossaan kahden parhaan joukkoon ja sitä kautta jatko-otteluihin. Kaverit ovat hieman pettyneitä siitä, ettei heidän lohkossaan ole yhtään ulkomaalaista joukkuetta. Mikäli jatkoon selvitäisiin, mahdollisuus olisi myös kohdata esimerkiksi brasilialaiset. On todella hienoa, että pojat saavat asua samoissa tiloissa kuin monet ulkomaalaiset yhdistelmät. Mikäli emme pääse cupissa pelaamaan vierailijoita vastaan, niin pyrimme ainakin järjestämään harjoitusottelun jotakin ulkomaalaista yhdistelmää vastaan, kertoi joensuulaisten valmentaja Kari Toivanen.”¹³⁴

Turnauksen peliohjelmaa ja sen lohkoja rakennettaessa on joukkueet jaoteltu kahteen osaan, suomalaiset ja ulkomaalaiset. Tämän jaon tarkoitus on, että mahdollisimman moni suomalainen joukkue saisi kohdata ulkomaalaisen joukkueen jo lohkovaiheessa. Aina tämä ei kuitenkaan onnistu, koska ulkomaalaisia joukkueita ei ole riittävästi jokaiseen alkusarjan lohkoon.

”Helsinki Cup on suurta juniorijuhlaa, johon kuuluu osallistumisen tuomaa riemua, ulkomaalaisten ja toispaikkakuntalaisten ikäkavereiden tapaamista ja paljon mukavaa vapaa-aikaa. Monelle nuorelle pelaajalle

¹³¹ Forsblom & Eskola 2006, 7, 20.

¹³² HS 3.7.1984.

¹³³ HS 13.7.1989.

¹³⁴ HS 30.6.1986.

turnauksessa käydyt pelit merkitsevät ainoaa mahdollisuutta saada pelata vierasta kieltä puhuvaa joukkuetta vastaan.”¹³⁵

On hyvä muistaa, että suomalaisten joukkueurheilijoiden kohtaamiset Euroopan ulkopuolelta tulevien urheilijoiden kanssa olivat vielä 1980-luvulle tultaessa erittäin harvinaisia.

Maajoukkueita ei kohdattu edes neljän vuoden välein järjestettävissä kesäolympialaisissa, sillä suomalaisia joukkueita ei siellä esiintynyt, lukuun ottamatta omia kotikisoja Helsingissä 1952. Ainoan poikkeuksen tähän tekivät koripallomaajoukkue Tokion olympialaisissa vuonna 1964 ja jalkapallomaajoukkue Moskovassa 1980.¹³⁶ Talviolympialaisten jääkiekossa saatettiin kohdata Kanada tai Yhdysvallat, mutta ei muita. Voi siis olettaa, että tämä on vaikuttanut Helsinki Cupista raportoiviin urheilutoimittajiin. Syytä on lisäksi muistuttaa, että vielä 1980-luvulla kansallisen jalkapallon SM-sarjan pelaajat olivat suurilta osin kotimaisia. Ulkomailta hankittujen pelaajavahvistusten aika tuli vasta myöhemmin 1990-luvulla. Harvinaisen, pelikentän ulkopuolisen kohtaamisen suomalaisten ja brasilialaisten välillä Helsingin Sanomat raportoi aineistoni viimeisenä vuotena 1990. Kirjoituksessa isä pyytää tappiota surevan poikansa palloon ohikulkevilta brasilialaispojilta nimikirjoitukset.¹³⁷ Tällaiset ei-seksuaalissävytteiset positiivisten kohtaamisten kuvaukset suomalaisten ja turnausvieraiden välillä jäävät aineistossani kuitenkin vähäisiksi.

2.4 Eksotiikan rytmit

Brasilialaisten joukkueiden uutisoinneissa nousee esiin koko aineistoni ajan kuvaukset musiikillisesta ilonpidosta samban rytmeihin. Jos brasilialainen joukkue voittaa, kerrotaan samban soivan. Jos taas tappio hämmöittää, samban rytmit hiljenevät. Sambaa käytetäänkin aineistoni kirjoituksissa brasilialaisten tunnelmien kuvaamisen kielikuvana. Sitä, miksi sambarummut soivat kenttien katsomoissa ja miksi brasilialaiset joukkueet saattavat tanssia musiikin rytmissä, ei Helsingin Sanomat selitä. Ulkomaalaisten joukkueiden jalkapallokentän ulkopuolisten kulttuuristen tapojen tiedottamisessa Helsingin Sanomien urheilutoimittajat ovat aineistoni perusteella hyvin tietämättömiä tai sitten he eivät ainakaan tietämystään tuo

¹³⁵ HS 14.7.1982.

¹³⁶ <https://www.ts.fi/urheilu/1073970934/Hyvakuntoiset+herrasmiehet+koolla+Rymattyllassa> (katsottu 10.11.2020)

¹³⁷ HS 11.7.1990.

millään lailla esille. Ilmeisesti siis koska brasilialaisesta jalkapallokulttuurista ei tiedetä juuri mitään, esiin nostetaan jatkuvasti yksi asia – samba.

Samban historia on kuitenkin pitkä. Se on afrikkalaisten orjien kehittälemä rytmikäs musiikkityyli ja siihen olennaisena osana kuuluu myös sen tahdissa tanssiminen. Samba kulki afrikkalaisten orjien mukana Atlantin yli Brasiliaan, jonne portugalilaiset orjakauppiaat heidät myivät. ”Semba” tarkoitti alunperin uskonnollista seremoniaa, johon rukoilemisen ja esi-isien henkien tai jumalien kutsumisen lisäksi liittyi rytmi ja koreografia. Portugalilaiset käyttivät sembasta nimeä ”batuque”, kun taas portugalin kielessä termi samba tarkoittaa rytmiä ja tanssia.¹³⁸

Brasilialaisella jalkapallokatsomokulttuurilla on pitkä historia. Vuonna 1942 perustettiin Flamengo-joukkueen tueksi katsomoon torvisoitto-orkesteri Charanca, jonka nimi tarkoittaa epäviireistä orkesteria. Tapa levisi pian kaikkialle Brasiliaan, ja nyt on mahdotonta edes kuvitella brasilialaista jalkapallo-ottelua ilman musiikkia. Brasiliassa keksittiin myös jakaa katsomoon faneille erivärisiä pahvin palasia, ja kun katsojat pitivät niitä käsissään, ne muodostivat kauempaa katsottuna jonkin tietyn kuvion tai tekstin. 1940-luvulta lähtien brasilialaiset jalkapallofanit alkoivat saada mainetta värikkyydestään ja näyttävyydestään.¹³⁹ Tällaisen tavan harjoittaminen oli jo 1980-luvulla hyvin tunnettua ja yleistä ympäri jalkapalloilevaa maailmaa. Tosin ei vielä Suomessa. Brasilia onkin monella tapaa edelläkävijämaa fanikulttuurin luomisessa. Niinpä onkin sanottu, että ”brasilialaisten jalkapallofanien ylitsevuotava iloisuus kuuluu olennaisesti maan jalkapallokulttuuriin. He ovat laulava ja tanssiva massa, johon kuuluu mitä erilaisempia ihmisiä. He ovat äänekkäitä, värikkäästi pukeutuneita ja aina valmiina juhlimaan. Kuten kulunut ilmaisu kuuluu, brasilialaiset ovat siirtäneet karnevaalin jalkapallokatsomoihin.”¹⁴⁰ Pukeutumalla jalkapallojoukkueiden peliasuihin tai värikkäisiin karnevaaliasuihin brasilialaiset sulkevat silmänsä maan rotu- ja luokkaeroilta. Samanlaisiin pelipaitoihin pukeutuneen yleisön joukossa on helpompaa olla ajattelematta arkipäiväisessä elämässä ilmeneviä yhteiskunnallisia ongelmia. Jalkapallo on Brasilian vahvin symboli, joten fanipaidan pitäminen vahvistaa tietynlaista utopistista brasilialaisuutta. Tanssiminen ja laulaminen katsomoissa lisäävät yhteenkuuluvuuden tunnetta. Fanista tulee osa koko tapahtumaa, kun

¹³⁸ <http://papagaio.fi/fi/karnevaaliarkisto/yhteiskulkue-samban-historiaa/> (katsottu 4.11.2020).

¹³⁹ Bellos 2002, 116.

¹⁴⁰ Bellos 2002, 113.

katsojan ja katsottavan välinen ero hämärtyy. Tämä on karnevaalin syvin olemus: pelkästään osallistumalla olet osa tapahtumaa.¹⁴¹

otsikko: ”Samban tahdissa tappioon

Brasilialaiset kannustusjoukot olivat ottaneet soittimet mukaan katsomoon, joten vauhdikkaat sambarytmit tahdittavat pelaajia koko pelin ajan. Kuulemma jokaisessa kunnon kamppailussa on aina sambaorkesteri mukana. Ottelun vanhetessa sävelet kuitenkin hiljenivät sitä mukaan, kun Irakin-pojat tehtailivat maaleja.”¹⁴²

Helsingin Sanomien lukijoille samban olemuksesta kerrotaan vain brasilialaisten kertomana. Samban todetaan kuuluvan jalkapallokentille. Kuulemma-sanan käyttö ennen tätä antaa kuitenkin tässä yhteydessä toimittajalle luvan epäillä kerrottua. Hieman ivallinen toteamus ”sävelten kuitenkin hiljenemisestä” antaa toimittajalle ikään kuin viimeisen sanan, jolla tehdä sambaorkesterin toiminnasta turhamainen ja brasilialaisten urheilullisesta kamppailusta vajavainen. Myös otsikko kuvaa ikään kuin samban tahdissa uppoavaa laivaa. Ivailevalla tavalla annetaan ymmärtää, että iloisena musiikkina tiedetyllä musiikkilajilla on ollut vaikutus negatiiviseen lopputulokseen. Ottelun voittanutta irakilaisjoukkuetta ei ole nähty sen sijaan edes tarpeelliseksi mainita jutun otsikossa.

Samanlainen kirjoitustyyli toistuu aineistossani usein, kuten seuraavassa sitaatissa, jossa toimittaja näkee brasilialaisten soiton olevan tarkoitettu vastustajan hämäämiseen ja näin tekee siitä epäurheilijamaisen tavan.

”Sama tahti jatkui B-poikien loppuottelussa, jossa Tahuichia vastaan asettui brasilialainen Jockey. Bolivialaiset eivät antaneet samban sekoittaa rytmiään, vaan juonivat tarvittavat osumat pikku kikkailujen ohessa.”¹⁴³

Kun toimittaja ei ole kuullut haluamansa musiikkityylin rytmejä soitettavan kentän laidalla, hän pukee sen pettymyksen asuun ja yhdistää musiikin puutoksen brasilialaisen joukkueen tekemään maalimäärään, joita niitäkään ei ole toimittajan mielestä tehty tarpeeksi paljon. Suomalainen joukkue on sen sijaan pelannut hyvin, vaikka yhtään maalia se ei kyseessä olevassa ottelussa ole aikaan saanut. Jos brasilialaiset pelaajat eivät täyty toimittajan eksotisoituja odotuksia, se käännetään heitä vastaan. Juuri tällä tavalla tutkimassani aineistossa kirjoitetaan usein brasilialaisista. Neutraalia kirjoitustyyliä heistä ei juuri esiinny.

¹⁴¹ Bellos 2002, 117. Herd 2018.

¹⁴² HS 10.7.1980.

¹⁴³ HS 17.7.1988.

”Brasilialaisten C-junioreiden Candido de Souzan peleissä ei samba ole vielä soinnut. Eikä ole soineet maaliverkotkaan toivotulla tavalla, vaikka jatkopaikka tulikin. Ensimmäisessä cup-vaiheen pelissä brassit löivät hyvin pelanneen Puin¹⁴⁴ vain 2-0.”¹⁴⁵

Yksi suomalainen pelaaja voi myös teoillaan lopettaa brasilialaisten soiton. Siitä tehdään voiton edellytys ja palkinto. Sammuttaa-verbillä ikään kuin lopetetaan jokin epämiellyttävä ja suomalaisesta pelaajasta tehdään muiden pelastaja. Suomalaisjoukkueen pelaajien ruskettuneella iholla tuodaan esiin ihonvärien hierarkkista järjestystä brasilialaisten tummempaa ihonväriä kuitenkin implisiittisesti mainitsematta. ”Kahvimaaksi” nimittely taas saa aikaan mielikuvan orjavoimalla kukoistavista plantaaseista. Termi voidaan tulkita osaksi kolonialistisen ajan kieltä, kahvintuotannon synkkä historia ei ole voinut olla toimittajalle tuntematon. Termi ”kahvimaanpojat” esiintyy aineistossani toistuvasti useissa yhteyksissä.

Otsikko: ”Vuorela sammutti samban – ruskettuneiden lohjalaisten maalivainu liikaa kahvimaan taitureille.”¹⁴⁶

”Kahvimaan pojat taituroivat itsensä keskinäiseen välien selvittelyyn. Jockeyn ja Souzan yhteenotossa kumpikin joutuu nyt keräämään omat sambansoittajansa.”¹⁴⁷

Tuntuukin, että tässä kontekstissa eksoottiseksi koettu musiikki herättää suomalaisissa Löytyn esille tuoman ambivalenssin reaktion – sekä kiinnostusta että pelkoa, sekä halua että torjuntaa.¹⁴⁸ Esimerkiksi kun brasilialainen joukkue on edennyt turnauksessa välieräotteluun, toimittaja kuin helpottuneena toteaa, että:

”Huomisessa loppuotteluissa ja iltapäivän peleissä saatetaan sittenkin kuulla vielä sambaa.”¹⁴⁹

”Brassien välieräottelussa Reipasta vastaan samba soi jo täysillä pallokentän katsomossa ja sama saattaa toistua tänäänkin.”¹⁵⁰

Brasilialaisten kulttuurinen tapa soittaa musiikkia jalkapallo-otteluiden yhteydessä nähdään heillä olevana synnynnäisenä ”verenperintönä” eikä historiallisesti syntyneenä ilmiönä.

”Brasilialaiset saapuivat Velodromille Helsinki cupin avausotteluihinsa näyttävästi. Sambasoittimilla ja lauluilla luotiin joukkueisiin henkeä. Rytmi on todella brasilialaisilla veressä.”¹⁵¹

¹⁴⁴ Puu = Puistolan Urheilijat.

¹⁴⁵ HS 15.7.1982.

¹⁴⁶ HS 12.7.1988.

¹⁴⁷ HS 4.7.1984.

¹⁴⁸ Löytty 2004, 235–236.

¹⁴⁹ HS 16.7.1982.

¹⁵⁰ HS 17.7.1982.

¹⁵¹ HS 12.7.1988.

Toimittajan kuvaus brasilialaisten otteluun saapumisesta on positiivissävytteinen, ja loppulausekin tulkintani mukaan kehuva, mutta samalla se on hyvin toiseuttava. Se on sitä etenkin suomalaisessa kontekstissa, jossa saman aiheisen stereotypian mukaan suomalaiset ovat jäykkiä ja rytmitajuttomia. Mieleeni tulee Kari Hotakaisen *Tarina*-romaanissa oleva satiirinen kohta stereotyyppisestä ajattelusta, jossa henkilö soittaa somalialaista kotisiivoojaa viihdyttääkseen stereoistaan eksoottista musiikkia ja ihmettelee myöhemmin, miksi tämä ei pidäkään kappalevalinnoista, koska onhan maahanmuuttajille yhteistä eloisa rytmi, joka heidän veressään virtailee.¹⁵²

Aineistoni viimeisenä vuonna 1990 sävy brasilialaisten pelikentän ulkopuolella tapahtuvan käytöksen kuvailuista on muuttunut aikaisemmista vuosista. Lyhyessä raportissa heidät kuvataan erittäin hyvää englantia puhuviksi ja ensimmäistä kertaa heitä käsittelevä verbi kentän ulkopuolella on ”kävely”.¹⁵³ Tätä ennen he ovat aina joko tanssineet tai soittaneet rumpuja. Jotain positiivista muutosta kohti neutraalimpaa uutisointia on siis ajan kuluessa havaittavissa.

3. Toimittajat suhdesalapoliiseina

3.1 Toimittajat tyttöjen perässä

Tässä luvussa tarkastelen, miten Helsingin Sanomissa käsiteltiin ulkomaalaisten nuorten poikien ja suomalaisten tyttöjen kohtaamisia pelikentän ulkopuolella. Huomion arvoista on se, ettei aineistostani löydy kuvauksia suomalaisten tyttö- tai naisjalkapalloilijoiden tapaamisista ulkomaalaisten poikapelaajien kanssa. Suomessa elettiin vielä 1980-luvulla nykyhetkestä katsoen kulttuurissa, jossa tapaamiset ulkomaalaisten poikien kanssa olivat varmasti tytöille ja naisille harvinaisia ja siksi kiinnostavia. Aineistostani voisi tehdä johtopäätelmän, että suomalaisille miehille ja pojille ei niinkään, sillä vain suomalaisten tyttöjen ja ulkomaalaisten poikien kohtaamisista kirjoitettiin lehteen. Aineistoni antaakin kuvan ennen kaikkea siitä, millä tavoin ulkomaalaisten ja suomalaisten teini-ikäisten nuorten suhteita on käsitetty Suomessa 1980-luvulla.

¹⁵² Hotakainen 2020, 222.

¹⁵³ HS 11.7.1990.

Maija Urponen toteaa väitöskirjassaan *Ylirajaisia suhteita: Helsingin olympialaiset, Armi Kuusela ja ylikansallinen historia*, että Helsingin vuoden 1952 olympialaisten aikaisessa lehdistön kirjoittelussa suomalaisten naisten ihastus ”mieluummin erivärisiin” ulkomaalaisiin tehtiin naurunalaiseksi muun muassa Uuden Suomen pakinoitsija Ollin kehittelemissä tarinoissa, joissa ”kovasti etelämaiset eli eroottiset” tulijat paljastuivatkin ”Mähnälän seutuvilla maleksineiksi” mustalaisiksi. Helsingin Sanomien Arijoutsin pakinoi sen sijaan Lukijan postia -nimisellä palstalla tarinan, jossa viehkeä Helsingin neito tapasi Kisakylän portilla tummapintaisen pojan ja muistellen mieliinsä tunnettua iskelmää ”Emännyys velvoittaa” aloitti heti keskustelun. Lopulta ”etelämaalaisen” oloinen mies paljastuukin Malmin ”mustalaiseksi”. Urposen mukaan tarinoiden ivanauru kumpusi lähinnä naisten sinisilmäisyydestä ja rotujen hierarkiasta.¹⁵⁴

Helsingin olympialaisista oli aineistoni lähtövuotena kulunut 28 vuotta. Se ei ole pitkä aika. Tätä tutkielmaa kirjoittaessa olisi vaikea kuvitella, että 28 vuotta sitten vuonna 1992, ajankuva ja -kieli esimerkiksi Helsingin Sanomissa olisi minulle jotenkin kovin vieras ja tuntematon. Yritän tällä havainnollistaa, että 80-luvun toimittajille Helsingin olympialaiset ja tuon ajan ajatusmaailma eivät olleet välttämättä niin kaukainen asia, kuin miltä se meistä tästä hetkestä katsoen nyt tuntuu.

Urponen jatkaa, että kiinnostus ”omien” naisten ja ”vieraiden” miesten välisiin suhteisiin ja naisten siveellisyyteen juontaa juurensa aikaan jo kauan ennen jatkosotaa ja siihen liittyviin suomalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden suhteisiin. Urponen jäljittää ilmiön 1800-luvun jälkipuoliskon kansallisuusaatteeseen ja siihen sisältyviin käsityksiin perheestä ja naisten paikasta.¹⁵⁵ Ennen Helsingin olympialaisia suomalaisille naisille suunnattiin porvarillisten naisjärjestöjen valistuskampanja, jonka tehtävänä oli muun muassa varoittaa olympialaisiin saapuvista ”etelämaalaisista miehistä”.¹⁵⁶ Millään tämän tapaisella oppaalla ei sentään 1980-luvun Suomessa tyttöjä tai naisia peloteltu. Mutta oliko Helsingin Sanomien kirjoittelu näistä suhteista eksplisiittisesti kuitenkin samaa valistusta puettuna vain erilaiseen tiedottamisen tapaan? Huomioni kiinnittyi aineistossani kirjoituksiin, joissa kerrotaan nuorten tyttöjen kiinnostuksesta ulkomaalaisiin poikiin. Pojat ovat aina joko brasilialaisia tai italialaisia.

¹⁵⁴ Urponen 2010, 119.

¹⁵⁵ Urponen 2010a, 20.

¹⁵⁶ Urponen 2010, 120–124.

Kyseisissä kirjoituksissa toimittaja muun muassa heittelee seksuaaliviritteisiä vihjauksia ja arvostelee poikien ulkonäköä. Tämä tapa aineistossani alkaa vuodesta 1985, eli vuodesta, jolloin Helsingin Sanomat ryhtyi Helsinki Cupin sponsoriksi, ja toistui joka vuosi (lukuun ottamatta vuotta 1987). Se, onko tämä sattumaa ei ole selvää, kuten ei myöskään se, onko aiheesta vaiettu ennen vuotta -85 tarkoituksella. Ilmeisesti näistä on kirjoitettu siksi, että tällaisten kirjoitusten on odotettu kiinnostavan lukevaa yleisöä. Se, onko kirjoituksilla haluttu korostaa tunnettua rasistista mielikuvaa ”ulkomaalaiset vievät meidän naisemme” tai valistaa tyttöjen vanhempia turnauksessa tapahtuvista nuorten kohtaamisten vaaroista, jää tulkintakysymykseksi. Voi myös olla, että kyseinen ilmiö on ollut vain turnauksen kentän laidoilla juttuaiheita etsivän toimittajan viimeinen oljenkorsi saada päivän haluttu juttumäärä täytettyä? Kirjoitusten vuotuinen toistuvuus kuitenkin viittaa siihen, ettei jälkimmäinen spekulatio pitäne paikkaansa.

Helsinki Cupin katsojat koostuvat pääosin omien otteluidensa lomassa kentän laidalla lepäilevistä pelaajista sekä heidän perheenjäsenistään. Toki myös intohimoisesti jalkapalloa seuraavia kesälomalaisia löytyy kentän laitamilta, kuten myös uteliaita ohikulkijoita. Yhden katsojaryhmän Helsingin Sanomat nostaa kuitenkin aineistostani usein esiin, nimittäin tytöt. Ja kun heistä lehdessä kerrotaan, heitä haastatellaan ja sijoitetaan aina ulkomaalaisjoukkueen pelitapahtumien läheisyyteen.

Otsikolla: ”Katsomon kaunistukset”¹⁵⁷ toimittaja raportoi kentän laidalta tapaamistaan kahdesta työstä ja heidän mietteistänsä seuraavasti:

”Helsinkiläiset Natasha Podduikin ja Susanna Marjamäki olivat saapuneet Velodromille seuraamaan Helsinki Cupia. Kesälomaa viettävät neitokaiset seurasivat otteluita ”ihan hvin vuoksi”. Natashan serkku pelaa turnauksessa ja hän aikoo seurata sukulaisensa otteluita, jos aikaa riittää. Tytöt aikovat seurata kaikkia otteluita, eikä heillä ole suosikkijoukkuetta. Brasilialaispoikien ottelua tytöt seurasivat kuitenkin erittäin tiiviisti.”¹⁵⁸

Toimittaja on siis hakeutunut brasilialaisen joukkueen pelikentän läheisyyteen ja arvioi kahden katsojan ottelun seuraamisintensiteettiä. Tytöt kertovat, ettei heillä ole erityistä suosikkijoukkuetta, mutta toimittaja kuitenkin on nähnyt tarpeelliseksi, oletettavasti useiden kymmenien katsojien joukosta, raportoida juuri näistä kahdesta katsojasta ja kirjoittaa rivien väliin, että tytöt ovat tulleet paikalle seuraamaan juuri nimenomaisesti brasilialaisen joukkueen otteita. Tekemistä kuvailevalla sanalla ”tiiviisti” vihjataan, että tyttöjen ottelun

¹⁵⁷ HS 13.7.1988.

¹⁵⁸ HS 13.7.1988.

seuraamisen intensiteetti poikkeaa jotenkin normaalista katseluasennosta. Toimittajan kuvailu tuo samalla mukaan innokkuuden, jota kuitenkin tyttöjen toimittajalle antamien vastauksien perusteella ei voi todeta.

”Aurinkoinen sää on houkutellut muutenkin lukuisia katsojia nauttimaan kesästä ja turnauksen tunnelmasta. Toiset ovat kannustamassa kavereitaan ja toiset muuten vaan seuraamassa jännittäviä otteluita. Tyttöjä tuntuu eniten kiinnostavan brasilialaispoikien pelit; kavereiden näyttävää tekniikkaa katsellaan mielellään. Vai onko tyttöjen mielenkiintoon jokin muu syy?”¹⁵⁹

Tässä katkelmassa toimittaja on lähestynyt turnauksen katsojakuntaa jakamalla yleisöä sukupuolilähtöisesti. Toimittaja on seurailut ja valinnut turnauksen peleistä yhden ja suorittanut siitä ottelukohtaisen sukupuolijakaumalaskennan ja päättänyt nostaa esiin tyttökatsojat. Raportissa brasilialaiset pojat ovat aktiivisia tekijöitä, kun taas tytöt ovat kentän laidalla sivuroolissa ja heidät esitetään taitavia ja ruumiillisesti vahvoja poikia tarkkailevina ihailijoina. Lopuksi esitetään vielä retorinen vihjaileva kysymys, joka ikään kuin pyyhkii edellisen urheilulliseen taitoon perustuvan katsomismotiivin ja sanoo että pelaajien kotimaa on syynä tyttöjen paikalla ololle. Näin vihjaileva kirjoittaminen juuri toimii: asioita ilmaistaan epäsuorasti ja vastaanottajan annetaan ymmärtää jokin sanoma implisiittisesti rivien välissä. Useimmiten vihjausten sanoma on jollakin tavoin negatiivinen, ja vihjausten avulla voidaan myös pehmentää negatiivista viestiä.¹⁶⁰ Aikuinen toimittaja asettuu teinitytön asemaan omien taustatietojensa ja omien tausta-ajatustensa kanssa, mutta luo näille samalla roolin, joka esittää tyttökatsojat eräänlaisina fanityttöinä. Tyyli on väistämättä tyttöjen roolia ylenkatsova. Tekstissä yhdistyy ulkomaalaisten poikajalkapalloilijoiden toiseuttaminen ja eksotisointi ja suomalaisten tyttökatsojien kuvaaminen vain suhteessa ulkomaalaisten poikajalkapalloilijoiden ihailuun.

”New Yorkin parhaista junioreista koottu Cosmopolitan kuuluu C-nuorten ykkössuosikkeihin, mistä kertoo jo joukkueen ympärillä pyörivä tyttö- ja katsomolauma.”¹⁶¹

Katkelmaa edeltää joukkueen kutsuminen ”Ruskettuneeksi jalkapallokermaksi”. Lieneekö toimittajan kirjoitusmotiivina kateus, kun joukkueen ympärillä ”pyörii” tyttöjä, jotka toimittaja erottaa kirjoituksessaan omaksi ryhmäkseen erotuksena muista turnauksen katsojista. Vuonna 1985 oli lehdistössä kirjoitettu paljon ”fanityttölaumoista”, kun lehdistön

¹⁵⁹ HS 2.7.1986.

¹⁶⁰ Melin 2007, 20.

¹⁶¹ HS 4.7.1985.

nimeämä Dingo-mania tai -hysteria työllisti toimittajia. Tämä ajankohtainen ilmiö saattoi hyvinkin vaikuttaa toimittajan asenteeseen nähdä tyttökatsot laumoina.

Urponen korostaa tutkimuksessaan Helsingin olympialaisten aikaisesta lehtikirjoittelusta, että kisojen aikaista lehtikirjoittelua suomalaisten naisten ja ulkomaalaisten kisavieraiden suhteista ei voida pitää neutraalina kuvauksena, eivätkä ne ole todisteita suhteiden yleisyydestä.¹⁶² Esimerkkinä toimittajan tavasta herättää huomiota, erotisoida ja esittää ulkomaalainen joukkue eksoottisena nähtävyytenä toimii kirjoitus, jossa kerrotaan, että brasilialaisen FC Bola Pretan B-poikien urheilullisella menestymisellä ei ole mitään merkitystä, sillä joukkueen suosio on taattu pelikentillä tapahtuvista suorituksista huolimatta. Tähän erikoiseen yhtälöön kertoo vastauksen Helsingin Sanomat otsikolla: ”Karvajalat on suosion tae.” ”Kentän reunoilla kihelmöivät muutkin kuin jalkapallofanaatikot”, toimittaja aistihavainnoi. ”Iiiihhhh, kato sen jalkoja” ja ”Se on sitten söpö” -tokaisut kirjoittaa toimittaja muistikirjaansa seuratessaan ottelua tyttöjoukon lähettyvillä brasilialaisten maalin takana. Brasilialaisia pelaajia siis erotisoidaan, vaikka kyse on alaikäisistä. Suomalaiset nuoret poikapelaajat toimittaja erottelee ivallisesti brasilialaisista epämiehisyyden stereotypialla: pitkällä hiuksilla. Hän myös löytää selityksen brasilialaisten pelien suosioon tyttöjen keskuudessa vertailemalla suomalais- ja ulkomaalaispoikien ihokarvojen pituutta:

”Suomalaiset tyttöjalkapalloilijat seuraavat tietysti vieraiden jalkapallotaitoja, mutta onhan pallon käsittely aina mahtavampaa karvaisilla jaloilla kuin valkoisen kiiltävillä. 15-vuotiailla suomalaispojilla kun karva kasvaa lähinnä puoleen selkään ylettyvissä hiuksissa.”¹⁶³

FC Bola Bretan valmentaja keskittyy ottelun jälkeen toimittajan haastattelussa urheilullisiin seikkoihin ja kertoo olevansa erityisen tyytyväinen kovatasoisessa turnauksessa, mikäli joukkue selviytyy loppuotteluun. Toimittaja tuo kuitenkin ulkourheilulliset asiat esille ja ennustaa, että joukkue joutuu varmasti turnauksessa tiukoille, koska siitä pitävät huolen suomalaistytöt. Haastattelun lopuksi hän vielä heittää ilmoille veikkauksen: montakohan suomalaista kirjeystävää on viikon kuluttua esimerkiksi Bola Pretan numerolla viisi [...].¹⁶⁴

¹⁶² Urponen 2010a, 18.

¹⁶³ HS 12.7.1989.

¹⁶⁴ HS 12.7.1989.

Aineistoni erikoisimpia kirjoituksia on seuraava raportti kentän laidalla rattaissa olevasta tyttölapsesta, joka toimittajan mukaan seuraa mieluummin ”tummien” brasilialaisten peliä kuin veljensä.

Otsikko: ”Pikku-Kaisan päiväunelmat

Espoolainen Kaisa [...] (2-vuotta ja risat) kökötti vaunuissaan pitäen tiukasti kiinni sateenvarjostaan. Hän oli saapunut Anne-äitinsä kanssa seuraamaan Jukka-veljen ottelua G-nuorissa Espoon Palloseuran riveissä. Pikku-Kaisaa eivät veljien pelit näyttäneet kiinnostavan, sillä tyttö seurasi lähinnä isojen ja tummien brasilialaispoikien edesottamuksia vastakkaiselta kentältä. Tai ehkäpä se johtui yksinkertaisesti siitä, että huomaavainen äiti oli kääntänyt rattaat ympäri saadakseen lapselleen edes hieman sateen- ja tuulensuojaa. ”Minun tyttärestäni ei kyllä tule jalkapalloilijaa. Ennemmin vaikka balettitanssija”, rouva [...] sanoi yllättävän topakasti. ”Hänen kahden veljensä pelaamisessa on jo tarpeeksi”. Kun vilkaisi sateessa ja mudassa ryvettyneitä pelaajia sekä pyykkimäärää, minkä jo kaksi nuorta rasavillia saa aikaan, ymmärtää hyvin Anne-äidin jalkapallon vastaisen lausahduksen.”¹⁶⁵

Tytön äiti, jota toimittaja rouvittelee, suhtautuu kielteisesti tyttöjen jalkapalloharrastukseen. Toimittaja myötäilee ja yhtyy naisen konservatiivisiin mielipiteisiin tyttöjen harrastuksista. Olisiko toimittajan myötäkarvainen tyyli ollut samanlainen, jos espoolaisen rouvan tilalla olisikin ollut äiti Kontulasta? Lukiessa tulee tunne, että kirjoitus voisi olla 1950-luvulta, jolloin sukupuoliroolit olivat selkeät – pojat rasavillejä ja tytöt korkeataiteen harrastajia.

3.2 Toimittajat poikien perässä

Italialaiset pojat kuvataan aineistossani yliseksuaalisiksi naistennielijöiksi, jotka eivät pysty hillitsemään viettejään. Näin heidät ikään kuin kuvataan ei-sivistyneiksi. Aineistosta tulee myös esille suomalaispoikien ja ulkomaalaisten poikien erilainen kohtelu lehdistössä ja toimittajien erilainen suhtautuminen heihin. Näen tässä yhtäläisyyksiä Urposen esittämään rodullistettuun seksuaalisuuteen, joka Helsingin Siveellisyyskomitean olympiaoppaan tapaan liittyy ”etelämaalaisen” alkuperän ja ”värillisyyden” miesten seksuaaliseen hillittömyyteen ja itsekontrollin puutteeseen.¹⁶⁶ Tällainen hillittömyys on luettavissa myös seuraavasta turnausuutisesta:

Otsikko: ”Kisarakkaus alkoi kukoistaa jo avauspäivänä

Kuvateksti: Italialaisen Primavera-hummuripojat valloittivat oitis vaaleiden suomalaistytöjen sydämet. Kentän laidalla kielimuuri ylittyi kepeästi.

Italialaispoikien rakkaus alkoi roihuta heti ensimmäisenä kisapäivänä. Italialaisen Primavera-joukkueen B-juniorit piirittivät vaaleita suomalaisneitoja innokkaasti pelikentän laitamilla: myös suomalaistytöjen silmät säihkyivät italialaispoikien kuumien katseiden alla. Yhteistä kieltä eivät nuoret tuntuneet löytävän, italialaisten

¹⁶⁵ HS 18.7.1989.

¹⁶⁶ Urponen 2010, 120.

englanninkielen taito osoittautui heikohkoksi. Näin alkuvuikosta seurustelumuotona oli lähinnä jalkapallokentän ympärillä samoilu ja salaperäisten silmäysten luominen”¹⁶⁷

Jutussa tehdään heti selväksi, että italialaisten huomion kohteina on vaaleat suomalaistytöt, joka näin esitettynä korostaa heidän eroavaisuutta italialaisista pojista. Otsikko ”kisarakkaus” viittaa jo suhteiden väliaikaisuuteen. Se tuo myös mielleyhtymän, että suomalaisista tytöistä jotenkin kisattaisiin italialaisten toimesta. Toimittajan maininta rakkauden roihuamisesta jo ensimmäisenä päivänä viittaa siihen, että toimittaja oli jo etukäteen osannut arvata näin tapahtuvan. Ilmeisesti toimittaja on seurannut tutustumistapahtumaa melko läheltä, sillä hän osaa arvioida italialaisten englannin kielen taidon, tai sitten hän on yrittänyt heitä haastatella, tosin tätä hän ei mainitse. Kirjoituksen loppuksi hän vielä vihjaa, että loppuvuikosta seurustelusuhde tulee muuttumaan fyysiseksi.

Italialaisten poikien ”invaasiosta” turnauskentille raportoi myös seuraava tapahtumakuvaus:

Otsikko: ”Primaveran pojat todella naisenkipeitä

Primaveran D-pojat (12 vuotta) ovat menneet aivan sekaisin Suomen naisista. Hinku päästä kulkemaan käsi kädessä tai kylki kyljessä suomalaisten tyttöjen kanssa on niin kova, että keinoilla ei enää ole väliä viikon lähetessä loppuaan.

Primaveralaiset pysähtyivät Käpylän urheilukentällä jokaisen vastaan kävelleen tai kentän laidalla istuneen tytön tai naisen kohdalle ja yrittivät anovilla silmillään ja käden liikkeillään houkutella näitä mukaansa. Mikäli tyttö sattui jo olemaan poikaystävänsä seurassa, ei sekään estänyt kysymästä. Primaveralaiset näyttivät omia käsimerkkejään (molempien käsien etusormet rinnakkain) ja kysyivät, oliko pari varmasti toistensa kanssa [...]. Kiertävien italialaisten kohdalla on ilmeisesti kyseessä vähemmistö. Päivän mittaan selvisi, että ilman tyttöseuraa oleva primaveralainen on harvinaisuus.¹⁶⁸

Italialaiset 12-vuotiaat pojat siis ovat toimittajan mukaan täysin vailla itsehillintää. Urposen edellä esiintuomat kuvaukset etelämaalaisista miehistä heräävät jälleen esiin. Tuntuu yliampuvalta, että 12-vuotiaat pojat yrittäisivät houkutella aikuisia naisia mukaansa, niin kuin jutussa annetaan ymmärtää. Joka tapauksessa kuvailusta saa käsityksen, että seuralaisia pojat ovat löytäneet. Tyttöjen osallistuvuudesta ei raportissa ole mainintaa, he ovat ikään kuin vain passiivisina olentoina joutuneet 12-vuotiaiden poikien kynsiin ja vyöryn alle.

Urponen mainitsema siveysopas, jossa suomalaisia naisia varoitellaan etelämaalaisen miesten herkemmästä sukupuolisesta syttyvyydestä on latautunut merkityksillä, jotka ilmentävät rodullista heikkolaatuisuutta ja jopa puutteellista ihmisarvoa. Herkkä syttyvyys ilmentää eläimellistä hallitsemattomuutta, eikä se siten kerro kehittyneestä älystä, tiedoista tai sisäisestä moraalista ohjauksesta. Suomalaisten miesten seksuaalisuudesta puhuttaessa

¹⁶⁷ HS 11.7.1989.

¹⁶⁸ HS 14.7.1989.

heidät nähtiin kuuluvan sen sijaan sivistyskansoihin.¹⁶⁹ Tällainen Urponen esiintuoma näkökanta 1950-luvun Suomesta näkyy mielestäni aineistossani vielä 1980-luvun loppupuolellakin. Urponen kertoo myös Helsingin olympialaisista, että ”kaikkia kisavieraita ei kuitenkaan koettu samanlaisena ongelmana. Eniten huolta herättivät eteläisten maiden miehet, joita lehdistö luonnehti paitsi ’eksoottisiksi’ myös ’eroottisiksi’. Tapa, jolla ulkomaalaisten miesten seksuaalisuus niin lehdistössä kuin naisjärjestöjen kampanjassa rodullistettiin, tuo näkyviin suomalaisen seksuaalisuuden historian kytkökset Euroopan ja muun maailman välille kolonialismin aikana tuotettuihin rodullistettuihin hierarkioihin.”¹⁷⁰ Onkin huomion arvoista, että aineistoni turnausuutisissa kerrotaan ainoastaan brasilialaisten ja italialaisten tekävän tuttavuutta suomalaisten tyttöjen kanssa. Voidaankin todeta, että ”etelämaiden” pojat ovat kiinnostaneet toimittajia Helsingin olympialaisten jälkeen 30 vuotta myöhemminkin.

Suomalaisten poikapelaajien mielteitä tytöistä löytyy aineistostani kahdesta kirjoituksessa. Ensimmäisessä toimittaja kyselee alle 12-vuotiailta pojilta mielteitä Helsinki Cupin vuotuisen ohjelmaan kuuluvasta kisadiskosta:

”ei me viitsitty mennä sinne, kun ei siellä kuitenkaan olis ollut hyviä pimuja”¹⁷¹

Toimittaja on siis selvästi udellut mielipidettä diskosta hyvin nuorilta pojilta. Vastauksen sisältämä sana ”pimu” on niin sanotusti ”aikuisten miesten kieltä”, jollaista käytetään nuorista kauniista naisista. Toimittajan kirjoittaman poikien kommentin lienee tarkoitus naurattaa lukijoita, mutta se tapahtuu nuorten tyttöjalkapalloilijoiden kustannuksella.

Toisessa kirjoituksessa toimittaja kyselee Rooman Pizzanpurijat -otsikon alla 13-vuotiailta pojilta, mitä suomalaispojat tekisivät, jos heidät valittaisiin ikäluokkansa parhaaksi pelaajaksi ja he pääsisivät syksyllä palkintomatalle Saapasmaahan Roomaan.

”Katsoa naisia tietysti, nehän on niin (kuvaava käden liike), ’Äsh italialaiset naiset on sellaisia pizzanpurijoita’.”¹⁷²

Stereotyyppinen ja naisia seksistisesti väheksyvä puhetapa on tässä tuotu lukijoille esille pienten poikien suulla. Lasten ja seksistisen katseen yhdistelmä on mielestäni hyvin tuomittava. Toimittajan halua kirjoittaa tällaisia lausuntoja lehteen voi vain ihmetellä.

¹⁶⁹ Urponen 2010a, 121.

¹⁷⁰ Urponen 2010a, 21.

¹⁷¹ HS 4.7.1986.

¹⁷² HS 5.7.1986.

Turnausta katsomossa seuraavien suomalaisten miesten tai poikien yksilöityjä mietteitä ulkomaalaisista tytöistä ei aineistossani esiinny. Yhden kerran haastatellaan kahta iältään 18- ja 23-vuotiasta miestä, jotka ovat saapuneet pyörällä Raviradalle ja pysähtyneet seuraamaan suomalaisistytöjen vanhimman ikäluokan cup-vaiheen peliä, jossa käydään rangaistuspotkukilpailua voittajan selvittämiseksi. ”Tällaiset dramaattiset ottelut tekevät tytöistä niin liikuttavan näköisiä, sanoivat pojat salaperäisesti. Mutta Q-tytöt kiinnostavat meitä muutenkin erityisesti.”¹⁷³ Jutun sävy eroaa merkittävästi esimerkeistä, joissa toimittaja raportoi poikien pelejä seuraavista tytöistä. Tässä uutisoinnissa korostuu pelin dramaattisuus ja pelillinen kiinnostavuus.

4. Suomi vs. muu maailma

4.1 Ulkonäön etniset eronteot

”Etiopialaiset ovat siinä kuin musta uhkaava ukkospilvi, joka sisältää sähköistä energiaa purkautuakseen sitten viimeisillä kilometreillä. Mutta, rauhallisena katsoo siinä Lasse Viren taakseen [...]”¹⁷⁴

”Tuollaista nykivää, tempoilevaa, raatelevaa, kiristävää juoksua harrastavat etiopialaiset, sillä tavoin vastustajaa kysytetään. Mutta Lasse Viren, tuo taitava taktikko, hän käy siinä vieressä ja sanoo ”pankaapas poika lisää hiiliä pökköön, kyllä tässä pitäisi saada nyt vähän vauhdikkaampi juoksu, ja Muhammed Gedir tottelee.”¹⁷⁵

”Miruts Yifter, tuo musta peikko, siinä kahden suomalaisen välissä.”¹⁷⁶

”Kaarlo Maaninka, hän tulee sieltä, tuo valkea suomalainen ja pitää toisen sijansa.”¹⁷⁷

¹⁷³ HS 4.7.1986.

¹⁷⁴ Urheiluselostaja Anssi Kukkosen kisaselostus, kun etiopialaiset juoksijat siirtyvät kolmoisjohtoon ohi kilpailua johtaneen Lasse Virenin Moskovan vuoden 1980 Olympialaisten miesten 10 000 metrin juoksun loppukilpailussa. <https://www.youtube.com/watch?v=C6eHUXDCKmQ> kohdassa 0.08min. (katsottu 9.10.2020).

¹⁷⁵ Urheiluselostaja Anssi Kukkosen kisaselostus, kun etiopialaiset juoksijat kilpailevat Lasse Virenin kanssa Moskovan vuoden 1980 Olympialaisten miesten 10 000 metrin juoksun loppukilpailussa. <https://www.youtube.com/watch?v=C6eHUXDCKmQ> kohdassa 1.22min. (katsottu 9.10.2020).

¹⁷⁶ Urheiluselostaja Anssi Kukkosen kisaselostus, kun etiopialaiset juoksijat kilpailevat Lasse Virenin kanssa ja Kaarlo Maanikan kanssa Moskovan vuoden 1980 Olympialaisten miesten 10 000 metrin juoksun loppukilpailussa. <https://www.youtube.com/watch?v=C6eHUXDCKmQ> kohdassa 6.21min. (katsottu 9.10.2020).

¹⁷⁷ Urheiluselostaja Anssi Kukkosen loppukirin kisaselostus Moskovan vuoden 1980 Olympialaisten miesten 10 000 metrin juoksun loppukilpailussa. <https://www.youtube.com/watch?v=C6eHUXDCKmQ> kohdassa 9.57 min. (katsottu 9.10.2020).

Kyseiset virkkeet lausui Ylen urheiluselostaja Anssi Kukkonen vuonna 1980 selostaessaan suorassa lähetyksessä Moskovan olympialaisten 10 000 metrin juoksua televisioon yli miljoonalle suomalaiselle. Vuosi on siis sama, josta lähdän liikkeelle Helsingin Sanomien Helsinki Cupin turnausraportoinnin analyysissäni. Otin nämä poiminnat Kukkonen televisioselostuksesta mukaan ehkä koko vuoden 1980 seuratuimmasta urheilukilpailulähetyksestä¹⁷⁸ tutkielmani analyysiin, jotta saisin kattavamman kokonaisnäkymän suomalaisen urheilumedian tuottamasta puhetavasta aineistoni lähtövuonna. Selostuskatkelmissa toistuvat samat stereotypiat ja representaatiot ja toiseuttamiset tyylit, jotka tulevat myös omassa aineistossani esille. Suomalainen urheilija on taktisesti pätevä ja rauhallinen, kun taas ulkomaalainen on usein tumma ja pelottava.

Suomen Palloliiton julkaisema nuorille jalkapalloilijoille suunnattu Futari-lehti kuvaili brasilialaisia Helsinki Cupin poikapelaajia vuonna 1982 seuraavasti:

”Tico tico! Samba sykki ja brasilialaispojat pitivät hauskaa. Muille tuli jo hiki katsellessa, mutta pojille pyrki vilu jo puseroon. Tanssi lämmitti viluisen veren. Alati iloisesti virnistelevät brasileirot eivät löytäneet muuta valituksen aihetta kuin sen, että vähän vilutti (lämpötila yli 20 astetta varjossa), ja hedelmiä ei ollut tarpeeksi tarjolla.”¹⁷⁹

Aivan näin ”huvittavina” luonnonlapsina tai alkuasukashahmoina ei Helsingin Sanomissa brasilialaisia sentään kuvata. Usein kuitenkin tuodaan brasilialaisen ihoväri esille sekä heidät kuvataan tanssivina soittajina, myös suomalaiseen kesäilmaston vieraus tuodaan esille. Urponen toteaa omassa mediateksteihin perustuvassa tutkimuksessaan Helsingin Olympialaisista ja Armi Kuusela, että Suomi esitetään niissä korostetusti rodullisesti valkoisena kansakuntana.¹⁸⁰ Aineistoni mukaan myös Helsingin Sanomien turnausuutisoinneissa nuoria ulkomaalaisia pelaajia erotellaan suomalaisista ihonvärillä esimerkiksi näin:

”Brasilialaiset pelasivat erittäin voimakasta peliä, missä kaikki keinot olivat sallittuja. Kun vastustaja oli pääsemässä karkuun, tarttui kuparinruskea käsi välittömästi HIFK:n pelaajan paitaan.”¹⁸¹

”Vaihtopenkin edessä seisova tummapintainen valmentaja huutaa hirveästi ja levittelee käsiään.”¹⁸²

¹⁷⁸ Suomalainen pitkänmatkanjuoksija Lasse Viren oli voittanut kaksissa edellisissä olympialaisissa Münchenissä vuonna 1972 sekä Montrealissa 1976 kultamitalit 5000metrin sekä 10 000 metrin juoksussa ja haki nyt viidettä olympiakultaansa, vaikka ei ollutkaan juoksun ennakkosuosikki.

¹⁷⁹ Futari 2/1982, 43.

¹⁸⁰ Urponen 2010, 9.

¹⁸¹ HS 2.7.1986.

¹⁸² HS 11.7.1987.

”Pikku-Kaisaa eivät veljien pelit näyttäneet kiinnostavan, sillä tyttö seurasi lähinnä isojen ja tummien brasilialaispoikien edesottamuksia vastakkaiselta kentältä.”¹⁸³

”Tummapintainen ja jykevatekoinen Clesius Pochini avasi hyvin vasemman laidan hyökkäykset.”¹⁸⁴

”Tummapintainen, itsensä Pelen näköinen ja myös numero 10, William tekaisi yhden päivän näyttävimmistä maaleista.”¹⁸⁵

Sirkku Latomaa toteaa artikkelissaan Musta, valkoinen – vai ihminen, että ”ihonväri on ollut yksi merkittävimpiä tapoja luokitella ihmisiä eriarvoisiin ryhmiin. Valkoihoisuus, toisin sanoen valtaväestön oma ihonväri, on jäänyt näkymättömäksi ja siten näyttäytynyt ihmisyyden normina, josta muut ihmisryhmät ovat poikkeamia.”¹⁸⁶ N-sanaa käytetään tutkimusaineistossani kerran, kun uutisoidaan kanadalaisen Oshava-seuran ja helsinkiläisen PPV:n¹⁸⁷ välisestä ottelusta. Otsikolla ”Käytöksessä parantamisen varaa”, toimittaja kertoo otteluraportissaan kiihkeästä ottelusta, jossa parantamisen varaa olisi käytöksessä löytynyt hänen mukaansa molemmilta joukkueilta. ”Suomalaispelaajien englanninkielenkäyttö rajoittui ottelun aikana lähinnä kirosanoihin. Kun tummapintaista Felix Neiraa nimitettiin neekeriksi, oli kentällä syntyä ilmitappelu.”¹⁸⁸ Jutun kirjoittanut toimittaja ei juttunsa yhteydessä ole kriittinen rasistista nimittelyä kohtaan. Hän ikään kuin huomauttaa kielenkäytöstä, mutta kohdistaa kritiikin kiroiluun. Hän antaa ymmärtää, nimittelyn johtuvan suomalaisten pelaajien huonosta kielitaidosta. Toimittaja ei pyri valistamaan lukijoitaan, että tällaista kieltä ei tulisi käyttää.

Aineistossani käsitellään yhden kerran eksplisiittisesti eri ”rotuja” ja rodullistamista. Tämä tapahtuu kirjoituksessa, jossa kerrotaan Yhdysvalloista turnaukseen matkaavista alaskalaisesta ja newyorkilaisesta joukkueesta. Lehti kertoo, ettei joukkueita yhdistä mikään muu kuin jalkapallo ja amerikkalaisuus.

”Helsinki Cupin kahta amerikkalaisjoukkuetta yhdistää toisiinsa vain rakkaus jalkapalloon ja tähtilippu. Alaska Gold tulee kylmästä ja eristyneestä Luoteis-Amerikan saarekkeesta. Cosmopolitan lensi Suomeen läntisen pallonpuoliskon kuumasta hermokeskuksesta New Yorkista. Väliin jäi ja neljä aikavyöhykettä ja pelitasoa. Alaskassa on vain 6000 aktiivia jalkapalloilijaa, kun taas New Yorkissa kymmeniä tuhansia. Cosmopolitanin tunnistaa jo nimestä rotujen sulatusuuniksi, mutta kansallisuuksien sekoitus näkyy myös alaskalaisissakin. Eskimoja etsivä turnauskatsoja erottaa 63-henkisestä seurueesta vain yhden tumman naaman junioreiden maalilta. Alaskalaisten valmentaja [...] on syntynyt Jugoslaviassa, kentällä juoksee kuubalainen, yksi puolustaja tulee Karibianmereltä. Pari vaihtomiestä on hinduja. Alkuperäisväestö asuu vielä maaseudulla.

¹⁸³ HS 18.7.1989.

¹⁸⁴ HS 12.7.1988.

¹⁸⁵ HS 5.7.1984.

¹⁸⁶ Latomaa 2002, 14.

¹⁸⁷ PPV = Pajamäen Palloveikot.

¹⁸⁸ HS 13.7.1988.

Kotikaupunki Anehoragen koululaisista vain ehkä joka kymmenes on eskimo, kertoi Alaska Goldin A-junioreiden keskushyökkääjä [...]”¹⁸⁹

Joukkueita erotteleviksi tekijöiksi lehti mainitsee aikavyöhykkeet ja jalkapallon harrastajamäärät. Nuorten uskontokunnankin toimittaja poimii eronteoksi, kertomalla että ”pari hindua on vaihtomiehenä”. Kun toimittaja kirjoituksessaan ryhmittelee nuoria, erokriteereiksi kelpaavat syntymämaa, maantieteellinen alue, uskontokunta, asuinalue ja ”rotu”. Näistä koostuvat toimittajan mukaan kansallisuuksien sekoitukset. Jutun lopuksi kerrotaan alaskalaisten olevan oppimatkalaisia, eivätkä pelaajat tunne hyvin toisiaan. New Yorkin joukkueen pelaajia toimittaja ei luokittele kuin taidollisesti: New Yorkin pojat on koottu parhaista. Jutun lopussa on lukijoille neuvo, jonka avulla turnaukseen saapuva katsoja voi vielä itse tehdä rotuerottelua ja löytää alaskalaisesta joukkueesta ”eskimon” ja hänen ”tumman naamansa.” Tällaisen ”bongausohjeen” antaminen nuoresta on hämmentävä. Kun toimittaja vielä puhuu näin suoraan lukijoilleen, näen sen myös turnauksen mainostamisena pojan kustannuksella – hänestä tehdään nähtävyys, jota saapua katsomaan.

Aineistoni perusteella Helsingin Sanomien kirjoituksissa käsittelemieni ulkomaalaisten italialaisten, yhdysvaltalaisen ja brasilialaisten nuorten pelaajien vartaloiden luokittelukategorioina ovat koko, ihon sekä hiuksien väri sekä ihokarvojen määrä.

”Hyvinsyöneet brassipojat tyytyivät huonommuuttaan pelehtimään tuomarin ja vastustajien kustannuksella.”¹⁹⁰

Otsikko: ”Karvajalat suosion tae.”¹⁹¹

Italialaisia joukkueita tai pelaajia ei kutsuta tutkimani ajanjakson aikana eksoottisiksi vieraiksi. Italialaisia joukkueita kutsutaan sen sijaan värikkäiksi joukkueiksi. ”Värikkyys” turnauksen ulkomaalaisia osallistujamaita kuvaavana sanana toistuukin kirjoituksissa koko aineistoni ajan. Viitataan sillä kyseisen maan lipun väriin, peliasujen väriin, ihon- tai hiuksien väriin jää hieman epäselväksi. Vai onko tarkoitus kenties vain kuvata vaihtelua tavanomaisesta? Se kuitenkin teksteistä selviää, että värikkyys esiintyy aineistossani synonyyminä, kun puhutaan ulkomaalaisista pelaajista, sillä lehtijutuissa eivät koskaan turnausta ”väritä” esimerkiksi rovaniemeläiset tai kotkalaiset seurat tai pelaajat.

”Brasilialaisväriä Helsinki Cupiin”¹⁹²

¹⁸⁹ HS 4.7.1985.

¹⁹⁰ HS 3.7.1985.

¹⁹¹ HS 12.7.1989.

¹⁹² HS 29.6.1986.

”Kansainvälistä väriä nähdään kolmessa loppuottelussa.”¹⁹³

”Turnausjohtaja Max Westerbergin mukaan Helsinki Cup on tänä vuonna myös värikkäämpi kuin koskaan.”¹⁹⁴

”Värikkäimpinä ulkomaalaisyhdistelminä ovat mukana italialainen Primavera-seura peräti viiden joukkueen voimalla.”¹⁹⁵

Maija Urponen toteaa myös, että Helsingin olympialaisissa 1952 kisavieraiden ”värikkyys” ja ulkonäkö olivat yksi kisakirjoittelun lempiaiheita.¹⁹⁶ Myös omassa aineistossani ulkomaalaisten ulkonäkö huomioitiin tarkasti, jos se erottui totutusta suomalaisesta. Mutta toisin kuin Urposen aineistossa, en voida väittää, että se olisi ollut Helsingin Sanomien turnauskirjoittelun lempiaiheita.

4.2 Maaotteluhenki

Tutkimani aineiston ensimmäisenä päivänä Helsingin Sanomat toteaa, että ”vaikka Helsinki Cupissa taistellaankin voitosta ja kunniaista juniorijalkapalloiluun ei kuulu kuolemanvakava suhtautuminen ja yrittäminen”.¹⁹⁷ Jäin miettimään lausetta. Kuinka todenmukainen se lopulta onkaan? Miten tämän edellä mainitun väittämän toteutuminen näkyy Helsingin Sanomien turnausraportoinnissa? Tässä luvussa keskityn tutkimaan suomalaisen ja ulkomaalaisen joukkueen välisten otteluiden raportointia.

Helsinki cupissa ei pelata maajoukkuepaidat päällä. Tästä huolimatta Helsingin Sanomien lehtikirjoituksista saa usein kuvan, että käynnissä olisi Suomi vs. muu maailma asetelma. Tämä korostuu etenkin turnauksen jatkopeleistä uutisoidessa. Kenttäalue nähdään ikään kuin taistelutantereena, johon ulkomaalaiset joukkueet on heitetty vieraine tapoineen ja kielineen, näistä taisteluista sitten raportoidaan peilaten lukijoille niitä suomalaisten vastaaviin tapoihin ja kulttuuriin. Tutkija Jouko Kokkonen kertoo kirjoittaessaan Suomi-Ruotsi maaotteluista, että ruotsinsuomalaisille Suomen joukkueen menestys takasi vuodessa edes yhden päivän, jolloin heidän ei tarvinnut tuntea alemmuudentuntoa siirtolaisuudestaan.¹⁹⁸ Näen tässä lausunnossa yhtymäkohtia Helsingin Sanomien turnauskirjoitteluun. Minulle tuli aineistoani

¹⁹³ HS 4.7.1984.

¹⁹⁴ HS 11.7.1989.

¹⁹⁵ HS 10.7.1990.

¹⁹⁶ Urponen 2010, 98.

¹⁹⁷ HS 4.7.1980.

¹⁹⁸ Kokkonen <https://www.lts.fi/liikunta-tiede/artikkelit/lapeensa-poliittinen-suomi-ruotsi-ottelu> (luettu 25.10.2020).

läpi käydessäni tunne, että Helsinki Cup on yksi viikko vuodessa, jolloin suomalaisten toimittajien ei tarvinnut tuntea alemmuudentunnetta Suomen mitättömästä menestyksestä jalkapallon kansainvälisillä kentillä ja jalkapallon arvokisoissa. Kuten hyvin tunnettua on, Suomi ei ole menestynyt jalkapallossa kansainvälisillä kentillä. Helsinki Cupissa suomalaisten otteluvoitot ulkomaalaisista suuriksi jalkapallomaiksi tiedetyistä joukkueista olivat kuitenkin täysin mahdollisia. Brasilian maajoukkueen kukistamisesta suomalaiset eivät voineet edes haaveilla, mutta junioriturnauksessa tämä saattoi onnistua ja toimittajat ottivat tilanteesta niin sanotusti kaiken irti.

Otsikko: ”Suomi juhlii Helsinki Cupissa.”¹⁹⁹

”Suomalaiset ovat olleet tylyjä isäntiä. Molemmat A-nuorten brasilialaisjoukkueet pudotettiin armotta jatkosta. Brasilialaiset jäivät nuolemaan näppejään...”²⁰⁰

Yllämainitussa katkelmassa ottelunsa voittaneiden suomalaisten joukkueiden kutsuminen tylyiksi on merkillistä. Turnauksessahan jokainen joukkue pyrkii voittamaan ottelunsa, joten annetaanko tässä ymmärtää, että tylyys on tässä tapauksessa hyve? En usko. Sillä tylyhän on epäystävällinen, nokkava, töykeä ja ylimielinen. Miksi ihmeessä toimittaja on halunnut kuvata suomalaisia nuoria jalkapalloilijoita tylyiksi? Toimittaja maalaa dramaattisella pensselillä. Urheilussa, niin kuin muussakin elämässä, vain suurella ja vahvalla tekijällä tai toimijalla on varaa olla tyly ja olla välittämättä muista. Jalkapallossa Suomi on lilliputti renki, Brasilia mammuttimainen isäntä. Toimittaja on käyttänyt hyväkseen vain Helsinki Cupissa mahdollista poikkeuksellista tilannetta ja kääntänyt asemat pääläelleen. Näenkin tämän tyylin seurauksena siitä, että urheilutoimittajien on ollut nyt Helsinki Cupin kansainvälisyyden ansiosta tilaisuus repiä itsensä hetkeksi irti suomijalkapallon alemmuuskompleksistaan ja mahdollisuus asemoida Suomi jalkapallokartalle tasaväkisesti tavalla, joka ei olisi ollut mahdollista, jos kyseessä olisi Suomen maajoukkueen tai suomalaisten aikuisten seurajoukkueiden kohtaamiset kansainvälisissä peleissä. Helsingin Sanomien Helsinki Cupin kirjoituksissa ei kerrota juuri mitään, mitä suomalaisten jalkapalloilijoiden pitäisi oppia esimerkiksi usein kehumiltaan brasilialaisilta joukkueilta ja pelaajilta. Maiden kulttuurisia eroavaisuuksia kyllä korostetaan. Jos ajatellaan, että lehdistön tarkoituksena on yhteiskunnallinen vaikuttaminen ja jos ajattelemme että ennakkoluulojen hälventäminen on journalistinen hyve, niin tässä suhteessa sellaista ei ole turnausuutisoinneissa nähtävissä. Olisi mielestäni ollut aiheellista, varsinkin kun tiedämme Suomen varsin vaatimattoman

¹⁹⁹ HS 3.7.1986.

²⁰⁰ HS 4.7.1983.

menestyksen jalkapallon kansainvälisillä kentillä, että toimittajat olisivat tiedustelleet esimerkiksi brasilialaisten jalkapallojoukkueiden harjoittelumetodeista tai harjoitusmääristä, mutta mistään tämänkaltaisesta ei lehti uutisoi. Ainoa aihetta sivuava maininta aiheesta on, kun haastattelussa todetaan, että Italiassa jalkapalloilijaksi synnyttään. Brasilialaiset nähdään myös luontaisina pallotaitureina, vaikka tietysti kaiken takana on kova harjoittelu. Tällainen tulokulma on toiseuttava jo heti alkuunsa. Kyseisiä taitoja vähätellään, kun ne luonnollistetaan ja selitetään luonnonlahjoilla. Usein turnauksessa raportoidaan suomalaisten voitot työvoitoina ja brasilialaisten voitot helppoina leikkittelyinä ja näin menestykset asetetaan eri arvoiseen asemaan. Kovalla työllä saavutettu voitto on aina arvokkaampi.²⁰¹ Ulkomaalaisiin liittyviä ennakkoluuloja ei mitenkään yritetä hälventää vaan oikeastaan päinvastoin: luodaan kilpailuasetelmia ja korostetaan stereotypioita.

Otsikko: ”Helsinki Cup tukevasti isäntien hallinnassa – ulkomaisia vain kolmessa loppuottelussa. Erityisen kovan kohtalon kokivat poikien sarjoihin osallistuneet vieraat.”²⁰²

Kielenkäyttö on välillä yllättävänkin kovaa, ulkomaalaisia nuoria muun muassa hyllytetään ja löylytetään. Välillä arveluttavilla kielikuvilla kuvataan otsikossa ulkomaalaisten joukkueiden jatkopelien katkeamista:

”Iso luuta lakaisi monta ulkomaalaista joukkuetta – Helsinki Cup ei ole vieraille pelkkä näytöspaikka”.²⁰³

Yleensä luudalla lakaistaan roskia, mutta kun toimittaja siivoaa nuoria ulkomaalaisia jalkapallonpelaajia pois suomalaisten tieltä, on se vähintäänkin arveluttavaa raportointia. Onkin vaikea nähdä, että tänä päivänä enää moisilla sanavalinnoilla voisi kuvata nuorten ja lasten urheilukilpailuja. Näenkin tässä ilmiön, jossa aikuisten suorituksista kertova urheiletoriikka on tuotu suoraan myös nuorten piiriin ilman minkäänlaisia pehmennyksiä.

”Kotimaiset seurat olivat vähiten vieraskoreita. Ulkolaiset saivat löylytyksen suomalaisilta.”²⁰⁴

Otsikko: ”Yli puolet ulkomaalaisista hyllytettiin”²⁰⁵

”Jenkkimimmiryhmä Tacoma Cozars joutui koville, kun vastaan tuli suomalaista osaamista.”²⁰⁶

”Suomen tytöt jyräävät amerikattaria kumoon.”²⁰⁷

²⁰¹ Ahola 2002, 181–182.

²⁰² HS 6.7.1983.

²⁰³ HS 4.7.1985.

²⁰⁴ HS 1.7.1984.

²⁰⁵ HS 5.7.1985.

²⁰⁶ HS 14.7.1982.

²⁰⁷ HS 3.7.1985.

”Ulkomaalaisille juniorijalkapalloilijoille Helsinki näyttää tänä vuonna olevan ylitsekäymätön paikka.”²⁰⁸

Kun lehti kertoo Helsinki Cupin siihenastisen kymmenvuotisen historian turnausvoittajista, kerrotaan ulkomaalaisten joukkueiden ”onnistuneen nappaamaan kaikkiaan 19 ykkössijaa”.²⁰⁹ Nappaamisen voi mielestäni nähdä jonkinlaisena ei-toivuttuna viemisenä. Samantapaista ulkomaalaisjoukkueiden voittajien väheksymää kieltä käytetään, kun kerrotaan, että ”Helsinki cupista muodostui suomalaisen juniorityön suuri näytös, jossa vain kahdessa ikäluokan mestaruus *annettiin* vieraille.”²¹⁰ Helsingin Sanomien kirjoituksissa luodaan illuusioita Suomen nuorten jalkapalloilijoiden ylivoimaisuudesta yksittäisen otteluiden tuloksilla. Yhtään kertaa aineistossani ei nouse kuitenkaan esille Suomen nuorisomaajoukkueiden menestys tai menestymättömyys kansainvälisillä kilpakeinoilla, kun kirjoitetaan Helsinki Cupista ja nuorisojalkapallosta. Minkäänlaista analyysia tai vuoropuhelua ei käydä.

Helsingin Sanomat on koko historiansa ajan ollut kansainvälisyyteen suuntautunut lehti ja varsinkin anglikaaniseen maailmaan lehden omistajien Erkköjen suhteet ovat olleet kiinteät. Tätä taustaa vasten en voi ajatella, että Helsingin Sanomat lehtenä olisi tarkoituksenmukaisesti kirjoittelussaan ulkomaalaisista joukkueista syyllistynyt osoittelevaan kirjoitteluun. Enemmän tämä kertonee ajan tavasta, jossa toimittajat kirjoittivat kyseisellä tyylillä värittääkseen juttujaan ja hakiessaan lukijoille tarttumapintaa, jolla päästä käsiksi maaottelumaaiseen ilmapiiriin. Näin he kuitenkin samalla antoivat nuorten peleille negatiivisen ja tarpeettoman maaotteluhenkisen leiman.

4.3 Aggressiivisuus erontekona

Helsinki Cupin 30-vuotisjuhlahistoriikin alkusivuilla ensin presidentti Tarja Halonen ja sitten ylipormestari Jussi Pajunen tervehtivät Helsinki Cupin järjestäviä tahoja muun muassa näin lämpimin saatein:

²⁰⁸ HS 5.7.1983.

²⁰⁹ HS 6.7.1985.

²¹⁰ HS 18.7.1982.

”Otteluiden ohessa Helsinki Cupin osallistajat tapaavat eri maista ja kulttuureista tulevia jalkapalloa harrastavia nuoria, joiden kanssa on helppoa solmia uusia ystävyssuhteita. Näin voidaan rakentaa väkivallatonta ja reilua urheiluhenkeä sekä kansojen välistä yhteisymmärrystä.”²¹¹

”Helsingiläisille nuorille turnaus antaa mahdollisuuden kokea kotiseudullaan suuria urheilullisia elämyksiä ja auttaa luomaan kansainvälisiä yhteyksiä jalkapalloilevaan nuorisoon ympäri maailmaa. [...] tarvitsemme ehdottomasti Helsinki Cupin tapaisia liikunnallisia esikuvia. Esimerkiksi jalkapalloharrastuksen kautta nuoret oppivat jo aikaisessa vaiheessa yhteen pelaamisen säännöt. Kukaan ei yksin voi tuoda joukkueelle menestystä, vaan yhteispeli ja joukkuehenki ratkaisevat menestyksen. Tämä on myös oivaa valmennusta tulevaa työelämää varten.”²¹²

Helsingin Sanomien turnausraporteissa tunnelmat eivät kuitenkaan ole aina näin ruusuisia. Yksi aineistostani esiin nouseva diskurssi on ulkomaalaisten joukkueiden pelaamisessa otteluissa tapahtuneet aggressiiviset konfliktit. Nämä konfliktikeskeiset aiheet nousevat varsin näkyväksi osaksi kirjoittelua 1980-luvun jälkipuoliskolla. Se, miksi kirjoitukset painottuvat juuri vuosikymmenen loppupuolelle, ei aineistosta selviä. Nuorten otteluissa tapahtuvia konflikteja käsitellään lehdessä yksittäistapauksina eikä laajempaa analyysia konfliktien yleistymisestä turnauksessa lehdessä tehdä.

4.3.1 Italia

Väkivalta ei kuulu urheiluun eikä varsinkaan nuorten jalkapalloon. Yksi esimerkki uutisoidusta konfliktista on, kun Helsingin Sanomat raportoi ikävästä välikohtauksesta, jossa italialaisen ja brasilialaisen joukkueenjohtojen välille puhkesi ottelun jälkeen tappelu, jonka seurauksena brasilialaisseuran valmentaja joutui sairaalaan.

otsikko: ”Hävinneet italialaiset aloittivat nyrkkitappelun

Italialaisseura primaveran C-poikien 14 v joukkueen johtoporras järjesti eilen aamupäivällä Velodromilla Helsinki cupin 13-vuotisen historian ikävimmän välikohtauksen. Italialaisten aloittamaan nyrkki- ja keppitappeluun seurauksena brasilialaisseura Chuteiran valmentaja joutui sairaalaan tikattavaksi päähän saamaansa haavan takia. Brasilialaisseuran edustaja riensi välikohtauksen jälkeen kilpailutoimistoon ja pyysi hälyttämään poliisit paikalle.

Ikävin yllätys sattui joukkueitten ja tuomariston marssiessa ottelun jälkeen pukukoppeihin velodromin maanalaisista käytävää pitkin. Osa italialaisjoukkueen johdosta oli livahtanut muuta kautta väijymään tulijoita. Yksi italialaisista alkoi huitoa kepillä – rajamies Sten Wallin arvion mukaan isku oli kohdistettu tuomareihin – mutta isku osui brasilialaisjoukkueen valmentajan päähän, ja sen jälkeen alkoi kummankin joukkueen johtomiesten avoin nyrkki ja keppitappelu, joka ulkopuolisten avulla saatiin loppumaan pian.”²¹³

²¹¹ Forsblom & Eskola 2006, 6.

²¹² Forsblom & Eskola 2006, 7.

²¹³ HS 16.7.1987.

Tapauksen johdosta toimittaja on ymmärrykseni mukaan haastatellut ottelun rajatuomareita, muttei päätuomaria. Uutiseen on myös saatu paljon tietoa turnauksen kilpailutoimistosta, johon toimittaja on selvästi ollut yhteydessä. Ainoana puutteena näen, ettei tapahtumien osapuolia ole haastateltu, lehden kirjoitus tapahtumasta on kuitenkin aineistoni pisimpiä. Jutussa painotetaan, että brasilialaisjoukkueen johto käyttäytyi koko ajan korrektisti ja rauhallisesti. Myöskään italialaisjoukkueen pelaajia ei voi syyttää mistään. Toimittaja kirjoittaakin välikohtauksesta mielestäni neutraalilla otteella, eikä stereotypisoi tapahtuman osapuolia.

Kaksi vuotta myöhemmin kirjoitetussa jutussa ääni on täysin toinen, kun toimittaja maalaa kauhukuvia samaisia maita edustavien joukkueiden välisestä kahnauksesta ja pelottelee lukijakuntaa ulkomaalaisten aggressiivisella konfliktilla. Brasilialaisen ja italialaisen joukkueen huoltojoukkojen finaaliottelun jälkeinen yhteentörmäys ja eripura saa lehdessä massiiviset mitat. Toimittaja fantasioi kirjoituksessaan ilman sähköväreilyllä ja kentällä rauhattomasti liikkuvilla ihmismassoilla.

”Pallokentällä oli eilen enteitä lähes jalkapallohuliganismista. Ottelun jälkeen kentälle kertyi monisatapäinen joukkueiden kannattajajoukko. Brasilialaiset juhlivat ja lauloivat ja italialaiset sen sijaan istuivat päät painuksissa. Äkkiä ilmassa alkoi kuitenkin väreillä sähköisesti, kuului ihmisten riitaisia ääniä ja näkyi vihaisia kasvoja. Joukkueet hakivat mitalinsa rauhallisesti, mutta joukkueiden huoltajien välille kehkeytyi kiivas sanaharkka, mikä sai sadat ihmiset kentällä liikkumaan rauhattomasti. Ihmiset tönivät toisiaan ja joidenkin nyrkkejä jouduttiin pitämään apuvoimilla kurissa. Tilanne rauhoittui kuitenkin pian ja huoltojoukot tyytyivät äkäisiin katseisiin.”²¹⁴

Jalkapallohuliganismi oli iso ja todellinen ongelma englantilaisessa jalkapallossa 1980-luvulla.²¹⁵ Siihen kuuluivat organisoitujen kannattajaryhmien väliset erittäin väkivaltaiset yhteenotot ja yleinen sabotaasi. Huliganismilla pelottelu Helsinki Cupin nuorten turnauksessa on sensaatiohakuisuutta ja harhaanjohtavaa uutisointia. Väitän, että kahden suomalaisen joukkueen huoltajien välisestä kinasta ei sanaa huliganismi olisi käytetty. Kun kyseessä ovat sen sijaan ulkomaiset joukkueet, pienikin levottomuus kuvataan lehtikirjoituksessa aggressiiviseksi hulinoinniksi. Kun toimittaja on onnekseen selviytynyt karmivasta kokemuksestaan hengissä, hän haluaa varoittaa maanmiehiään etelämaalaisten aggressiivisuudesta, jolla jälleen kerran yksittäinen tapaus laajennetaan kuvaamaan kaikkien ”etelämaalaisten” luonnetta, joka on toimittajan mukaan tulinen ja aggressiivisuuteen helposti altis.

²¹⁴ HS 16.7.1989.

²¹⁵ Esim. Hornby 1992, 200–205.

”Suomalaisyleisö sai kokea, miten kiihkeätä jalkapallo voi todella olla. Voitot ja tappiot koetaan voimakkaina tunteina, ja varsinkin häviämisen hyväksyminen ei tulisilla etelämaalaisilla tunnu onnistuvan urheilullisessa hengessä.”²¹⁶

Italialaisten luonteenpiirteistä pääsee myös turnauksen tuomari kertomaan mielipiteensä.

Raportti antaa ymmärtää, että hän on 10 vuotta tuominnut italialaisten otteluita ja osaa käsitellä heitä jonkinlaisella erikoistaidolla, joka estää epäjärjestyksen (sic). Tieto 10 vuoden kokemuksesta on väärä, sillä italialaiset osallistuivat turnaukseen ensimmäisen kerran 1987. Tuomarikokemusta on varmasti ollutkin 10 vuoden verran, mutta jostain syytä toimittaja antaa ymmärtää, että kokemusta on juurikin italialaisten peleistä tuon ajan verran. Lopuksi vielä vihjaus, että edessä saattaa olla taas rähinöintiä.

Kuvateksti: ”Erotuomari Ari Räsänen on kymmenen vuoden kokemuksella oppinut pistämään tuliset italialaispojat järjestykseen”

”Ulkomaalaiset ovat spontaanimpia kuin suomalaiset. He eivät sano pahasti, mutta puhuvat paljon. Purnaaminenhan on usein itseensä turhaantuneen pelaajan purkautumista. Tänä vuonna kentillä ei ole nähty välienselvittelyjä, vielä.”²¹⁷

4.3.2 Yhdysvallat

Yhdysvaltalaiset joukkueet ja pelaajat esitetään aineistossani itsevarmoiksi, peräänantamattomiksi tahtojoukkueiksi, jotka taistelevat sinnikkäästi ja rajusti, mutta loppujen lopuksi aina rehellisesti. Heidän ei myöskään kerrota valittavan turnauksen majoituksesta tai muista fasiliteteista. Heidät kuvataan ystävällisiksi; joukkueen pelaajilla on jopa pelin aikana aikaa sosialisoida ja jutella turnauksen katsojien kanssa.²¹⁸

Heitä ei siis esitetä uhkaaviksi joukkueiksi. Väitän, että myös yhteinen kieli on yhdistänyt toimittajia heihin. Keskusteluyhteys ja toisen kulttuuripiirin ymmärtäminen on varmasti vaikuttanut siihen, että yhdysvaltalaisista on ollut helpompi kirjoittaa pehmeämmällä otteella.

Kahdessa ottelussa yhdysvaltalaisen peliä kuitenkin kuvataan kovaksi ja rumaksi.

Tyttöjoukkueen kiivaan ottelun jälkeen yhdysvaltalaisen valmentaja pääsee sanomaan mielipiteensä ja puolustautumaan:

²¹⁶ HS 16.7.1989.

²¹⁷ HS 12.7.1990.

²¹⁸ HS 9.7.1987, 9.7.1980, 3.7.1983, 7.7.1987.

”Suomalaisten syytöksiin, että rikkeet johtuivat USA:n tytöistä, halusi valmentaja puolustautua. Yhtä paljon helsinkiläiset olivat syypäitä epäpuhtauksiin kuin me. Kovassa taistelussa joskus häviää kontrolli. Tämä koskee molempia joukkueita.”²¹⁹

Toinen tapaus on poikien ottelu, jossa yhdysvaltalaisen otteet eivät toimittajan mukaan kuitenkaan olleet epäpuhtaita. Vastustajan kovan pelin saa kokea ”onneton jenkkipoika”, joka loukkaantumisen seurauksena kiidätetään ambulanssilla sairaalaan. Ottelun lopuksi Sean-niminen poika kuitenkin hermostui vastustajan rajuista otteista niin, että ”rappasi takaisin” ja sain punaisen kortin.²²⁰

Konfliktitilanteiden uutisoinnin yhteydessä yhdysvaltalaisen tyttöjoukkueen valmentajan pääseminen ääneen on harvinainen poikkeustapaus. Syy tähän voi olla mahdollinen kielimuuri muualta tulleiden joukkueiden suhteen tai on myös mahdollista, että edellä mainitut italialaisten ja brasilialaisten konfliktitilanteet on raportoitu lehden toimittajille turnauksen kilpailutoimiston kautta ja täten osapuolilla ei ole ollut enää mahdollisuutta jälkikäteen kertoa tapahtumista omaa mielipidettään. Tämä jälkimmäinen vaihtoehto on mielestäni hyvin valitettava ja se on voinut pahimmassa tapauksessa antaa väärän kuvan tapahtumien kulusta. Yhdysvaltalaiset kuvataan lisäksi herkkinä ja sympaattisina urheilijoina, ja kyyneleiltäkään ei välttyä, kun voittoa juhliitaan.

Otsikko: ”Jenkkipojat itkivät onnesta

Koko ottelun ajan alakynnessä olleet jenkit itkivät onnesta ja kävivät ottelun jälkeen toistensa kimppuun rajummin kuin itse ottelussa klubilaisten kimppuun.”²²¹

”Amerikkalaiset todistavat olevansa maailman sinnikkäimpiä taistelijoita ja parhaita juhlijoita.”²²²

Lehden yhdysvaltalaisista joukkueista tehdyissä esittelyissä pelaajien kerrotaan kovalla talkootyöllä tai sponsoreiden avulla hankkineensa rahat Helsingin turnausmatkaan.²²³ Heidät kuvataan innokkaiksi pelaajiksi, jotka eivät ole tulleet Suomeen vain turisteina kuten monet muut ulkomaalaisjoukkueet. Heitä kutsutaankin miellyttäväksi ”ulkomaalaispanokseksi”²²⁴, mukavaksi ”piristysruiskeeksi”²²⁵ tai todetaan, että ”yhdysvaltalaisilla on rutosti tällaiseen turnaukseen vaadittavaa oikeaa henkeä.”²²⁶ Yleisesti voikin todeta aineistoni perusteella, että

²¹⁹ HS 9.7.1980.

²²⁰ HS 10.7.1980.

²²¹ HS 9.7.1980.

²²² HS 9.7.1980, 6.7.1987.

²²³ HS 7.7.1987, 4.7.85, 10.7.1990.

²²⁴ HS 3.7.1983, 7.7.1987.

²²⁵ HS 4.7.1981.

²²⁶ HS 4.7.1981.

toimittajat suhtautuvat yhdysvaltalaisiin joukkueisiin varsin positiivisesti ja tuovat tämän myös näkyvästi esiin teksteissään.

Vaikka otteluiden voittamisen tärkeys yhdysvaltalaisille tuodaan usein kirjoituksissa esiin, myös valmennusjohdon rennon virnuilevaa lähestymistapaa omiin pelaajiinsa sekä humaania otetta junioriurheiluun tuodaan esille, vaikka tupakka sitten pelin aikana palaisikin ketjussa:

”Vapaa-aika on vapaa-aikaa, mutta nämä veijarit tuntuvat olevan enemmän kiinnostuneita täkäläisistä tytöistä ja muista huvituksista kuin peleistä, valmentaja virnuilee.”²²⁷

”Vaikka menestyminen cupissa onkin jenkeille tärkeää, ei tällaisten turnausten pääasiaa ole kuitenkaan unohdettu. Tottahan tutustuminen muihin pelaajiin ja erilaisiin kulttuureihin on parasta antia, ja nimenomaan sitä olemme tuulleet täältä hakemaan”²²⁸.

”Valmentaja neuvoo henkilökohtaisesti pelaajattariaan, minkä tupakanpoltoltaan ehtii.”²²⁹

”Hän ottaa tyttöjä kesken ottelun henkilökohtaisiin puhutteluihin ja muistuttaa rennon pelin merkitystä.”²³⁰

Nuorten matkassa olevat vanhemmat kuvataan ”ylpeiksi vanhemmiksi”, jotka ”loistavat kilpaa auringon kanssa” seuratessaan kentänlaidalla jälkikasvunsa pelejä.²³¹ He eivät osallistu aggressiivisesti pelikentän tapahtumiin kentän laidalla, mutta kannustavat innokkaasti. Heidät kuvataan sanoilla ”äitijoukko”²³² tai ”äitikopla”²³³. Rentoon ja lupsakkaan valmennusasenteeseen, ja yleensä kaikkeen muuhunkin edellä mainitsemaani, tekee poikkeuksen New Yorkin parhaista pelaajista kootun Cosmopolitanin valmentaja ja hänen poikajoukkueelleen pitämän kovan ”kasarmikurin” kuvaukset.

Otsikko: Kosmopoliittien kuri kuin kasarmilla

Vauhdissa pysyy ehkä kaksi-kolme suomalaisjoukkuetta. Mutta Cosmopolitanin joukkuekuri on jo ylittämätöntä kasarmikuria. Cosmopoliittien keskellä karjuu lihaksikas partasuu, coach, joka kättelee pelaajiensa mukana jokaisen vastustajan ottelun jälkeen. Terrieri Bob Walkley kokoaa alaiset piiriin ja pumppaa joukkueen periamerikkalaiseen tunnelmahuutoon: Juu Es Ei, Juu Es Ei!

”Me haluamme voittaa joka ottelun. Siihen tarvitaan kuria ja keskittymistä mutta myös onnea. Cosmopoliitit valmentautuivat Eurooppaa varten tiiviisti kahdeksan viikkoa. Pojat pelasivat yli 30 harjoitusottelua ja leireilivät pari viikonloppua tutustuakseen toisiinsa. Bob karjuu suojateilleen vielä monta kertaa ennen kuin suurturnaus on valloitettu.”²³⁴

²²⁷ HS 9.7.1987.

²²⁸ HS 9.7.1987.

²²⁹ HS 10.7.1990.

²³⁰ HS 10.7.1990.

²³¹ HS 7.7.1987.

²³² HS 10.7.1990.

²³³ HS 7.7.1985.

²³⁴ HS 4.7.1985.

Samainen valmentaja kuvataan varsin aggressiiviseksi myös turnauksen loppupuolella.

”Kosmopoliittien ärjy valmentaja ei suvainnut lellittelyä. Miehen ilmeistä huomasi helposti, että naisen paikka olisi kotona virkkuukoukkujen ääressä Brooklynissa. Yksi äitikoplan jäsenistä yritti Talissa pelitauolla tarjota pojalleen appelsiinin, Valmentaja-Bob viskasi viipaleet takaisin ja siirsi karaistuneet suojattinsa kentän toiselle puolelle.”²³⁵

Näitä ”spartalaissovinistisia” kasvatus- ja valmennusmetodeja ei lehdessä kommentoida.

Voisiko tähän olla kenties syynä toimittajan entuudestaan tuntema sanomalehtien urheiluu-
tusten kohdeyleisö? Kokeeko hän kirjoittavansa pääasiassa nuorehkolle miesyleisölle, jotka
urheilusivujen suurimmaksi lukijakunnaksi käsitetään. Kenties hän kokee, että newyorkilaisen
huippujoukkueen valmentajan toimia ei toimittajan toimesta arvostella, toisin kuin
alaskalaisen jugoslaavivalmentajan, jonka kertomusta pelaajiensa reissuväsymyksestä
toimittaja pitää selittelynä.

”Lentoaikataulujen takia alaskalaiset tulivat Suomeen jo viikko sitten tiistaina (kahdeksan päivää sitten
toim.huom.) ”olemme harjoitelleet siitä lähtien täällä Käpylässä joka päivä ja odotelleet turnauksen alkua. Nyt
pojat tuntuvat jo melko väsyneiltä” selitteli Mujavic tappioita.”²³⁶

4.3.3 Brasilia

Kuten olen jo aiemmin todennut luvussa 2.3, järjestäjien ja lehtitoimittajien esiolettamus on,
että brasilialaiset pelaavat aina huippupelejä. Pelaajia usein kutsutaankin jalkapallomaan
pojiksi ja tulevaisuuden tähdiksi²³⁷. Annetaanpa katsojille joskus myös vinkkejä tulla
seuraamaan tiettyä lahjakasta pelaajaa:

”Vuoden 1994 jalkapallon MM-kisoja varten kannattaa jo nyt painaa mieleen nimi Edvardo Frederico Brizzot i
Mozzieri. Vuonna 1994 Edvardo on 20-vuotias ja puolisen metriä pidempi kuin tänään. Taitojen ei tarvitse
kymmenessä vuodessa lisääntyä, sillä jo nyt Edvardolla on tekniikkaa ja pelinäkemyä enemmän kuin
keskitasoisella suomalaisella mestaruussarjan joukkueella.”²³⁸

Näen tässä tavassa myös yhden keinon mainostaa turnausta – ”Saavu paikalle ja voit nähdä
tulevan lajin kuuluisuuden”. Toki tässä nimenomaisessa tapauksessa toimittaja hieman
liioittelee kertoessaan 10-vuotiaan pojan taidoista. Mielestäni jopa niin yliampuvasti, että
tarkoitus on jo toiseuttaa brasilialainen suomalaisista jalkapallon pelaajista. Toisaalta, kukapa

²³⁵ HS 7.7.1985.

²³⁶ HS 4.7.1985.

²³⁷ HS 7.7.1980.

²³⁸ HS 5.7.1984.

meistä jalkapallon seuraajista ei olisi halunnut todistaa esimerkiksi Pelén²³⁹ taitoja ennen kuin koko jalkapalloileva maailma oppi hänet tuntemaan.

”Tekniset brassit pelasivat juuri sellaista peliä, jota on ilo katsella, tyypillistä eteläamerikkalaista jalkapalloa.”²⁴⁰

”Brasilialaiset esittävät yleisöön menevää, teknistä ja värikästä jalkapalloa.”²⁴¹

Kun brasilialaiset eivät joka vuosi pärjääkään, lausuu Helsinki Cupin järjestystoimikunnan puheenjohtaja, että ”turnaus oli suuri menestys, ainoa pettymys oli brasilialaisjoukkueiden huono taso, mutta sitähän me emme voineet tietää etukäteen”.²⁴² Seuraavina vuosinakaan brasilialaisten taidot eivät aina miellytä myöskään toimittajien silmää. Kun brasilialaisten pelitaidoista ei löydy positiivista kirjoitettavaa, astuu tilalle maan joukkueiden aggressiivisesta pelitavasta raportointi:

”Brasilialaisen Pueri Domuksen peli muistutti B-nuorissa lähinnä Rion hiekkarantojen löysää aurinkokisailua. Hyvinsyöneet brassipojat tyytyivät huonommuuttaan pelehtimään tuomarin ja vastustajien kustannuksella. Tiistai-iltana otteet menivät jo käsipalloiluksi ja möykkäämiseksi.”²⁴³

Otsikko: ”Brasilialaiset unohtivat pallopelin määritelmät
Tietosanakirja kertoo, että jalkapallo on ”pääasiassa jaloin pelattava pallo”. Määritelmän unohtivat ainakin brasilialaiset. Pueri Domuksen B-nuoret, jotka alkoivat alkulohkonsa loppusuoralla käyttää tehokkaasti käsiään. Suukin kävi ympäripyöreänä samaan tahtiin. Minkäänlaista tahtia ei löytynyt jalkopäästä. Suomalaiset pujottelivat maitohappojen kyllästämät brassit kumoon. Erotuomari yritti suhtautua ulkomaalaisiin vieraisiin tyynesti, vaikka pojat kävivät välillä melkein rinnuksiin.”²⁴⁴

Otsikko: ”Brassit rujoja

Brasilialaiset pelasivat erittäin voimakasta peliä, missä kaikki keinot olivat sallittuja. Kaksinkamppailussa heiluivat brassien kyynärpäät erittäin rajusti. Koiruoksien lisäksi ulkomaalaisvieraiden suu kävi jatkuvasti ja tuomioita vastaan purnattiin. Tuloksena oli jopa yksi punainen kortti ulosajon merkiksi. Hienostelevan (aidon) brasilialaisen jalkapalloilun yksilösuoritukset ja luovuus olivat kaukana poikien otteista.”²⁴⁵

Näin kovaa kritiikkiä eivät suorituksistaan saa aineistossani turnauksen muut joukkueet.

Näenkin tässä ongelman brasilialaisten pelitaitojen ennakko-odotusten ja todellisuuden välillä. Edellä mainitut otsikotkin jo leimaamat kaikki brasilialaiset, vaikka kyseessä onkin vain yhden joukkueen ottelu. Lisäksi kaikissa lainauksissa pelaajia kuvataan suulaina; ”suu kävi jatkuvasti”, ”suukin kävi ympäripyöreänä”, ”purnattiin” ja ”möykätään”. Toimittajan

²³⁹ Maailman ja Brasilian tunnetuin jalkapalloilija ja lajilegenda, joka oli voittamassa maansa kolmea ensimmäistä maailmanmestaruutta.

²⁴⁰ HS 7.7.1980.

²⁴¹ HS 17.7.1982.

²⁴² HS 7.7.1983.

²⁴³ HS 3.7.1985.

²⁴⁴ HS 6.7.1985.

²⁴⁵ HS 2.7.1986.

äänimaailman kuvaukset tuovat mieleen kovaäänisen ja ”barbaarisen” etelämaalaisen stereotypian, jonka rinnalla suomalaisten hiljaisuuden ja kunnollisuuden stereotypia vertautuu sädekehämäisenä.

” [...] Lohjan Pallon, joka ei brasseja juuri kunnioittanut. [...] Kenties matkaväsymyksestä johtuen eivät de Souza’n pelaajat juuri esitelleet hienoa pallonhallintaansa ja tekniikkaansa, vaan turvautuivat rajuihin mieskontakteihin.

Fabio Rochan ja Jose Cassio saivat ansaitut varoitukset ensimmäisellä puoliajalla. Lohjan Pallon pelaajat vastasivat kovaan kovalla.

Samba vaimeni katsomossa. Brasilialaiset lisäsivät hieman vauhtiaan, mutta yhteispelin puutteen takia tulos oli heikkoa. Brasilialaiset hermostuivat lohjalaisten tarkkaan puolustuspeliin ja omien kärkiensä saamattomuuteen. [...] Lohjalaisten puolustajat välttivät valmentajansa ohjeiden mukaan riskien ottamista. Suomalaiset uupuivat helteessä.

[...] Vapaapotku 20 metristä pysähtyi onneksi lohjalaisten rakentamaan muuriin. Jose Cassio pääsi pujottelemaan kuumuuden uuvuttamien lohjalaisten läpi laukauksen mennessä pallonmitan ohi. Brasilialaisiin ei helteinen pelisää näyttänyt vaikuttavan ollenkaan. Suomalaispelaajat valittelivat kuumuutta ja kävivät ahkerasti tankkaamassa vaihtopenkillä.”²⁴⁶

Peliraportin viesti tuntuu olevan, että suomalainen joukkue voittaa, koska he eivät kunnioittaneet brasilialaisia. Kun brasilialaisille tyypillinen taito on kenties väsymyksen vuoksi kateissa, paljastuu pinnan alta rajut ja joukkuepeliin sopimattomat hermostuneet otteet. Brasilialaiset saavat ansaitut varoitukset, mutta joutuvat myös itse rikkeiden kohteeksi, jolloin se on vain lohjalaisten vastaus, koska itsehän sitä kerjäsivät. Aurinko helottaa, mutta lohjalaisilla pysyy pää kylmänä, valmentajan viisaan taktisen neuvon ansiosta. Olosuhteiden avustuksella brasilialaiset pääsevät kuitenkin vielä maalipaikkoihin, jotka onneksi eivät pääty maaliin. Joukkueiden erot toisistaan tuodaan vielä lopuksi esiin helteen kestokyvyllä. Maija Urponenkin on kiinnittänyt samaan huomiota kirjoittaessaan Armi Kuuselan häämatkasta Indonesiaan, ”matkan kuvauksissa ilmastolliset erot toimivat kulttuurisen ja rodullisen vierauden metaforina. Viileän ilmanalan suomalaiset asettautuivat niissä rodullisten hierarkioiden valkoiseen, länsimaiseen yläpäähän erotuksena Etelä- ja Kaakkois-Aasian kuumuudessa elävistä tummista kansoista.”²⁴⁷

Brasilialaisten stereotyyppisestä luokittelusta synnyttäisiksi jalkapalloilijoiksi muistuttaa juttu, jossa esitellään kaksi poikaa otsikolla: ”Paolo ja Marcelo eivät halua ammattilaisiksi.” Pojat kertovat haluavansa kunnon ammatin ja jalkapallon olevan heille vain harrastus. ”Ehkä yllättävää siinä mielessä, että moni uskoo ammattilaisuuden olevan brasilialaisnuorten toivelistan kärjessä”, toimittaja toteaa. Heti tämän kirjoituksen jälkeen toimittaja kuitenkin kertoo brasilialaisista, jotka etsivät uimapaikkaa ja kyselevät lähintä bussipysäkkiä sinne.

²⁴⁶ HS 12.7.1988

²⁴⁷ Urponen 2010, 21.

Toimittajan päässä alkaa kuitenkin raksuttaa ajatus etelämaalaisten miesten ja suomalaisten naisten kohtaamisesta ja hän kehittelee tapahtumien kulun seuraavanlaisesti: ”Veijarit aikoivat ilmeisesti tehdä vertailevaa tutkimusta Copacaban ja Hietaniemen kaunottarien välillä”.²⁴⁸ Tämä toimittajan kirjoittama fantasia onkin hyvä esimerkki toiseuttavasta katseesta, jolla ulkomaalaiset tummat miehet yliseksualisoidaan.

Kun toimittaja kertoo tapahtumasta Kisahallissa, jossa seurattiin jalkapalloilun MM-kisojen loppuottelua vuonna 1986 suurelta videotaululta, hän esittää brasilialaiset äänekkäämpinä ja vilkkaampina kuin muut paikalla olevat. Suomalaisjunioreiden sen sijaan kerrotaan osallistuvan ilonpitoon kaikella sydämellään. Kisahallin hurmostunnelmaa hän kuvaa sellaiseksi, jota talossa on tuskin aikaisemmin koettu.²⁴⁹ Kyseinen väite tuntuu liioittelulta, sillä kyseisessä paikassa on muun muassa kisattu Helsingin Olympialaisissa monessa eri lajissa. Näen tässä usein toistuvan liioittelevan diskurssin brasilialaisista kirjoittaessa. Heidät myös esitetään tavalla, joka korostaa heidän villeyttänsä sekä aistikkaasti ja äänekkäästi kiihtymykseen reagoivaa luonnetta, kun taas suomalaiset nuoret käyttäytyvät tahdikkaan sivistyneesti, voimakkaasti tuntien, mutta pitäen tunteen purkaukset kurissa ja sisällään.

”Brassit protestoivat kuitenkin voimakkaasti, sillä heidän mukaansa tilanteessa oli maalivahtia häiritty. Kentälle syntyi melkoinen hässäkkä, kun valmentajat ja pelaajat ryntäsivät tuomarin luokse vaatien maalin hylkäämistä. Muutaman minuutin hälinän jälkeen osuma hylättiin, mikä taas aiheutti närää vastustajien leirissä. Tuomari oli maalin syntyhetkellä melko kaukana tilanteesta ja ilmeisesti kentän laidalla sattumalla olleen virkaveljen selvitys sai miehen pyörtämään päätöksensä.

Jotkut joukkueet osaavat jopa käyttää vallitsevaa tilannetta hyödyksi ja yrittävät naruttaa tuomareita mitä ihmeellisemmillä kikoilla. Useat oikeudenjakajat manaavatkin näitä ”huijareita”, mutta tuomiot osuvat kuitenkin pääasiassa kohdalleen.”²⁵⁰

Tässä siis brasilialainen joukkue tuomitaan huijareiksi, vaikkakin kentän laidalla ollut toinen tuomari vahvasti brasilialaisten maalivahdin häirinnän. Kirjoitusta lukiessa tuntuukin siltä, että toimittajaa on häirinnyt brasilialaisten voimakas protestointi ja uskallus kyseenalaistaa suomalaisen tuomarin päätöstä.

Huomion arvoista on, että Brazilian maajoukkueen uutisoidaan voittaneen vuoden 1986 Meksikon jalkapallon maailmanmestaruuskisojen herrasmiespalkinnon, eli fair-play sarjan. Lehti uutisoi siitä pienellä kirjoituksella 4.7. Palkinnon saa turnauksessa vähiten varoituksia saanut joukkue. Tätä eivät kuitenkaan toimittajat kommentoi ollenkaan Helsinki Cup -

²⁴⁸ HS 29.6.1986

²⁴⁹ HS. 30.6.1986.

²⁵⁰ HS 2.7.1986.

kirjoituksissaan, vaikka niin monesti muuten vetävät yhtäläisyysviivoja MM-kisoissa pelanneen maajoukkueen ja Helsinki Cupissa pelanneiden junioreiden välillä. Arvoitukseksi jää, onko uutinen mennyt heiltä ohi vai eikö se vain sopinut brasilialaisia toiseuttavaan tarinaan. Ensimmäisen kerran kun Brasilista maana kerrotaan turnauksen uutisoinneissa jotain muuta kuin jalkapalloon liittyvää, mainitaan että maan tämän hetken taloudellinen tilanne on heikko. Tämänkin tieto tulee tosin lukijoille tietäväksi usein kerrottujen ulkomaalaisten joukkueiden peruutus uutisten vanavedessä.²⁵¹

Aineistoni ensimmäisenä vuotena toimittaja esittää mielipiteensä siitä millaisena hän näkee nuorten turnauksen merkityksen pelaajille:

”Vaikka Helsinki Cupissa taistellaankin voitosta ja kunniaa, niin täytyy kuitenkin muistaa, että juniorijalkapalloiluun ei kuulu kuolemanvakava suhtautuminen ja yrittäminen. Turnauksen kauneimmat muistot jäävät monelle osallistujalle tapaamisista muiden nuorten kanssa ja mukavasta yhdessäolosta.”²⁵²

Kauniita sanoja ja varmasti pyyteettömästi lausuttu, mutta jos tietolähteesi turnauksesta on ollut 80-luvulla vain Helsingin Sanomien urheilusivut, niin kyseinen sitaatti kuulostaisi jälkikäteen varmasti kornilta.

5. Johtopäätökset

Helsingin Sanomien urheilusivujen Helsinki Cupia käsittelevistä turnausuutisista ja -raporteista vuosilta 1980–1990 saa mielenkiintoisen kuvan suomalaisen yhteiskunnan ilmapiiristä. Vielä 1980-luvulla turistien ja maassa asuvien ulkomaalaisten määrä oli Suomessa ja maan pääkaupungissa muihin läntisiin teollisuusmaihiin verrattuna varsin pieni. Nuorten jalkapalloturnaus Helsinki Cup oli perustamisestaan lähtien vuonna 1976 kansainvälisesti suuntautunut ja turnaus toikin Suomen ja Helsingin palloilukesiin toivottua piristystä. Alkoi tavallaan uusi kausi maamme palloiluhistoriassa, sillä suomalaisten joukkueurheilijoiden kohtaamiset Euroopan ulkopuolelta tulevien urheilijoiden kanssa olivat vielä 1980-luvulle tultaessa erittäin harvinaisia. Suomalaiset jalkapalloilevat nuoret kohtasivat 1980-luvulla Helsingin heinäkuuisilla pelikentillä pelitovereitaan monelta eri mantereelta

²⁵¹ HS 14.7.1990.

²⁵² HS 4.7.1980.

lajissa, jossa menestyksekkäänä urheilukansana itseään pitävällä Suomella ei ollut lainkaan saavutuksia. Aineistostani on kuitenkin havaittavissa, että nyt useiden tunnettujen jalkapallomaiden saapuminen Helsinkiin kirvoitti Helsingin Sanomien urheilutoimittajissa vuosien alemmuuskompleksista kuoriutuneen kansallisuustunteen ja Helsinki Cupin turnausuutisointia leimasikin usein kovin maaottelumainen tunnelma. Sen sijaan Suomen lähihistorian suurinta joukkuelajin turnausta eli miesten jalkapallomaajoukkueen lähestyvää Moskovan olympieturnausta ei vuonna 1980 Helsinki Cupin uutisoinnissa mainita.

Sinällään ei siis ole yllätys, että lehdessä ulkomaalaisten kerrotaan innostavat yleisöä. Turnausyleisö tuntuu kuitenkin lehden uutisoinnin mukaan olevan eniten kiinnostunut ”viejkeistä mimmeistä” ja ”eksoottisista” poikajoukkueista, urheilullisesti laadukkain jalkapallo ei riitä täyttämään turnauksen katsomoita ja kentän pientareita. Visuaaliset nähtävyydet vetävät helsinkiläisiä haistelemaan kaipaamiaan eroottisia ja eksoottisia tuulahduksia Helsingin Sanomien mainostamana. Turnauspelaajat tai heidän valmennusryhmänsä eivät sen sijaan lehden sivuilla nähtävyyksiä kaipaile vaan kovia ja tasaisia pelejä.

Olen tässä tutkielmassa havainnut aineistossani toistuvia diskursseja. Esimerkiksi eksotiikka-sanaa pyritään lehtijutuissa käyttämään positiivisena ilmaisuna, mutta ne kuitenkin onnistuvat vain lukitsemaan ulkomaalaiset nuoret pelaajat ja joukkueet ennalta määritettyyn positioon, johon heillä itsellään ei kuitenkaan ole sananvaltaa. Näin ollen heidät törmäytetään edustamaan aina jotain ”Toista”, joka eroaa perustavanlaatuisesti suomalaisista nuorista. Havaintojeni mukaan eksotiikka-sana on Helsingin Sanomien turnauksesta kirjoittaville toimittajille helppo yleistermi, jolla kampanjoida ja mainostaa turnausta suomalaisille jalkapallon katsojille eksotisoimalla ja toiseuttamalla ulkomaalaiset nuoret jalkapalloilijat.

Aineistossani tuli esiin myös toimittajien sukupuolittunut katse, joka määrittelee tyttö- ja naispelaajia ulkonäön perusteella, kun taas vanhempia poikia mitataan ja arvostellaan pelkästään heidän urheilusuoritustensa perusteella. ”Mimmifutis” sanana esiintyy aineistossa vuosien 1980–90 välisenä aikana, mutta loppuvuosina enää harvemmin. Vuodesta 1984 lähtien tyttöjä ja naisia ei enää esitelty lehden sivuilla vain outoina, hassuina tai kauniina nähtävyyksinä vaan urheilijoina. Tätä ennen aineistoni mukaan eksotiikka-käsitteen alle mahtuivat myös tyttöjoukkueet. Vanhimpien naisjalkapalloilijoiden sarjaa kutsuttiin joskus jopa kaunotarsarjaksi. Eksotiikka-käsite ei siis koske Helsingin Sanomien jutuissa ainoastaan

ulkomaalaisia pelaajia ja joukkueita vaan myös nais- ja tyttöjalkapalloilijat kuuluvat lehden raportoinnissa tämän käsitteen alle.

Lähdin tutkimuksessani liikkeelle seuraavista kysymyksistä: minkälaisia representaatioita ja diskursseja Helsingin Sanomien urheilusivujen uutisoinnissa tuotetaan nuorista ulkomaalaisista jalkapalloilijoista. Minkälaisiin kulttuurisiksi miellettyihin tapoihin, ilmiöihin ja stereotypioihin Helsingin Sanomien Helsinki Cupia käsittelevissä lehtikirjoituksissa kiinnitetään huomiota sekä minkälaisesta yleisestä yhteiskunnallisesta ilmapiiristä nämä kirjoitukset kertovat? Yksi tärkeimmistä johtopäätöksistäni on, että ero ulkomaalaisten, ”eksoottisena” pidettyjen, ja suomalaisten joukkueiden käsittelyssä lehden sivuilla on merkittävä. Aineisto siis vahvistaa hypoteesini siitä, että 1980-luvulla suomalainen yhteiskunta ja lehdistö suhtautui ulkomaalaisiin nuoriin pelaajiin usein ennakkoluuloisesti ja stereotyyppisesti, hieman samoin kuin jo Helsingin olympialaisten aikana 1952, kuten Maija Urponen on tutkimuksessaan tuonut esiin.

Aineistosta löytämiäni toiseuttamisen ja eksotisoinnin tapoja olen erotellut muun muassa ulkonäköön liittyviin eroihin sekä käyttäytymiseen liittyviin eroihin. Yksi yleisimmistä tavoista toiseuttaa ulkomaalaisia nuoria pelaajia Helsingin Sanomien jutuissa on kuvailla heidän ulkonäköään, yleensä stereotypioihin nojaten ja pejoratiivisesti. Näin eri kansallisuutta edustavat pelaajat ryhmitellään yhdeksi ”toista” edustavaksi ryhmäksi, jonka tärkein tehtävä on toimia suomalaispelaajien peilinä – olla siis mahdollisimman erilaisia kuin ”normaalit” suomalaisnuoret. Esimerkiksi brasilialaispelaajia ja -joukkueita kuvataan turnausuutisoinneissa tanssiviksi ja rumpuja soittaviksi sambaajiksi. Heistä käytetyt termit muistuttavat kolonialistisen ajan kuvastoa. Pelaajien ihonväriä tai karvaisuutta tuodaan esiin implisiittisesti muun muassa viittaamalla ”Kahvimaahan”. Myös sambaa käytetään aineistoni teksteissä brasilialaisten tunnelmien kuvaamisen kielikuvana.

Myös seksuaalisuuteen viittaaminen on toimittajien tapa rakentaa eroa suomalaisten ja ulkomaalaisten pelaajien välille. Suomalaisten tyttöjen ja ulkomaalaisten poikien kohtaamiset kiinnostavat turnauksesta raportoivia toimittavia hyvin usein. Erityisesti italialaiset pojat yliseksualisoidaan ja kuvataan suorastaan primitiivisinä aistiensa vallassa toimivina olentoina, siitäkin huolimatta, että kyseessä on 12-vuotiaat pojat. Seksualisoinnilla pidetään myös sukupuoliroolit perinteisinä. Brasilialaiset pojat ovat aktiivisia tekijöitä kentällä, kun taas suomalaiset tytöt ovat kentän laidalla sivustaseuraajan roolissa ihailemassa toimittajan raportin mukaan pelaajien tummia säärikarvoja.

Tyypillinen toiseuttamisen tapa on suomalaisesta ”normaalista” käyttäytymisestä poikkeava käytös, erityisesti ulkomaalaisten korostettu aggressiivisuus. Tämäkin on tosin aineistossa yleensä toimittajien itse luomaa illuusiota, koska suomalaisten pelaajien aggressiivisesta käyttäytymisestä joko vaietaan tai sitä vähätellään. Näin ollen ulkomaalaiset pelaajat näyttäytyvät raporteissa usein uhkaavina ja pelottavina, siis ”toisina”. Helsingin Sanomien kirjoituksista saa kautta linjan sen käsityksen, että ulkomaalaiset nuoret ja heidän joukkueidensa taustahenkilöt valmentajineen ovat jotenkin moraaliltaan arveluttavampia kuin suomalaiset.

Turnaukseen osallistuneet ulkomaalaiset nuoret pelaajat ja heidän myötään seurannut ”eksotiikka” ja ”väri” olivat myös Helsinki Cupin kiinnostavuutta lisäävä tekijä ja vetovoima. Cupia mainostetaan lehden sivuilla ulkomaalaisten joukkueiden esityksillä ja lupauksilla jostain erilaisesta ja jännittävästä. Jos pelaajat ja joukkueet eivät näitä odotuksia täytä, esimerkiksi häviämällä ottelun tai toimimalla jotenkin epätyypillisesti, toimittajat kääntävät sen heitä vastaan. Toimittajat siis usein itse luovat tietynlaisen eksotisoidun diskurssin turnausraporteissaan ja joutuvat usein pettymään, kun todellisuus ei vastaakaan tätä diskurssia.

Aineiston perusteella voisi todeta, että vielä 1980-luvun urheilujournalismissa on havaittavissa nykyään vain keltaisessa lehdistössä esiintyvää kielenkäyttöä ja kohujournalismia. Eettistä harkintaa ei juuri käytetty ja jutuissa esiintyy ajoittain vahvistamattomia väitteitä ja kuulopuhetta, ja jopa toimittajien omia fantasioita. Jutuissa korostuu tietynlainen hierarkkisuus: kuka saa äänensä kuuluviin? Ulkomaalaisia pelaajia haastatellaan vähemmän kuin suomalaisia, mikä voi toki johtua yhteisen kielen puuttumisesta. Siitä huolimatta toiseuttavan katseen kohteena olevat ulkomaalaiset pelaajat pääsevät hyvin harvoin itse ääneen Helsinki Cupista kirjoitetuissa jutuissa.

Totean tutkielmassani, että Helsinki Cup oli se yksi viikko vuodessa, jolloin suomalaisten toimittajien ei tarvinnut tuntea alemmuudentunnetta Suomen mitättömästä menestyksestä suuria jalkapallomaita vastaan ja kansainvälisissä arvokisoissa. Tämä voi osaltaan selittää toimittajien ristiriitaista suhtautumista ulkomaalaisiin nuoriin pelaajiin. Toisaalta esimerkiksi brasilialaisia pelaajia ihaillaan ja kehutaan, mutta toisaalta heidän epäonnistuessaan esiin kaivetaan eksotisoivat ja väheksyvät kielikuvat. Pelaajia kutsutaan vaikkapa ”turisteiksi” tai

”hyvin syöneiksi.” Muita syitä toimittajien asenteille voi vain arvailla, mutta olen tutkimukseni perusteella päättellyt, että toiseuttavan kielen takana voivat olla esimerkiksi kielimuurit, ajalle tyypilliset asenteet ja tietynlainen välinpitämättömyys. On mahdollista, että ei pidetty tärkeänä antaa ulkomaalaisista nuorista todenmukaista kuvaa vaan heidän kuvaamiseensa riitti pintapuolinen tieto. Lehtijutuissa ulkomaalaisiin liittyviä ennakkoluuloja ei pääsääntöisesti yritetty hälventää vaan päinvastoin: luotiin kilpailuasetelmia suomalaisten ja ulkomaalaisten välille ja korostettiin stereotypioita.

Tutkielmani antaa paljon mahdollisuuksia jatkotutkimukselle. Mielestäni olisi erittäin tärkeää analysoida nuorten urheilijoiden representointia suomenkielisessä mediahistoriassa laajemmin sekä sukupuolen että myös eri kansallisuuksien näkökulmasta. Tutkimusta voisi hyvin jatkaa 1990- ja 2000-luvuille, koska silloin Helsinki Cupiin alkoi osallistua myös joukkueita Afrikan mantereelta. Myös lama-aika, Neuvostoliiton hajoaminen ja Suomen kansainvälistyminen Euroopan Unioniin liittymisen myötä toisivat mielenkiintoista lisäkulmaa havaintoihini. Keskittymällä nimenomaan nuorista urheilijoista tehtyihin juttuihin saadaan arvokasta tietoa yhteiskunnan asenteista laajemminkin. Aineistostani käy nimittäin ilmi, että kun kyseessä on nuorten urheilu, rasistiset ”heitot” ovat menneet jotenkin helpommin läpi.

1980-luvun toimittajasukupolven kielenkäyttö vaikuttaa yhä yhteiskunnassamme, eikä eksotisoiva kirjoittelu sanomalehdissä nuorista jalkapalloilijoista ole hävinnyt mihinkään edes 2020-luvulla. Tuorein tapaus, josta myös Helsingin Sanomat uutisoi, tapahtui Espanjassa, missä espanjalainen lehtitoimittaja raportoi jalkapallon Mestareiden liigassa pelaavan FC Barcelonan nuoren 17-vuotiaan Ansu Fatin peliesityksiä seuraavasti: ”Ansun juoksussa on jotain gasellimaista, joka tuo mieleen nuoren mustan katukauppiaan, jonka näet juoksevan Paseo de Gracialla, kun joku huutaa ’vettä, vettä’ varoittaakseen poliisin tulosta.”²⁵³ Erona nykypäivän ja 1980-luvun välillä on se, että tällaiset kommentit tuomitaan julkisesti heti ja toimittaja ja lehti joutuu vastaamaan kirjoituksestaan oikeudessa. Onneksi jotain kehitystä on siis tapahtunut.

²⁵³ HS 22.10.2020 <https://www.hs.fi/urheilu/art-2000006677483.html> (katsottu 23.10.2020)

Lähteet:

Sanoma- ja aikakauslehdet

Futari, numero 2/1982

Helsingin Sanomat 1980-90

Elektroniset lähteet

Kokkonen, Jouni 2020. Läpeensä poliittinen Suomi–Ruotsi-ottelu. Liikuntatieteellisen seuran blogi. <https://www.lts.fi/liikunta-tiede/artikkelit/lapeensa-poliittinen-suomi-ruotsi-ottelu> (katsottu 25.10.2020).

Sambakoulu Império do Papagaio. Samban historiaa 2010.

<http://papagaio.fi/fi/karnevaaliarkisto/yhteiskulkue-samban-historiaa/> (katsottu 4.11.2020).

Suomen Olympiakomitea <https://www.olympiakomitea.fi/huippu-urheilu/olympiahistoria/olympialajit/kesalajit/jalkapallo/> (Katsottu 5.11.2020).

Turun Sanomat 4.6.2014. Hyväkuntoiset herrasmiehet koolla Rymättylässä

<https://www.ts.fi/urheilu/1073970934/Hyvakuntoiset+herrasmiehet+koolla+Rymattylassa> (katsottu 10.11.2020).

Yle Areena <https://areena.yle.fi/1-3984523> (katsottu 8.11.2020).

Yle Elävä arkisto <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2017/04/11/hymyhuulet-vinoili-herattelevan-epakorrektisti-ja-tartutti-hokemat> (katsottu 8.11.2020).

Yle uutiset 10.12.2015. Tuli on roihunnut useissa vastaanottokeskuksissa – Yle koosti syksyn tapaukset yhteen. <https://yle.fi/uutiset/3-8517586> (katsottu 4.11.2020).

Tutkimuskirjallisuus

Julkaisematon tutkimuskirjallisuus

Avonius, Marja 2006. Kuka vastustaa maahanmuuttoa? Tilastollinen analyysi suomalaisten maahanmuuttovastaisia asenteita selittävistä tekijöistä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Poliitiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma.

<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/98512/GRADU-1454493865.pdf?...1> (katsottu 9.11.2020).

Hänninen, Harto 2020. Pois kauas halajan, iloihin Itämaan ja rummunrytmien Afrikkaan - Afrikan ja Lähi-idän kuvat suomalaisissa 1920–1960-luvun iskelmäsanoituksissa. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos.

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/69299/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-202005283556.pdf?sequence=1> (katsottu 14.10.2020).

Lehtinen, Tiina-Liisa 2006. Nais- ja miesurheilijan representointi Helsingin Sanomissa vuoden 2004 Ateenan olympialaisten kontekstissa. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Humanistinen tiedekunta.

https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/11752/URN_NBN_fi_jyu-200688.pdf?sequence=1&isAllowed=y (katsottu 8.11.2020).

Melin, Tarja 2007. Suomalaiset Viron-matkailijat virolaisessa sanomalehdistössä Tekstianalyysia vuosien 1996–1997 ja 2003–2004 sanomalehtiteksteistä. Pro gradu -tutkielma. Suomalais-ugrilainen laitos. Helsingin yliopisto.

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/19717/suomalai.pdf> (katsottu 5.11.2020).

Julkaistu tutkimuskirjallisuus

Ahola, Mia 2002. Etnisyys urheilusivuilla – Sevillan yleisurheilun MM-kilpailujen käsittely iltapäivälehdissä. Artikkeliteoksessa *Etnisyys ja rasismi journalismissa*. toim. Raittila, Pentti. Mediakriittinen julkaisusarja 6. Vammala: Suomen journalistiliitto. 14–30.

Beard, Adrian 1998. The language of sport. The intertext series. London: Routledge.

Bellos, Alex 2002. Futebol – Brasilialainen elämäntapa. Hämeenlinna: Koala-kustannus.

Fairclough, Norman 2002. Miten media puhuu? Tampere: Vastapaino.

Fairclough, Norman 2003. Analysing Discourse. Textual Analysis for Social Research. London: Routledge.

Forsblom Mauri & Eskola Jussi 2006. Helsinki Cup 1976-2005. Helsinki: Helsinki Cup.

Herd, Katarzyna 2018. “We can make new history here” – Rituals of producing history in Swedish football clubs. Lund: Lund University.

Hall, Stuart 1999. Identiteetti. Tampere: Vastapaino.

Hornby, Nick 2000. Hornankattila. Helsinki: WSOY

Hotakainen, Kari 2020. Tarina. Helsinki: Siltala.

Itkonen, Hannu & Nevala, Arto 2006. Suomalaisen jalkapalloilun kaudet ja urheilukulttuurin muutos. *Liikunta & Tiede* 6/2006, 69–75.

Jensen-Eriksen, Niklas & Mainio, Aleksi & Hänninen, Reetta 2019. Suomen suurin – Helsingin Sanomat 1889-2019. Helsinki: Siltala.

Juhila, Kirsi 1999. Tutkijan positiot. Artikkeliteoksessa *Diskurssianalyysi liikkeessä*.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. Tampere: Vastapaino. 201–232.

Jaakkola, Magdaleena 2000. Asenneilmasto Suomessa vuosina 1987–1999. Artikkeliteoksessa *Monikulttuurinen Suomi*. toim. Liebkind, Karmela. Helsinki: Gaudeamus. 28–56.

Jokinen, Juhila & Suoninen 1999. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.

Kalliokoski, Jyrki 1996. Kieli, tunteet ja ideologia uutisteksteissä. Näkymiä tekstilajin historiaan ja nykyisyyteen. Artikkeliteoksessa *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä*. toim. Kalliokoski, Jyrki. Kieli 9. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksen julkaisuja. 37–97.

Kanerva, Jari 2010. Alppihiihdon alkutaival – Pujottelu ja tunturihiihto Suomessa 1920–luvulta 1960–luvulle. Jari Kanerva: Järvenpää.

Kuper, Simon 2000. Matka pallon ympäri. Helsinki: Nemo.

Latomaa, Kirsi 2002. Musta, valkoinen – vai ihminen. *Kielikuvia* 2/2002. 11–16.

Lautela, Yrjö & Wallén, Göran 2007. Rakas jalkapallo. Hämeenlinna: Teos.

Löytty, Olli 2004. Meistä on moneksi. Artikkeliteoksessa *Suomi toisin sanoen*. Toim.

Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli & Ruuska, Petri. Tampere: Vastapaino. 229–253.

Löytty, Olli 2005. Johdanto teoksessa *Rajanylityksiä – Tutkimusreittejä toiseuden tuolle puolen*. toim. Löytty, Olli. Tampere: Gaudeamus. 7–24.

Löytty, Olli 2006. *Ambomaamme – Suomalaisen lähetyskirjallisuuden me ja muut*. Tampere: Vastapaino.

Melender, Tommi 2010. *Kuka nauttii eniten – esseitä*. Turku: Savukeidas.

Neuvonen, Riku 2018. *Sananvapauden historia Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.

Pietikäinen, Sari 2000. *Discourses of Differentiation. Ethnic Representations in Newspaper Texts*. Jyväskylä Studies in Communication 12. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Pietikäinen, Sari 2002. Etniset vähemmistöt uutisissa – käsitteitä ja aikaisempien tutkimusten kertomaa. Artikkeliteoksessa *Etnisyys ja rasismi journalismissa*. toim. Raittila, Pentti. Mediakriittinen julkaisusarja 6. Vammala: Suomen journalistiliitto. 14–30.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne 2009. *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.

Portin, Petter 2004. Biologinen evoluutio ja kulttuurin kehitys. *Tieteessä tapahtuu* 1/2004

Pänkäläinen, Seppo 1998a. Lyhyt johdatus suomalaiseen urheilujournalismiin ja sen tutkimuksen historiaan. Artikkeliteoksessa *Urheilu, historia ja julkisuus*. toim. Halmesvirta, Anssi & Roiko-Jokela, Heikki. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 1998. Jyväskylä: Atena kustannus Oy. 45–55.

Pänkäläinen, Seppo 1998b. Suomalainen urheilujournalismi. Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi XV. Helsinki: Liikuntatieteellinen Seura.

Raittila, Pentti & Kutilainen, Tommi 1999. Rasismi ja etnisyys Suomen sanomalehdissä syksyllä 1999. Journalismin tutkimusyksikkö, julkaisuja sarja C 31, Tiedotusopin laitos, Tampere: Tampereen yliopisto.

Saari, Matti 2003. Maahanmuuttajakeskittymiä on muuallakin kuin pääkaupunkiseudulla. *Hyvinvointikatsaus* 3/2013. https://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-09-23_008.html?s=0

Turunen, Arja 2011. "Hame, housut, hamehousut! Vai mikä on tulevaisuutemme?": naisten päällyshousujen käyttöä koskevat pukeutumisohjeet ja niissä rakentuvat naiseuden ihanteet suomalaisissa naistenlehdissä 1889-1945. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys

Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus 1999 (2000), Tilastokeskus. Helsinki: Yliopistopaino. https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/152916/xulsi_199900_2000_dig.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Urponen, Maija 2010. Ylirajaisia suhteita – Helsingin olympialaiset, Armi Kuusela ja ylikansallinen historia. Helsinki: Yliopistopaino.

Urponen, Maija 2010a. Yli kaikkien rajojen? Helsingin olympialaiset ja Armi Kuusela kansainvälisyyden kynnyksellä. Helsinki: SKS.

Uschanov, Tommi 2017. *Sininen Tango – esseitä populaarikulttuurista ja historiasta*. Helsinki: Teos.

Vares, Vesa 2012. Jalkapallo, politiikka ja uusi aika. Liikunta & Tiede 2–3/2018.

Vares, Vesa 2018. Pallon herruus. Kuningaslajin valta ja lumo. Helsinki: Otava.